

Lene Solhom Tamburstuen

Tyske personnamn i mellomalderen

Ein studie av dei tyske personnamna på Sør-Vestlandet 1200-1400

Mastergradsoppgåve i nordisk, særleg norsk språkvitskap

Institutt for lingvistiske og nordiske studiar

Humanistisk fakultet

Universitetet i Oslo

Oslo, april 2006

Føreord

Då eg starta på masterprogrammet i nordisk, særleg norsk språkvitskap hausten 2004, hadde eg ingen planar om å enda opp med namnegransking som fagområde. Den interessa kom gradvis då eg byrja med eitt av emna innan namnegransking, og har berre vakse seg større etter kvart.

Interessa for det historiske aspektet har likevel vore til stades lenge, og det var då ikkje særleg vanskeleg å bestemma seg for ei historisk vinkling, og det faktiske geografiske området kom naturleg ettersom eg sjølv er oppvaksen der. På vegen var det òg andre aspekt ved nettopp Rogaland som fanga interessa mi, mellom anna den tidlege busetnaden og viktige historiske hendingar.

Sjølv om eg liker å nemna at oppgårevinklinga høver godt med tanke på det andre fagfeltet mitt, tysk, er det heller reint tilfeldig, og det spelar ikkje noka stor rolle for denne oppgåva.

Det er fleire personar eg ynskjer å retta ein takk til, og som har vore til stor hjelp for meg, ved å koma med innspel og kommentarar. I fyrste rekkje må eg takka førsteamanuensis Kristoffer Kruken ved institutt for lingvistiske og nordiske studiar, namnegransking, ved Universitetet i Oslo for rettleiing undervegs, for avgrensing av oppgåva og generelle idear til skrivinga.

Førsteamanuensis Agnete Nesse ved Høgskolen i Bodø var så snill og sendte meg manuskriptet til eit føredrag ho heldt ved MONS-konferansen i Bergen, 2005, og ho gav meg òg andre tips på vegen. I den samanheng må eg òg nemna professor Tom Schmidt ved institutt for lingvistiske og nordiske språk ved Universitetet i Oslo, som har gjeve meg innspel til granskinga.

Nordvegen historiesenter må òg ofrast ein takk, ettersom dei var så snille å utvida opningstida, slik at eg kunne sjå ferdig utstillinga. Dessutan fekk eg mange gode hint på vegen både ved utstillinga og samtalar med dei tilsette.

Til slutt må eg takka vener, medstudentar og andre kjende som eg har lufta idear for, og som har kome med innspel og kommentarar. Ingen nemnte – ingen gløymde. Takk òg til dei som har hjelpt meg av ikkje-fagleg karakter, med nærvær, gode samtalar og middagar.

Blindern, 20.04.06

Føreord	1
1.0 Innleiing	5
1.1 Prosjektbeskriving	5
1.1.1 Hypotesane	5
1.1.1.1 Hypotese 1	6
1.1.1.2 Hypotese 2	6
1.2 Oppbygging av oppgåva	6
1.3 Avgrensing av termar	7
1.3.1 Omgrep	7
1.3.1.1 Hovudnamn	7
1.3.1.2 Patronymika og metronymika	8
1.3.1.3 Namnelån	9
1.3.1.4 Oppkalling	9
1.3.1.5 Diminutivsformer	9
1.3.1.6 Tilnamn	11
1.3.2 Tid og namnelån	11
1.3.3 Klassifisering og avgrensing av namn	12
2.0 Metode	15
2.1 Generelt	15
2.1.1 Kvantitativ	15
2.1.2 Kvalitativ	16
2.1.3 Komplementære	16
2.2 Metodiske problem i personnamnforskinga	17
3.0 Forskingsoversikt	19
3.1 Noreg	19
3.1.1 Generelt om namn	19
3.1.1.1 Aarset	19
3.1.1.2 Lind	19
3.1.1.3 Janzén	20
3.1.1.4 Særheim	20
3.1.2 Spesielt om tyske namn	20
3.1.3 Områdeundersøkingar	21
3.1.3.1 Halvorsen	21
3.1.3.2 Tank	21
3.1.3.3 Pettersen	22
3.2 Danmark	22
3.3 Finland	23
3.4 Sverige	23
4.0 Presentasjon	25
4.1 Språk, kultur og samfunn i mellomalderen	25
4.1.1 Generell historie	25
4.1.2 Språket og språkpåverknaden	27
4.1.2.1 Skriftspråket	27
4.1.2.2 Namna	28
4.1.2.3 Ikkje-nordisk påverknad	28
4.1.3 Handelen og hansaen	29
4.1.4 Nasjonalitet og tilhøyrse	30
4.1.5 Tilhøva i Rogaland	31

4.1.5.1 By og land	31
4.1.5.2 Opponent til Bergen	32
4.2 Kjeldene	32
4.2.1 Namna i kjeldene.....	34
4.2.2 Tidsaspektet ved kjeldene	35
4.3 Materialet	36
4.3.1 Nordiske namn	36
4.3.2 Lånte namn	39
4.3.3 Tyske namn	41
4.3.4 Namn som treng drøfting, drøfting av opphav	47
4.3.5 Personnamn / patronymika.....	49
5.0 Drøfting	50
5.1 Kvantitativ	50
5.1.1 Utanlandske i høve til nordiske namn	50
5.1.1.1 Er tala reelle?.....	51
5.1.2 Tyske namn versus kristne namn	52
5.1.2.1 Den tyske namnetilfangsprosenten.....	53
5.1.2.2 Den kristne namnetilfangsprosenten – dei andre utanlandske namna.....	53
5.1.2.3 Generelle årsaker til utfallet	54
5.1.3 Justerte tyske namn	56
5.1.4 Gamle tyske lån.....	57
5.1.5 Kvinnenamn	59
5.1.6 Tala sett i ljøs av andre undersøkingar.....	60
5.1.7 Årsaker	61
5.2 Kvalitativ	62
5.2.1 Dei einskilte namna - hovudnamna	63
5.2.2 Patronymika	67
5.2.3 Korleis er namna komne i bruk?	70
5.2.4 Nasjonalitet.....	72
5.2.5 Kva tid skjer endringane?.....	73
5.2.5.1 Namnetradisjon	75
5.2.6 Patronymika i eit tidsperspektiv	77
5.2.7 Oppsummering av namneberarar	78
5.2.8 Geografisk perspektiv	80
5.2.9 Sosialt perspektiv	82
5.2.10 Eit utviklingsperspektiv.....	84
5.2.10.1 Tyske namn i dag	85
5.2.11 Berre hanseatisk påverknad?	86
5.2.12 Hypotese 2 – verifisert?.....	87
6.0 Oppsummering	88
Litteraturliste	91

1.0 Innleiing

1.1 Prosjektbeskriving

I denne oppgåva vil eg taka føre meg lånte personnamn, nærare bestemt dei tyske personnamna som byrja å koma til Noreg for om lag 700 år sidan, med grunnar i hansatida og den hanseatiske påverknaden.

Eg ynskjer å syna kvifor dei i så stor grad har prega namneforrådet vårt i løpet av desse åra, korleis ein fyrst tok dei i bruk, og ikkje minst korleis tilhøva låg til rette for at dei kunne koma i bruk.

På den måten har eg sett på namnetilfanget i 284 brev frå Rogaland, eller som omhandlar tilhøva i det som i dag er Rogaland fylke, i tida mellom 1200 og 1400. I dette namnetilfanget har eg funne talet på tyske namn i høve til dei norske og dei andre utanlandske namna, og eg har prøvd å finna ut meir om nasjonaliteten til namneberarane. Slik har eg kunne prøvd å finna ut kva tid dei einskilde namna var etablerte i det norske samfunnet.

Eg har, i tillegg til berre å sjå på ei heilt synkron framstilling mellom 1200 og 1400, òg trekt linene både attende og frametter, sidan nokre av namna alt var etablerte i denne perioden. Det er òg interessant å sjå på kva for namn som har overlevd til i dag.

Området eg har valt er ikkje tilfeldig. Eg er sjølv oppvaksen her, og kjenner tilhøva og historia godt. Dessutan er det interessant å sjå på tilhøva kring namna i området sør for Bergen, og det som var den viktigaste byen på Vestlandet, nest etter Bergen, Stavanger¹.

Når det er sagt, så har eg ikkje låst fast oppgåva til berre Rogaland. Sidan det er gjort andre undersøkingar andre stader i Noreg, fall det meg naturleg å trekkja liner til det som er funne der.

1.1.1 Hypotesane

Slik har eg altså arbeidd meg fram mot to hovudhypotesar, med fleire underspørsmål til kvar av dei.

¹ Stavanger som by vart eigentleg ikkje viktig før ein del hundreår etter, men sidan det vart oppført eit bispesete der i 1125, så kan ein likevel rekna området som viktig, i alle fall i høve til ein brevtradisjon, då fleire brev er tilknytt nettopp bispesetet.

1.1.1.1 Hypotese 1

Det finst innslag av tyske namn på Sør-Vestlandet på 1200-1400-talet.

Dette er den kvalitative delen av undersøkinga. Her vil eg mellom anna svara på kor mange namn det finst i alt, og kor mange av desse som er tyske namn og helgennamn i høve til nordiske namn og i høve til andre utanlandske namn.

1.1.1.2 Hypotese 2

Dei tyske namna vart nytta av nordmenn.

Den kvalitative delen har òg ei mengd underspørsmål, mellom anna korleis desse namna er komne i bruk og kor tid dei fyrst kom til Noreg. Denne delen er delt inn i tre perspektiv; tidsmessig, geografisk og sosialt perspektiv, som alle kan vera med på å underbyggja påstanden om kor vidt namna vart nytta av nordmenn.

1.2 Oppbygging av oppgåva

Eg byrjar med å presentera det materialet eg har arbeidd med, altså namnetilfanget; det nordiske, det tyske og dei andre utanlandske namna.

I presentasjonsdelen ynskjer eg òg å gjera eit innblikk i språket, kulturen og samfunnet i denne tidsperioden, i tillegg til å syna andre forskingar på det same området. Til slutt vil eg ha ein gjennomgang av namnelån og inndeling av namn generelt.

I sjølve drøftinga vil eg fyrst gjera ei kvantitativ undersøking, der eg ser på tilhøvet mellom dei norske namna og dei utanlandske, og vidare mellom dei forskjellige utanlandske gruppene av namn. Eg skil òg ut kvinnenamna i høve til mannsnamna.

Deretter vil eg gå over til ei meir kvalitativ framstilling, der eg drøftar opphavet til dei einskilte namna, og ser på kva tid, kvifor og korleis dei er komne i bruk. Grunna problem som patronymika skapar, vert dei omhandla for seg, medan kvinnenamna her vert omhandla i lag med mannsnamna.

Når det gjeld skrivemåten av namna, har eg halde meg til slik E. H. Lind (1905-15) skriv dei. For dei namna som Lind ikkje har med, har eg stort sett nytta Janzén (1947). Eitt namn skil seg frå slik Lind skriv det, nemleg namnet *Vignaldr*. Her meiner Lind at utgjevarane av diplomatariet har feiltolka namnet, og at det eigentleg skal vera *Vígvaldr*. Magerøy (1971)

attendeviser dette, og det er dimesd hans og diplomatariet si tolking av namnet er retter meg etter. Eitt namn er ikkje representert i korkje Lind (1905-15) eller Janzén (1947), nemleg namnet *Reinike*. Både den trykte og den elektroniske utgåva av *Diplomatarium Norvegicum* har den same skrivemåten, så sjølv om eg ikkje har sett på originalkjelda, har eg valt å tolka namnet slik det står. I motsetnad til både Lind og Janzén, har *Danmarks gamle personnavne* (DgP) (1936-40: 1141-1142) fleire belegg på namnet. Dette, i tillegg til at det same namnet finst som hovudnamn i eit seinare brev frå Oslo, tykkjer eg er grunn nok til å tru at det ikkje er feilskriving. Ein vidare kommentar av dette namnet er gjord under punkt 3.2.3.

Når det gjeld alle tydingar av namn, og elles ved rettskriving, utbreiing og opphav, har eg i tillegg til Lind (1905-15) og Janzén (1947) støtta meg på NPL (Norsk personnamnleksikon 2.utg. 1995) og Norrøn Ordbok (Fritzner og Heggstad, Hødnebo & Simensen; sjå litteraturliste).

1.3 Avgrensing av termar

1.3.1 Omgrep

I oppgåva vil eg nytta ein del omgrep som eg ser meg nøydd til å forklara nærare. Eg vil òg beskriva kva som ligg i ein del nemningar. Etter dette reknar eg desse omgrepa som kjende, og eg vil dimesd ikkje gå nærare innpå dei seinare.

1.3.1.1 Hovudnamn

Innan namnegransking har det vore vanleg å primært dela inn i *stadnamnforsking* og *personnamnforsking*, og baa kan vidare delast inn i diverse underemne. Mellom anna har stadnamnforskinga ikkje berre konsentrert seg om namn på bustadnamn, elvar, fjell og dalar, men òg byar, gater og liknande. På same måten kan personnamna delast inn i mellom anna *hovudnamn*, *tilnamn*, *mellomnamn* og *etternamn*.

Hovudnamna, eller *døypenamna/førenamna* som nokre vel å kalla dei, er det primære namnet, det me faktisk heiter, og som er den hovudsaklege identifiserande faktoren i dagleglivet. Det kan òg kallast *kjenningssamn*. Det skil seg frå *etternamn*, eller *slektsamn*, ved at slektsnamna syner kva for slekt ein er av, kor ein kjem frå, eller kva familie ein høyrer til, medan førenamnet er allment nytta, og seier kven ein er.

1.3.1.2 Patronymika og metronymika

Som nemnt kan *slektsnamnet* anten seia kva for familie ein høyrer til, kvar ein kjem frå, eller kva for slekt ein er av. Skikken me har med å nytta slektsnamn voks stort sett fram så seint som på 1700- og 1800-talet. Før det var det vanleg at ein person bar eitt namn, eit hovudnamn, og gardsnamnet, patronymikonet eller arbeidstittelen sa noko om anten kvar ein kom frå, kven ein var son av eller kva ein arbeidde som.

Eit *patronymikon* er altså eit namneelement som syner kven som var far til ein person.

Kousgård Sørensen definerer omgrepet slik: ”Et proprialt tillæg til en persons fornavn, som indeholder oplysninger om den pågældendes faders navn” (Kousgård Sørensen (1983: 139).

På same måte syner eit *metronymikon* kven som er mor til ein person. I dag er det vanlegaste etternamnet Hansen, med 58364 namneberarar (www.ssb.no/emner/00/navn/). Det syner seg at på ei liste med dei vanlegaste etternamna i Noreg i dag, er dei 13 fyrste gamle patronymika. Grunnen til at eg skriv gamle patronymika, er at dei i dag ikkje tyder kven som er far til ein namneberar, dei er såkalla *sekundærpatronymika* (”arvelige slektsnavn på –son/-dóttir” (Johannessen 2001:34))². Eit patronymikon treng ikkje nødvendigvis innehalda endinga –son/-dóttir, men må vera eit proprialt tillegg som viser slektskapen til faren sitt hovudnamn.

I mellomalderen, altså i den tida som eg konsentrerar meg om, vart patronymikonet nytta som ein identifiserande tilleggsfaktor. Grunnen til at det er viktig å vera klår over dette, er at i desse patronymika, ligg det ein god del namn som høyrer til generasjonen før namneberaren. Me får altså opplysningar om både namnet til ein person og far eller eventuelt mor hans/hennar (altså metronymika).

Ei fellesnemning for dei to omgrepa patronymikon og metronymikon er *parentonymika*.

Omgrepet vart teke i bruk av Justisdepartementet i 2001. Eit synonym til dette ordet er *gononymika* (Jamfør Utne 2004: 241 og 263-264). Årsaka til at eg ikkje nyttar eitt av desse omgrepa, er at dei ikkje er tenelege i mellomalderkjeldene. Ein finn svært få døme på metronymika generelt, og i materialet mitt førekjem det ingen. Difor er det like greitt å halda seg til eit kjend omgrep, *patronymikon*.

² Eg skal ikkje gjeva eit oversyn over patronymika i denne oppgåva, men eg viser til Kousgård Sørensen (1983) for ein nærare gjennomgang av omgrepet.

1.3.1.3 Namnelån

Me har i Noreg vore påverka av andre kulturar i over 1000 år, og det har òg hatt innverknad på namnekulturen vår. Mange namn som me i dag reknar for å vera ”erkenorske”, som til dømes *Per*, *Pål* og *Hans*, er slettes ikkje norske, men kjem frå andre kulturar og andre språk.

Namn vert lett overførte til andre språk og kulturar, og det er dette som me kan kalla namnelån. Ein kan gjerne seia at slike namnelån er ei undergrein av generelle leksikalske lån, men det vil variere kor stor spreiding namnelåna har i høve til andre leksikalske lån.

1.3.1.4 Oppkalling

Ved oppkalling tek ein i bruk namn som tidlegare har vore nytta av andre, anten i slekta, eller utanforståande.

Skikken med oppkalling har iallfall vore vanleg i bortimot 2000 år, med di ein kan sjå ut frå dei eldste runeinnskriftene at far og son har namn som byrjar med dei same lydane (allitterasjon), eller som inneheld dei same ledda.

Slik eg ser det, har ein tre former for oppkalling, nemleg oppkalling etter personar i slekta, då helst i nær slekt, oppkalling etter utanforståande personar, gjerne nokon som har høg posisjon i samfunnet, og til slutt namngjeving etter hendingar og appellativ, det vil seia ofte namn på ting som er nye i samfunnet, og som då vert lagt til i namneforrådet. Ein kan òg seia at nokre etternamn og tilnamn kan vera ei slik form for oppkalling.

Av desse tre har oppkalling innanfor slekta vore det mest vanlege, og er nok også det dei fleste tenkjer på i høve til oppkalling. Denne skikken dominerte i Noreg gjennom heile mellomalderen, og i bondesamfunnet stod han òg sterkt i alle fall fram til 1800-talet. Det kunne koma føre både fullnamnsoppkalling, det vil seia oppkalling med fullt namn, og delnamnsoppkalling, der delar av namnet vart ført vidare. Då kan ein nytta anten allitterasjon, som til dømes *Bassi* og *Bergi*, eller variasjonsprinsippet, etter heile namneledd, slik som *Berg-ulfr* og *Berg-sveinn*³. Medan fullnamnsoppkallinga råde òg i etterreformatorisk tid, døydde delnamnsoppkallinga stort sett ut i vikingtida (jamfør Halvorsen 1968: 2002, og punkt 5.1.4) men vart teken opp att på 1800-talet.

³ Bindestreken er sett inn for å tydeleggjera dei forskjellige ledda.

Oppkalling med hovudnamna har ofte følgt bestemte sedvanar. Mange stader har det vore slik at den fyrste sonen fekk hovudnamnet etter farfaren, den andre sonen etter morfaren, den fyrste dottera etter farmora eller mormora. Dessutan kunne til dømes døde slektningar verta oppkalla (jamfør Utne 2004: 262-263).

Det føreligg ingen større undersøkingar over korleis desse formene for oppkalling fordeler seg i dag. Det ser ut til at alle er i bruk, og den slektsbundne fullnamnsoppkallinga synest òg vera i god hevd. Men no ligg det inga norm føre som seier at oppkalling er det namngjevingsprinsippet som skal gjennomførast.

Oppkalling etter kjende personar har i alle fall vore vanleg i det førre hundreåret, der idrettsstjerner, musikarar og ikkje minst kongelege hyppig vart oppkalla. Også i dag kan ein sjå tydelege tendensar til at kjende personar eller rollefigurar ofte er trendsetjarar på namnefronten. Til dømes kan ein lura på om jentenamnet *Emma*, som låg klårt på toppen av namnestatistikken i 2004, har noko med *Emma*, dotter av *Rachel* i ungdomsserien "Friends" eller "Venner for livet" å gjera.

Ei slik oppkalling kan ha vore mykje nytta i mellomalderen òg, til dømes veit ein at lokale helgenar ofte vart oppkalla i dei områda dei kom frå, jf *Sunniva* på Nord-Vestlandet og *Hallvard* på Austlandet. Når namn på personar som foreldra ser opp til, vert nytta til å namngjeva born, vert dei kalla *idolnamn*⁴.

Den siste forma for oppkalling gjeld når personar får namn etter ikkje-propria, til dømes når nye ord kjem inn i samfunnet, og det då vert populært å nytta dei som namn. Til dømes var namna *Reguline* (av appellativet "regulere"?) og *Gemalia* (av appellativet "gemal"?) i bruk på Sør-Vestlandet i byrjinga av førre hundreåret (Risa 1997-2002: 428 og 642). Denne forma for oppkalling er meir vanleg i til dømes engelskspråklege land, og eg skal ikkje gå nærare inn på ho i denne oppgåva.

1.3.1.5 Diminutivsformer

Diminutivsendingar er endingar som uttrykkjer mellom anna tydinga 'vesle'/'litle'. Ei av dei mest kjende av slike endingar er den tyske -ke. Dette er særleg nytta i kjælenamn, men slike namn har seinare ofte blitt til eigentlege hovudnamn. Namn med slike endingar vert kalla *diminutivsformer* (Utne 2004: 227).

⁴ Det fyrste idolnamnet ein kjenner til i Noreg er i fylgje Snorre Sturluson kongsnamnet *Magnús*, som er ei oppkalling av Karl den store

Desse namna kan sjåast i samanheng med kortformer av namn, det vil seia namn som er vortne forkorta, anten frå byrjinga av namnet, eller bakfrå. Dei mest vanlege namna i så måte er *Jon* og *Hans* frå *Johannes*, og *Nils* og *Klaus* frå *Nikolaus*.

1.3.1.6 Tilnamn

Tilnamn vert brukt om eit namn i tillegg til hovudnamnet. Det er ikkje eit formelt namn, men eit uformelt karakteriserande namn (Utne 2004: 289). I eldre tider var tilnamn som regel *stadnamn*, *yrkestittel* eller eit *patronymika*.

Termen er mest nytta om namn frå tida før ein fekk faste etternamn, men dei etternamna ein har i dag stammar ofte frå slike tilnamn som er beskrive ovanfor. Dessutan kan gamle opphavlege tilnamn verta til vanlege hovudnamn, slik som til dømes *Sverrir*⁵, *Snorri*⁶ og *Skjalgr*⁷.

1.3.2 Tid og namnelån

Namnematerialet vårt kan klassifiserast kronologisk og etter proveniens, det vil seia kva tid dei kom inn i kulturen vår, og kva for kultur dei kom frå. Desse to elementa heng i stor grad i hop, som Schmidt (2002) har prøvd å syna.

Dei fyrste namna som vart nytta, som me kjenner til, var nordiske eller samgermanske namn. I hovudsak kan ein seia at dei var nærast einerådande fram til omlag 1000 e.Kr. Det er fyrst då at ein får den store påverknaden av andre kulturstraumar, truleg mest på grunn av større mobilitet i samfunnet.

Etter det kom altså dei kristne namna inn i samfunnet, på grunn av innføringa av kristendomen. Desse namna kan ein dela vidare inn i a) helgennamn, som var dei mest utbreidde fram til reformasjonen, og b) bibelske namn, som i stor grad kom etter reformasjonen. Før reformasjonen var det ikkje vanleg å nytta gamaltestamentlege namn, sannsynlegvis sidan Bibelen ikkje var å lesa for meinigmann; desse namna fekk større utbreiing frå 1500-talet og frametter.

⁵ Laga til verbet *sverra*, og tyder nærast "villstyring".

⁶ Laga til verbet *snurra*, og tyder "den snøgge, hastige".

⁷ Laga av adjektivet *skjalgr*, som tyder "skeiv, skjegløygd, vindøygd".

I mellom desse to typene av kristne namn, kom dei tyske namna, som ein påverknad frå kontinentet på grunn av handel og andre relasjonar. Det er frå 1300-talet og fram mot reformasjonen at denne påverknaden er verkeleg stor.

Til slutt, frå 1800-talet og fram til i dag, får ein inn nyare namn, og då spesielt frå den angelsaksiske kulturen, men det er ei anna historie.

Ei slik kronologisk inndeling må ikkje tolkast absolutt. Dei nordiske namna er enno svært populære⁸, og vil sannsynlegvis vera det òg framover, men det er ikkje lenger vanleg å laga nye namn med bakgrunn i forskjellige namneledd. Nokre tyske namn, som eg vil koma attende til, kom til Noreg før 1300-talet, og var ålmenne allereie då. Dessutan, som me òg skal sjå seinare, var det ein del bibelske namn allereie før reformasjonen, så denne inndeling vil berre vera meint som ei rettleiing som syner dei store endringane i namnemønsteret.

1.3.3 Klassifisering og avgrensing av namn

Mange har prøvd å klassifisera namna etter opphav. På den måten vil ein ofte få i alle fall to grupper; heimlege og utanlandske namn. Ei slik inndeling kjenner me mellom anna frå Aasen (1997). Når det gjeld å klassifisera utanlandske namn, så er det som regel ikkje nok å stoppa der. I dei fleste tilfella, vil ein som regel ynskja å dela dei vidare inn etter opphav, alt etter kva ein skal undersøka, og korleis namnematerialet ser ut.

I Aasen sitt tilfelle var hovudprinsippet å syna dei gamle nordiske namna, medan dei utanlandske ikkje var fullt så viktige. Likevel har han delt inn dei utanlandske namna i grupper på to, nemleg namn frå dei næraste land, og namn frå meir framande kulturar. Aasen skriv:

Ved siden af de egentlige norske Navne, som hidtil er omtalte, have vi ogsaa adskillige andre, som ikke passe sammen med det hjemlige gamle Navneforraad, men derimod gjenfindes blant Navnene hos andre Folkeslag, medens andre derimod have mere fremmede Former og vise sig at være komne mere langveis fra. Efter denne Forskjel i Navnenes Form bliver det bekvemmest at skille de fremmede Navne i to Rækker, saaledes at vi først betragte den Række, som tilhører de nærmeste Lande, fornemmelig Tydskland og England, og dernæst de mere fremmede Navne. (Aasen 1997:65)

⁸ Mest på grunn av den nordiske namnerenessansen på 1800-talet.

I mange tilfelle vil ei slik inndeling ikkje vera nok. Eit av hovudpoenga bak ei klassifisering i det heile, er å syna korleis andre kulturar har hatt og har innverknad på vår kultur, òg når det gjeld namn, og dimed kan det vera på sin plass å utvida denne inndelinga til å gjelda ikkje berre to element, som utanlandske namn og heimlege namn, men heimlege namn og tyske namn, kristne namn, samiske namn og så bortetter, alt etter kva intensjonen bak inndelinga er. Mellom anna har Reidar Hareide (1981) nytta ei femdeling av namneproveniensen, nemleg: 1. Nordiske namn, 2. Kyrkjelege namn, 3. Tyske namn, 4. Engelske namn og 5. Andre namn.

I dag er ei slik inndeling på sin plass, mellom anna av di påverknaden av engelske namn er såpass stor. Dessutan kan det ha ei hensikt å gruppera ut til dømes samiske namn, eller namn med finsk-ugrisk opphav i område med samisk eller finsk busetnad. Slik har til dømes Guro Reisæter (2004) gjort det. Ei anna vanleg inndeling er ei som primært avgrensar kristne namn og profane namn, for så å vidare avgrensa desse gruppene i forskjellige kategoriar.

Eg har valt å dela inn i to primærgrupper, opphavlege nordiske namn og lånte namn. Vidare deler eg inn dei lånte namna i tyske namn og andre lånte namn. Denne inndelinga er forholdsvis grov, i det at eg kallar ei gruppe for andre namn, trass i at ho inneheld mest berre kyrkjelege namn. Eg har likevel valt denne, av di det ikkje er interessant i høve til oppgåva mi kva for namn som er hebraiske, greske, latinske eller eventuelt keltiske, men det er fyrst og fremst dei tyske namna som må klassifiserast, og det gjer eg òg vidare i tre grupper; gamle tyske namn, justerte tyske namn og tyske namn som har kome inn i norrønt i eldre tid eller over andre språk.

”Naturleg nok vil vitskaplege namnebøker leggja mest vekt på den språkhistoriske bakgrunnen til namna, men ved klassifiseringa av namna kan det – i eit kulturperspektiv - vera andre moment som blir tillagt vakt” (Alhaug 2004: 55)

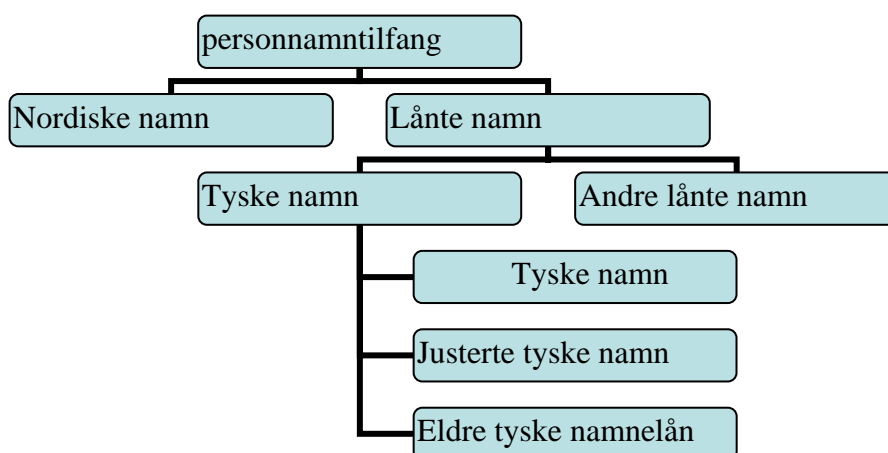
Med dette sitatet i bakhovudet, kan ei inndeling med *endra tyske namn* vera på sin plass, det vil altså seia ”innlånte namn som er justerte på tysk (kontinentalgermansk) grunn”, på same måte som Alhaug set opp sein kategori for ”innlånte namn som er justerte på nordisk grunn”. Rett nok nyttar Alhaug ei fonologisk inndeling, som eg ikkje skal gå nærare innpå her, men termen ”justerte” kan vera på sin plass å nytta.

Denne inndelinga kan det vera vanskeleg å trekkja klåre grenser for, nokre namn vert nok klassifiserte mest ut frå skjønn. Dette av di denne kategorien fyrst og fremst skal dekkja namn

som ein sannsynlegvis ikkje såg på som anna enn tysk opphav. Døme på slike namn, er *Klaus* og *Hans*.

I tillegg kjem dei namna som er av tysk opphav, men som har kome inn til Noreg tidlegare enn hansatida. Desse namna treng ikkje nødvendigvis ha kome inn direkte frå tysk, men heller med påverknad frå engelsk kultur. Døme på slike namn er *Vilhiálmr*.

For å oppsummera kort, så vil inndelinga mi bestå av to hovudgrupper, *nordiske namn* og *lånte namn*. Dei lånte namna deler eg inn i to; *tyske namn* og *andre lånte namn*. Dei tyske namna skal vidare delast inn i *tyske namn*, *justerte tyske namn*, og *eldre tyske namnelån*. I tillegg vil eg ha med eit anna element, nemleg kjønn, altså kvinnenamn og mannsnamn. Grunnen til denne inndelinga er rett og slett at eg ikkje ynskjer å gjeva eit samla oversyn over heile namnematerialet, men sjå på dei tyske namna spesielt, og dimed krev denne oppgåva ei slik inndeling.

2.0 Metode

2.1 Generelt

Indirekte nyttar personnamngranskinga same metodar som den generelle samfunnsvitskapen, med det at ein samlar inn og nyttar data som ein så kan studera nærare. I samfunnsvitskapen deler ein som regel denne innsamlinga og handsaminga av data inn i to ulike delar, *kvantitativ* og *kvalitativ*. Desse to omgrepa refererer til ulike prinsipp og ideal for innsamling og handsaming av data (jamfør Røyneland 2005: 138).

Når det gjeld innsamlinga av mine data, så har eg ikkje rekna korkje kvalitativt eller kvantitativt, men sett alt som eit heile. Det vil seia at alle moglege opplysningar i alle brev er trekte ut, og handsaminga av dataa etterpå er både kvantitativ og kvalitativ. Eg har likevel sett på materialet for seg i ljøs av dei to metodane, sjølv om det er vanskeleg å skilja heilt klårt.

Fyrst er det viktig å sjå på skilnaden mellom desse to formene eller metodane for handsaming.

2.1.1 Kvantitativ

Ei *kvantitativ tilnærming* vil kort og godt seia data som kan uttrykkjast med mengdeformer, ofte tal. Denne tilnærminga kan brukast når ein ynskjer å finna ut av kor mange og i kva stor grad. Eit anna vanleg spørsmål å stilla her, er kven, i den forstand at ein ynskjer å finna ut kven ein del av eit heile er.

Sigmund Grønmo skriv om kvantitativ tilnærming:

Det som framfor alt kjennetegner kvantitative tilnærminger, er imidlertid at de problemstillinger som belyses, gjerne dreier seg om ulike typer statistiske generaliseringer. Formålet er ofte å gi en oversikt over større populasjoner.

Eg startar med ei kvantitativ handsaming av data, det vil seia at eg er interessert i kor mange namn det er i alt, og kor mange av desse som er innlånte namn. Desse tilhøva kan lett uttrykkjast med prosentrekning, og desse dataa er veldig lett samanliknbare. Det er òg ein av hovudmålsetjingane mine å kunna samanlikna analysematerialet med det som andre forskarar har funne ut.

Likevel er denne tilnærminga ikkje god nok når det gjeld den vidare utgreiinga av dataa. Ei slik kvantitativ tilnærming slår for min del fast at, ja, det finst tyske namn i dette området, men det er òg interessant å vita kvifor og korleis. Statistikk og tal kan hjelpa oss med å sjå

korleis tilhøva var i ein bestemt periode. På eit reint statistisk grunnlag kan ein utarbeida teoriar, og slå fast temmeleg nøyaktige tal, i dette tilfellet om den generelle namnestatistikken. Tala i seg sjølv seier derimot egentleg lite, difor er det viktig å kommentera dei, og drøfta dei i ljøs av einannan. I tillegg kan ein gå litt vidare, og prøva å søkja ei forklåring på kvifor tala er som dei er, trass i at det då ikkje vert ei rein kvantitativ framstilling.

Dersom ein ser på namna i eit sosiologisk perspektiv, slik ein sannsynlegvis bør gjera, av di menneskja er sosiale vesen som spreiar impulsar vidare, kan ein kanskje finna årsaker til dei reelle tala. Heller ikkje alle forklåringar treng å vera reint sosiologiske, ein bør ikkje utelukka eit lingvistisk perspektiv på namnespreiinga, jamfør 5.1.4 og 5.1.5.

2.1.2 Kvalitativ

For å seia det enkelt, så er *kvalitativ tilnærming* dei dataa som *ikkje* kan uttrykkjast i form av tal eller andre mengdeformer. Grønmo har sagt det greitt at skilnaden mellom kvantitativ og kvalitativ metode dreier seg om høvesvis breidd versus dypt (Grønmo 1998: 92).

Ei kvalitativ tilnærming til dataa vil altså seia at ein søker å gå i dypta, for å trekkja konklusjonar ut frå einskilde typar, utsegn og liknande. På denne måten kan ein finna ut andre ting enn berre ved å sjå på eit reint mengdetilhøve. Ofte stilte spørsmål i ei kvalitativ tilnærming vil vera korleis, kvifor og kanskje kva tid og på kva måte.

I oppgåva tek eg altså utgangspunkt i dei kvantitative dataa, og søker å gå i dypta på dei. På den måten vrir eg tilnærminga til å gjelda ei kvalitativ handsaming i tillegg til den kvantitative. Eg ynskjer altså å finna ut kvifor desse namna har den utbreiinga dei har, og korleis dei har nådd denne utbreiinga, og då må ein sjå nærare på namneberarane og kva for rolle dei hadde i samfunnet i mellomalderen.

2.1.3 Komplementære

Som sagt ovanfor er oppgåva mi korkje ei reint kvantitativ eller ei reint kvalitativ tilnærming. Det er altså viktig å sjå at desse to metodane, som dei ofte vert kalla, ikkje konkurrerar med kvarandre, men i staden kan dei utfylla kvarandre. Grønmo skriv:

Kombinasjonen av kvalitative og kvantitative data innebærer at vi søker å belyse samme problemstilling eller samme sosiale fenomen ved hjelp av forskjellige metoder. (Grønmo 1998: 98)

Det er viktig i høve til det analytiske aspektet ved oppgåva mi, å nytta både desse metodane, slik at ein kan trekkja ut forskjellige konklusjonar og eventuelle generaliseringar.

2.2 Metodiske problem i personnamnforskinga

I personnamnforskinga synest det alltid å liggja føre eit materiale som skal undersøkjast. Dette materialet får ein tilgang til via kjelder, og det fyrste ein må taka stilling til er om desse er pålitelege for føremålet. Dette vert omhandla for seg under punkt 2.3.

Før ein i det heile etablerer eit materiale, må ein bestemma seg for område, tid og eventuelt samfunnssjikt som ein ynskjer å granska. Den tidlege personnamnforskinga bar nok litt preg av nasjonsbygging, og områda som vart undersøkte kunne godt vera innlandsbygder, der gamle norrøne namn hadde overlevd. Ved tidsaspektet må ein velja om ein vil undersøkja synkront, i eit avgrensa tidsperspektiv, eller diakront, der ein ser på utviklingstendensar. Det har òg vore ein tanke å samanlikna sitt eiga materiale med andre undersøkingar, eller med andre geografiske område. Det vanlegaste er å granska ein avslutta periode, slik at materialet allereie ligg føre. Dersom ein ynskjer å taka utgangspunkt i ein yngre periode, altså nærare notida, har ein til dømes personvernet å taka omsyn til.

Eit anna metodisk problem er korleis ein skal dela inn namna. Dei aller fleste forskarar delar inn etter proveniens, det vil seia kvar namna har sitt opphav, medan andre delar inn i kronologiske sjikt. Som eg har vore inne på, fell desse to inndelingsmåtane rimeleg godt saman. Det finst likevel innvendingar mot å nytta både metodane. I ei kronologisk inndeling vil enkeltnamn ofte falla utanfor. Til dømes vil dei ”gamle tyske låna” som eg refererer til her, ikkje verta riktig plasserte i høve til dei kristne namna, som i ei kronologisk inndeling til vanleg er dei fyrste lånenamna. Dessutan må dei bibelske og kristne namna delast i to, sidan nokre kom med religionsskiftet, medan andre ikkje vart vanlege før etter reformasjonen.

Dei største innvendingane er nok likevel mot ei inndeling etter proveniens. Mange namn er vidareført til Noreg via andre land enn dei opphavleg kom frå, til dømes ein del nytestamentlege namn som opphavleg kom frå hebraisk. Dessutan er nokre namn av samgermansk opphav, og det gjer det dimed vanskeleg å seia om det dreier seg om lån eller ikkje.

Trass i innvendingane mot desse inndelingane, høver båe to godt å nytta dersom ein er klår over problema. Namna som då ikkje passar heilt inn i slike inndelingar, vert i denne oppgåva diskutert for seg.

Dei siste metodiske problema eg skal taka opp her, går på namna i seg sjølv. Det er nemleg eit par moment ein må taka stilling til før ein går i gang med drøftinga. Det første ein må vera klår over, er at mannsnamna er dei dominerande i eldre kjelder, og at ein aldri vil få eit like godt bilete på korleis situasjonen var for kvinnenamna. Til det er kjeldene for dårlege.

Dernest må ein vurderer om ein vil ha med patronymika/metronymika. Desse kan vera ei viktig kjelde for personnamn, men det er vanskeleg å finna ut kor mange faktiske personar det er snakk om, sidan eit patronymikon kan nyttast av fleire søner. Sekundærpronymika kan ikkje nyttast i ei synkron personnamngransking, då dei stillar på lik line med andre slektsnamn.

Sett i eit geografisk perspektiv kjem ein ofte borti namn som det er usikkert om høyrer heime i det gjevne området, i alle fall i eldre kjelder, der gardsnamn og tilhøyrsløse ikkje alltid er oppgjeve. Til dømes kan stormenn og geistlege ha eit anna geografisk opphav enn dei områda dei representerer i diploma. Heller ikkje utlendingar kan alltid skiljast ut i eit materiale, sjølv om det nokre stader står eksplisitt. Då må ein ofte retta seg etter sekundære heimfestingar, som familie, arbeidssituasjon eller sosial posisjon.

Til slutt må det nemnast eit viktig aspekt angåande personnamn, som kan gjeva store utslag i korleis ein skal telja opp materialet. I eldre kjelder er ikkje skrivemåten universell, det vil seia at ein kan finna fleire ulike skrivemåtar for det same namnet. Av og til kan ein støyta borti skrivemåtar av namn som seinare har utvikla seg til nye namn, og spørsmålet om kva tid det har skjedd, må ein taka stilling til for å kunna rekna det som eit eller to namn. Dessutan har påverknaden frå det danske språket sidan mellomalderen gjort at skrivemåten ofte vart fordanska, medan uttalen, og det eigentlege namnet, var norsk. I tillegg har ein ofte nytta kjæleformer av namn, og det er vanskeleg å vita om desse er nytta som sjølvstendige namn, eller om dei berre vert nytta ved sida av det eigentlege namnet.

3.0 Forskingsoversikt

Så vidt eg veit er det ikkje gjort undersøkingar som omhandlar dei tyske namna på Sør-Vestlandet før. Det er likevel ikkje slik at det er eit heilt uoppdaga fenomen.

Personnamnforskinga i Noreg har tidlegare teke for seg store delar av landet i dei tidsperiodane ein kjenner til, men på eit meir generelt grunnlag. Desse generelle forskingane inneber òg ofte noko om tyske personnamn i Noreg, og difor er det viktig å nemna dei.

Når det gjeld tilhøva utanfor Noregs grenser, så er det gjort undersøkingar i både Danmark, Finland og Sverige.

3.1 Noreg

3.1.1 Generelt om namn

3.1.1.1 Aarset

Terje Aarset har gjeve ut ein bibliografi over namneartiklar før 1979, og denne er ei grei oversikt over kva slags litteratur som er tilgjengeleg i kvart fylke, og reint ålment over personnamnforskinga.

3.1.1.2 Lind

Elles er E. H. Linds meisterverk *Norsk-Isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden* (1905-15) ei nyttig oppslagsbok. Han har der gjeve eit oversyn over alle namna ein har belegg for i Noreg og på Island, og det er fyrst og fremst Linds skrivemåte i oppslagsformene eg nyttar på namna i mitt materiale.

Lind er kanskje det viktigaste verket ein har i personnamngranskinga for eldre tid. Ikkje berre gjev han ei utfyllande oversikt over namna, han nemner kjeldene til kvar kvart einaste namn er belagt. Diverre er fleire diplom og fleire runeinnskrifter kome til etter at verket var avslutta, slik at no òg fleire namn og namnebelegg har kome til, men stort sett har Lind med dei aller fleste namna fram til om lag 1500⁹.

⁹ Han seier sjølv i føreordet at han har sett grensa ved 1500, men at han rett som det er har overskride ho (Lind 1905-15: v)

3.1.1.3 Janzén

Eit anna verk om personnamna i mellomalderen, er Assar Janzén (1947) i serien nordisk kultur. Dette er ikkje eit reint oppslagsverk, men det gjev eit godt oversyn over namna i både Noreg, Sverige og Danmark.

I dei tilfella Lind (1905-15) ikkje strekk til, har eg nytta Janzén. Enkeltnamn kan ofte falla utanfor her, då han i fyrste rekkje ser dei store linene. Dessutan nemner han ikkje kjeldebelegg, slik Lind gjer.

I same verket har Rikard Hornby skrive om tilhøva i Danmark, og Janzén har òg skrive om Sverige.

3.1.1.4 Særheim

Den nyaste forkinga som ligg føre, er Særheim (2004), eit bidrag til boka *Handbok i norrøn filologi* (Haugen red. 2004). Tidsrommet det er tale om, er då mellomalderen, her fram til om lag 1500. Artikkelen omhandlar ikkje berre personnamn, men gjev òg eit oversyn over stadnamna i mellomalderen.

Særheim gjev ikkje noka stor utgreiing om dei tyske namna, men nemner dei i samband med andre namn frå andre språk. Likevel gjev han eit greitt oversyn over det generelle namnematerialet i mellomalderen.

3.1.2 Spesielt om tyske namn

På eit meir spesielt grunnlag har Kristin Bakken (1992) skrive om dei tyske personnamna på –*ike*. Her tek ho føre seg namn frå heile landet med suffikset –*ike*, og drøftar kor vidt personane med desse namna er tyskarar eller nordmenn, og dimed altså kva tid namna kom til Noreg. Ho har til saman registrert 60 berarar av *ike-namn* i Noreg i perioden 1334-1558, og ho skriv: ”[det er] en klar tendens til at personene med ike-navn er byborgere, gjerne kjøpmenn, geistlige eller håndverkere” (Bakken 1992: 25).

Ho ramsar òg opp nokre kriteria for å bestemma om desse namneberarane er norske eller tyske, frå no av referert til som norskheitskriteria. Desse er:

- 1) namneberarane har eit førenamn på –*ike*, men farsnamnet er norsk.

- 2) namneberarane gifter seg eller borna sine inn i norske familiar, eller dei gjev borna norske namn.
- 3) namneberarane har (tillits-)verv som skulle tilseia at dei er godt etablerte i dei lokalsamfunna der dei bur. (jf Bakken 1992: 28-29).

Desse kriteria vil eg nytta vidare i ei utgreiing om kor vidt namneberarane er tyske eller norske.

3.1.3 Områdeundersøkingar

3.1.3.1 Halvorsen

Ei meir spesifikk undersøking er gjort av Eyvind Fjeld Halvorsen (1955) om personnamna på Ringerike frå mellomalderen og fram til 1666. Halvorsen nyttar både runeinnskrifter, soger og diplom som kjelder. I alt kjenner ein namn på 228 menn frå breva i perioden 1316-1500, og 26 menn berre frå patronymika. I den perioden som er relevant i høve til mi undersøking, som Halvorsen kallar "middelalderen", er det berre to tyske førenamn som kjem føre, *Friðrekr* og *Hans*, og desse er berre representert ein gong kvar. Som patronymika er det òg berre 3, *Iænis*, *Vilhiálmr* og *Hermann*, der den siste er tvilsam. Desse kjem òg berre føre ein gong i heile mellomaldermaterialet. (Halvorsen 1955: 10).

Halvorsen har òg gjennomført ei undersøking frå Setesdal i mellomalderen (1978), der han ser på namnetilfanget i dei to prestegjelda Valle og Bygland. I denne undersøkinga har han berre sett på diploma, og der finn han 276 menn som han nyttar vidare i statistikken. Ingen av desse har tyske namn. Halvorsen finn altså ingen tyske namn i Setesdal i mellomalderen, korkje som vanlege førenamn eller i patronymika.

3.1.3.2 Tank

Roar Tank har gjennomført ei stor undersøking om personnamna i byane i det 17. hundreåret, der han har sett på namna i kyrkjebøker og skattemanntal frå Bergen og Stavanger. Han har kome fram til at dei bibelske namna og helgennamna var dei vanlegaste blant gutenamn i Stavanger, medan dei tyske namna var sjeldne. Tank fører opp dei tyske justerte namna, som *Hans* og *Jan*, under dei bibelske namna, men legg til at desse formene er mindre vanlege enn *Johannes* og *Jon*. Andre tyske namn som kjem føre i undersøkinga hans, er *Albert*, *Arian*, *Bendix*, *Berent*, *Casper*, *Didrich*, *Ernst*, *Friedrich*, *Gibbrecht*, *Heinrich*, *Herman*, *Hartvif*, *Ingebreth*, *Marius*, *Otthe*, *Rasmus*, *Robbert*, *Severin (Søren)*, *Statius*, *Ulrich*, *Verner*, *Villom*

(Tanks skrivemåte). Av desse var det berre *Rasmus* som kunne reknast som alminneleg. (Tank 1910: 74)

Tilhøva i Bergen er annleis. Her har dei norske og nordiske namna ”næsten helt tapt fotfæste”. Det er dei tyske og dei kyrkjelege som ”omtrent alene raader grunden”. (Tank 1910: 75)

3.1.3.3 Pettersen

Ei nyare undersøking som omfattar heile Vestlandet, er gjennomført av Egil Pettersen (1981). Undersøkinga strekkjer seg over perioden 1450 til 1550. Han har rekna ut prosentvis del av namnetilfanget, og kjem fram til at av alle dei 11.389 namna han fann, utgjør dei nordiske 71,2 %, dei kyrkjelege 25,1 %, dei tyske 3,3 % og andre 0,4%. (Pettersen 1981: 51)

Vidare skriv han at dei nordiske namna står sterkast i dei sørlege områda, i Agder med 87 % og i Rogaland med 80 %. Det tyske innslaget er langt større i Bergen enn i dei andre områda (Pettersen 1981: 51). Eg kjem attende til Pettersen (1981) under punkt 5.2.10.

3.2 Danmark

Eit godt oppslagsverk om personnamna i Danmark i mellomalderen, er Hald (1974). Han nemner her dei ulike namnegruppene av innlånte namn som var til stades i mellomalderen, og dei tyske namna er godt representerte.

Hald skriv (1974:21): ”Vi kan sikkert regne med, at over halvdelen af de navne, der er optaget i Da Gl Pers, er af tysk eller frisisk oprindelse.”

Hovudgrunnen til at dei tyske namna stod så sterkt i Danmark, set Hald i samanheng med den tyske innvandringa til landet, både den geistlege og innvandringa knytt til handelen. Det er òg verdt å nemna at den danske adelen vart trengt attende i høve til den tyske, og det har gjort sitt til at dei tyske personnamna spreidde seg i alle sosiale grupper. (Hald 1974: 22).

Eit anna verk som er bra å få med seg, er Hornby (1947). Han nemner òg handelen og hansaen som hovudkjelda til den store voksteren av tyske namn, sjølv om det allereie før grunnlegginga av Lübeck var ei mengd tyske namn i bruk i Danmark (Hornby 1947: 223).

Ein parallell til Lind (1905-15) er verket *Danmarks gamle personnavne* (DgP 1936-40). Det er eit oppslagsverk over personnamna, og finst i to bind. Det tek føre seg namna i det mellomalderlege Danmark, det vil seia at det inkluderer områda Skåne, Halland, Blekinge og

Schleswig. Det har derimot ikkje med fjernliggjande område som Estland og Gotland. Tidsrommet er om lag det same som Lind ser på, altså frå runeinnskrifter til om lag 1500.

3.3 Finland

I Finland har Marianne Blomqvist (1993) gjennomført ei undersøking om dei tyske fornamna i mellomalderen. Ho har teke utgangspunkt i Åbo domkyrkje si svartbok, der ho finn 83 ulike tyske førenamn.

Av desse forskjellige tyske namna, ligg *Henrik* klårt på topp, med om lag 145 ulike personar som ber det namnet. Det set ho i samband med Finlands skytshelgen, biskop Henrik (Blomqvist 1993: 155) noko som ikkje verkar usannsynleg.

Når det gjeld tidsperspektivet og årsaker til namneinnvandringa, set Blomqvist det i samband med hansatidas opp- og nedgang, av di ho ser at namnfrekvensen aukar i løpet av 1300-talet, og minkar jo nærare 1500-talet ein kjem (Blomqvist 1993: 156).

3.4 Sverige

Det ligg ikkje føre nokre spesielle, kvantitative undersøkingar om tyske personnamn i Sverige i mellomalderen som eg kjenner til. Roland Otterbjörk konstaterer dette i Svenska förnamn (1979:15): ”Tyvärr saknas ännu någon utredning om tyska förnamn i Sverige”. I staden er det fleire meir generelle verk, som Janzén (1947) og Anders Grape (1911).

Grape (1911:102) skriv:

Trots att det först rätt sent synes låta sig ojävaktig bevisa, att söner av svenske män erhållit tyska namn, så torde vi ha rätt att anta, att så börjat ske åtminstone från 1300-talets ingång. Vi ha alldeles ingen anledning att förutsätta, att detta skulle låta längre vänta på sig än den motsatta företeelse, som då kan spåras, att söner av tyske män uppkallats med svenska namn.

Ein kan då gå ut frå at dei tyske namna var integrerte i det svenske samfunnet allereie på 1300-talet, slik Grape skriv. Vidare gjer han eit anslag på at det er minst 30 forskjellige tyske namn, men dei fleste av dei opptre berre ein gong, og det er sannsynlegvis tyske namneberarar (Grape 1911: 103).

Årsaka til dei tyske namna sitt inntog i Sverige, set Grape i samband med handelen og dei trygge tilhøva som låg føre under regentane Birger Jarl og Magnus Ladulås (Grape 1911:96).

Sidan Magnus Ladulås regjerte fram til 1290, må det tyda at den tyske innvandringa starta tidlegare i Sverige enn i Noreg, og det kan ein sjå i samanheng med handelen kring Austersjøen, og at dei svenske kjøpstadane vart grunnlagt før dei norske. Som ein liten kuriositet kan det nemnast at Magnus Ladulås faktisk var gift med ei *Hedvig* frå Holstein (kjelde: www.smb.nu/svenskakrig/regenter/magnus_ladulas.asp).

Sverige har òg byrja å laga ein parallell til Lind (1905-15) og DgP (1936-40), *Sveriges medeltida personnamn* (SmP). Denne namneboka skal omfatta både førenamn og tilnamn frå Sverige og Finland i mellomalderen, i tillegg til dei då norske, no svenske områda Bohuslän, Jämtland og Härjedalen. SmP skil seg frå Lind (1905-15) ved at namnekommentarane er meir utfyllande, og at ein her får gode opplysningar om namneproveniens. Diverre er SmP enno ikkje komplett, og siste heftet i serien er foreløpig nr 14, *Holmger – Ingeborgh*.

4.0 Presentasjon

4.1 Språk, kultur og samfunn i mellomalderen

Når ein skriv ei historisk oppgåve, og skal søkja å finna ut av historiske spørsmål, må ein setja seg inn i ei heilt anna tid, med heilt andre førestillingar enn det ein har i dag. Difor er det viktig å freista å oppklåra eit par aspekt ved kulturen i mellomalderen.

Fyrst kjem eg med ein gjennomgang av sentrale historiske hendingar som er viktige å kjenna til for òg å kjenna kulturen. Deretter ser eg på dei språkhistoriske tilhøva og påverknaden frå andre språk, handelen og hansatida, korleis nasjonalitet og tilhøyrsele kan spela inn på kulturen og korleis tilhøva var i Rogaland i mellomalderen. Til slutt vil eg gå gjennom materialet eg har arbeidd med.

4.1.1 Generell historie

I Europa startar mellomalderen ganske tidleg, om lag 500, og varar i ca 1000 år, det vil seia til 1500. I Noreg har ein ei litt anna inndeling; ein reknar ikkje tidsperioden for mellomalder før ca 1030, altså når Vikingtida tok slutt og landet vart kristna. Denne perioden varar fram til reformasjonen i 1537. Opplysningane nedanfor er i fyrste rekkje henta frå Sigurðsson (1999), og Ersland og Sandvik (1999), resten reknar eg som ålmennkunnskap.

Åra 1240-1299 er kjenneteikna av at kongemakta, og kyrkja, ekspanderte så å seie på alle område. Gjennom andre halvdel av 1200-talet sikra den norske kongen seg kontroll over dei områda der norske landnåmsmenn hadde busett seg i vikingtida, og som han ikkje styrte frå før (Sigurðsson 1999: 113).

Tida før 1240 var prega av uro og strid kring kongemakta i Noreg; det må nemnast striden mellom birkebeinarane og baglarane, og kyrkja og paven si rolle i det heile. Det som markerte slutten på motstanden mot kongedømmet til Sverre-ætta, var då opprøret til Skule Bårdsson mot Håkon Håkonsson vart stansa, og Skule vart drepen.

Konge- og kyrkjemakta må oppfattast som to nesten likestilte makter, båe hadde lovgiving og rettshandheving på sine område, og båe hadde eit riksdekkjande styringsverk (Sigurðsson 1999: 222).

Kyrkja hadde opparbeidd seg store jordområde i mellomalderen, og vart etter kvart den største jordeigaren i landet. Før reformasjonen var landet som kjent katolsk, og dimed underlagt

paven i Roma. Etter oppføringa av bispesetene i Noreg på 1100-talet, og erkebispesetet i Nidaros i 1153, var biskopen den øvste regionale leiaren i den kyrkjelege organisasjonen i landet. Han hadde med seg 12 rådsmenn, dei var kalla krossbrør, og fleire av dei er nemnte i diploma.

Med bispesete og kyrkjer kom òg klostervesenet til Noreg, dei fyrste allereie på 1100-talet (Sigurðsson 1999: 174), og alle var knytte opp til byane og dei geistlege der. Det einaste klosteret i Rogaland, Utstein, var eit kloster av augustinarordenen. Forløparen for dette klosteret var eit anna augustinarkloster, Olavsklosteret, som låg i Stavanger. Dette vart nedlagd på midten av 1200-talet, og gjerningane vart overførde til Utstein, som ligg på Mosterøy i det som no er Rennesøy kommune.

Året 1319 innleidde ein lang periode der det norske kongeriket var i union med Sverige, Danmark eller baa, og perioden varte heilt fram til 1905 (Ersland og Sandvik 1999: 30). Dei forskjellige unionane vil ikkje verta nærare handsama her, men grunnen til at det vert nemnt, er at eit slikt nært samband mellom to eller fleire land, òg set preg på språket og kulturimpulsane.

Ein set vanlegvis eit skilje mellom høgmellomalder og seinmellomalder kring 1350. Dette av di den store pesten, som ein kallar svartedauden, herja rundt i Europa då. Som kjend ”kom det eit skip til Bergen” i 1349, og sjølv om denne ikkje var den einaste pesten i mellomalderen, var det ingen andre som utrydda så store delar av befolkninga. I fylgje islandske annalar vart så mykje som 2/3 av befolkninga i Noreg utrydda, men desse tala må ein taka med ei klype salt. Det ein veit er at det var stor reduksjon i jordbruket, og at fleire gardar vart lagt aude, noko som tyder på at dødstala må ha vore ekstremt høge (Ersland og Sandvik 1999: 40).

Desse pestane var berre innleiinga til nedgangen i Noreg. Fram til no hadde Noreg hatt ei stor politisk makt, både innanlands og utanlands, men i seinmellomalderen tek unionstida til, og Noreg mista den makta dei hadde hatt. Denne oppgåva ligg tidsmessig på grensa mellom dei to periodane høgmellomalderen og seinmellomalderen, altså mellom eit rike med makt og eit rike som har gått til grunne, eller som er på veg til det. Med eit så markert skilje i historia som den store manndauden var, kunne det tenkjast at det òg spelar ei rolle for namnematerialet.

Ei systematisk liste over både dei norske kongane frå ca 1200 til 1450, og biskopane i Stavanger i same tidsperiode er å finna i vedlegget (sjå vedlegg, side 95-96).

4.1.2 Språket og språkpåverknaden

Den vanlege inndeling av det norske språket er vist i tabell 1. Denne inndeling er nytta av mellom anna Haugen (2001:19) og Torp og Vikør (2000:32). Det vil altså seia at tidsperspektivet i denne oppgåva strekkjer seg over to forskjellige periodar i språkhistoria, norrønt og mellomnorsk.

Tabell 1

Tid	Periode
200-500	Urnordisk
500-700	Synkopetid
700-1350	Norrønt
1350-1550	Mellomnorsk
1550-	Nynorsk

Det som skil dei to periodane kan seiast på ein svært forenkla måte: språket vårt går frå å vera eit kasusspråk til å verta eit leddstillingsspråk, eller som Haugen (2001: 20) skriv: ”Mellom norrønt og mellomnorsk ligg skilnaden – igjen svært forenkla – i omfanget av bøyingssystemet”.

Dei endringane som språket vårt gjekk gjennom var både fonologiske, morfologiske og syntaktiske. Eg vil ikkje gå nærare inn på dei einskilte endringane, anna enn at eg vil kommentera dei i høve til kva dei har å seia for namna.

4.1.2.1 Skriftspråket

Ved innføringa av det latinske alfabetet, vert skriftspråket meir fastlagt¹⁰, men frå midten av 1300-talet kan ein sjå at talespråket har endra seg ein god del, og det gjer seg utslag i skrifta. Det kan ein sjølv sagt sjå i samband med at manndauden tok livet av ein del skriveføre, og at dei nye skrivarane då ikkje hadde det same grunnlaget for dei skrivenormene som var tidlegare.

Etter at Noreg gjekk inn i union med Sverige og Danmark (jamfør punkt 3.3.3), vart meir og meir av det skriftlege materialet i Noreg påverka av dei språka. Det kan ein òg sjå ut frå diploma, der særleg det danske språket gjer seg gjeldande.

Ved denne påverknaden frå dansk og svensk, vart òg skrivemåten av namna råka. Sjølv om det ikkje gjev dei store utslaga så tidleg som på 1300-talet, bør ein likevel vera obs på dei endringane unionane førte med seg.

¹⁰ Ved skiving av runer var det òg visse normer som skulle følgjast, men likevel var nok ikkje desse normene så faste som ved det latinske alfabetet, noko som sjølv sagt òg kan ha samband med kven som kunne skriva.

4.1.2.2 *Namna*

Når språket endra seg frå norrønt til mellomnorsk, så er det klart at namna òg blei råka. Dei syntaktiske endringane slå ikkje ut på leksika eller namna, men dei morfologiske, fonologiske og leksikalske endringane har mykje å seia for namneforrådet vårt.

Dei morfologiske endringane gjer seg størst utslag i at kasusbøyinga forsvinn¹¹, og at ein får ei fastare leddstilling. I eit gjennomført kasusspråk, som norrønt, er det òg vanleg å bøya namn i kasus, og då det forsvann, fekk òg namna ei form utan kasusbøying¹².

Når det gjeld dei fonologiske endringane, så er det mykje som skjer, og det gjev seg òg utslag i namneforrådet. Mellom anna har dei dialektale skilnadane i landet vårt ført til at nokre namn har oppstått av andre namn visse stader, til dømes *Hege* av det norrøne *Helga*, som har oppstått i Setesdal.

Leksikalske endringar, det vil i praksis seia nye ord som kom inn i språket vårt, er det mange av. Påverknaden frå dansk og svensk har vore stor, og etter kvart som tyskarar kom til landet, vart det veldig mange lånord frå tysk, og sidan det ikkje berre er appellativiske ord som vert lånte, fekk ein inn namn i tillegg. På den måten kan namnelån sjåast på som ei leksikalsk endring.

4.1.2.3 *Ikkje-nordisk påverknad*

Ikkje berre var Noreg under sterk påverknad frå dansk og svensk språk, etter kvart som hansatida sette inn (sjå punkt 3.3.2), fekk ein òg mange lånord inn frå tysk og nedertysk. Olav Brattegård skal ha hevda at "ein Skandinave (!) heute wohl kaum einen Satz sagen kann, ohne ein niederdeutsches Wort zu verwenden" (Jahr 1995: 10).

Det har vore tvil om norsk¹³ og tysk¹⁴ var innbyrdes forståelege, eller om det til dømes har vore eit lingua franca, eller eit slags pidginspråk. Ernst Håkon Jahr (1995) attendeviser dette,

¹¹ Forsvinn er eit kraftig ord som ikkje må tolkast så bokstavleg, for ein veit jo at det enno finst restar av kasus i mellom anna pronomen i norsk, og dessutan forsvann ikkje heile kasusen med ein gong. Det er likevel no at ein byrjar å sjå at dette systemet går i oppløysing.

¹² Veldig ofte kan det sjå ut som om det er akkusativforma som er att, noko som kan ha samanheng med at nominativs-r'en forsvann, og då står ein som kjent ofte att med den kasusen.

¹³ Eg er fullstendig klår over at omgrepet "norsk" er diskuterbart i denne samanhengen, men for all enkelheits skuld, og sidan det ikkje er ein stor del av oppgåva mi, vel eg å nytta nett det omgrepet. Det gjeld dessutan òg ved seinare bruk av omgrepet. I staden kunne eg gjennomgåande ha nytta omgrepet norrønt, men sidan den termen er diskutabel etter 1350, er det lettare å halda seg til termen "norsk".

¹⁴ Termen "tysk" er òg diskutabel i denne samanhengen, då det ikkje er standard høgtysk det er tale om, men nedertysk eller lågtysk. Sidan det er enklare å stella seg til omgrepet "tysk", har eg valt denne løysinga vidare.

og peikar på at dersom noko slikt hadde vore tilfellet, så hadde ein truleg sett restar av det seinare, noko ein ikkje har. Jahr søker heller å visa at dei to språka som var i nærkontakt med einannan, mellomnorsk (norrønt) og nedertysk, ikkje var så forskjellige likevel, og kanskje dei var innbyrdes forstålege.

Dersom den teorien stemmer, kan det kanskje setja kulturpåverknaden òg i eit anna ljøs. Dess nærare ein kultur ligg ein annan, anten geografisk eller mentalt, dess større påverknad kan det tenkjast at han kan ha. I alle fall ser det ut som om det er tilfellet i dag, der ein i Noreg har mykje større kulturell påverknad frå vestlege land, enn austlege, og det er vel den mentale nærleiken som fører det med seg.

Med andre ord, så kunne ei innbyrdes språkforståing føra til at nye impulsar lettare slo rot når det gjaldt kulturen sett under eitt.

4.1.3 Handelen og hansaen

I år 1143 vart byen Lübeck grunnlagd (www.caplex.net/Web/ArticleView.aspx?id=9321648), og det skulle seinare få store konsekvensar for Norden, både kulturelt og språkleg sett. Lübeck er hansabyen over alle hansabyar, og det var fyrst og fremst kjøpmenn frå denne byen som kom og slo seg opp i Bergen og på resten av Sør-Vestlandet¹⁵.

Allereie i 1250 fekk hanseatane sine handelsrettar i Noreg stadfest ved traktat, og det er ved dette årstalet at ein kan rekna at hansatida i Noreg byrja. I 1630 vart hansaforbundet oppløyst. Då hadde altså dette handelsforbundet eksistert i Noreg i mest 400 år. (Hagland 2002: 13)¹⁶

I mellomtida hadde hanseatane bygd seg opp eit stort handelsnettverk i heile Europa, med kontor i London, Brügge, Bergen og Novgorod (Nesse 2002:87). Sjølve ordet "hansa" har me frå nedertysk Hanse, og i dag tyder omgrepet "handelssamlag" (nynorskordboka, www.dokpro.uio.no/ordboksoek_nynorsk.html). Opphavet til omgrepet er derimot ikkje kjend. Hovudmålet med ei slik samanslutning var å stå sterkare både politisk, militært og økonomisk (Nesse 2002:87).

Grunnen til at handelsverksemda mellom Bergen og kontinental-Europa er så viktig i denne samanhengen, er at Nord-Rogaland spelte ei viktig rolle med tanke på skipsfarten. Ikkje berre

¹⁵ Medan Lübeck var hansaby nummer ein på Vestlandet, hadde Rostock den same posisjonen i Austersjølanda, og dermed òg det norske Austlandet (Sigurdsson 1999:164). Eg vil ikkje referera noko særleg til Rostock, då det er Vestlandet eg konsentrerer meg om.

¹⁶ Nett kva tid ein skal rekna hansatida i Noreg for å vera, er mellom anna diskutert av Nesse (2002: 81-82).

var Karmøy viktig i seg sjølv med omsyn til handelen, men øya, med Avaldsnes i spissen, styrte det meste av skipsfarten som gjekk forbi. Det kunne skje, av di skipa måtte segla på austsida av Karmøy for å koma seg trygt forbi den krevjande sjøen, og skjera som truga på vestsida. Dimed kunne Karmøybuane òg taka seg betalt for å i det heile sleppa skipa forbi, og på den måten var ein sikra økonomisk (kjelde: Norvegen historiesenter).

Sjølv om ein kanskje fyrst og fremst tenkjer på Bryggen i Bergen som innfallsporten til handelsmenna og hansaen, så dreiv dei faktisk handel i Stavanger òg, og sidan kysten i Noreg er langstrakt, og Rogaland ligg sør for Bergen, kan ein vel kanskje tenkja seg at nokon handelsmenn hadde stopp undervegs òg.

4.1.4 Nasjonalitet og tilhøyrse

Det er vanskeleg å skilja klårt mellom dei forskjellige nasjonalitetane. Ein må rekna med at grensene mellom landa var mykje meir flytande enn det er i dag. I tillegg kontrollerte dei norske kongane til dømes både Island, delar av det som no er Sverige og delar av det som høyrer til Skottland i dag.

Nasjonalitet er ofte knytt opp til språk, men sidan språktilhøva mellom dei skandinaviske landa kanskje låg nærare den gongen enn dei gjer no, er det òg vanskeleg å snakka om heilt klåre grenser mot dei andre skandinaviske landa¹⁷. Unionane med nabolanda Sverige og Danmark gjorde jo òg sitt til at ein vanskeleg kan skildra ein rein norsk kultur. For ei drøfting av den norske identiteten viser eg til Moseng et. al. (1999: 255-260).

I dag ligg jo som kjent òg språket i dei skandinaviske landa nær kvarandre, og det er i fyrste rekkje politiske, og ikkje lingvistiske kriteria som gjer at ein kan snakka om tre forskjellige språk. I høve til resten av kontinentet, eller til dei andre germanske språka, er skiljet mykje større i dag, og var det òg i mellomalderen. Likevel må ein hugsja på at skilnadane mellom norsk og høgtysk i dag er mykje større enn skilnadane mellom norrønt/mellomnorsk og plattysk i mellomalderen, og sidan språket låg nærare, kunne ein kanskje tenkja seg at nasjonalitetane òg gjorde det.

Noko som talar mot ein slik tanke, er at det i Bergen aldri var tale om nokon felles tysk-norsk kultur (Nesse 2005:2), og då kan ein ikkje tru at tilhøva var ulike andre stader. Tyskarar måtte halda seg for seg sjølv, og fekk til dømes ikkje lov å gifta seg norsk. Når eit slikt påbod vert

¹⁷ Dessutan var òg Lappland mykje større enn det som det er i dag, noko som gjer at det er vanskeleg å snakka om Nord-Noreg, men det spelar ikkje noka rolle for denne oppgåva.

bestemt, kan det vel kanskje tyda på at det er nett dette som har skjedd, nemleg at tyskarar menga seg med nordmenn. Likevel må ein altså tru at det var ein skilnad på dei to kulturane, og at dei ikkje kunne verta samanblanda, slik at ein tyskar (eller ein garp, som dei vart kalla) var ein tyskar og ein nordmann var ein nordmann.

4.1.5 Tilhøva i Rogaland

I dag høyrer 26 kommunar til i det som heiter Rogaland fylke. Fylket strekkjer seg over 4 regionar, Dalane, Jæren, Ryfylke og Haugalandet. Desse områda i dag tilsvarar om lag dei som var i seinmellomalderen òg. *Rygiafylki* var delt i to halvdelar: *Norðan fjarðar* og *Sunnan fjarðar*. Den søre halvdelan var vidare delt inn i to fjordungar: *Dalane* og *Jæren*, medan den nordre delen var delt i tre fjordungar: *Karmsund*, *Hebnes* og *Hesby*.¹⁸ (Særheim 1985:70).

Busetnaden i Rogaland er gamal, ein reknar med at det er ein av Noregs fyrste busetnader. Det er ikkje så rart sidan det er eit kystfylke med gode moglegheiter for både jordbruk, fangst og ikkje minst fiske. Med andre ord har fylket dei rette føresetnadane for ein tidleg busetnad, og for tolleg greie butilhøve, dersom ein ser vekk frå den vêrharde kysten.

På Avaldsnes og områda ikring har ei rekkje arkeologiske utgravingar ført til funn frå over 8000 år attende, der det eldste norske menneske vart funne. Det er funne ei rekkje busetnadsspor frå ulike tidsperiodar, ikkje minst frå vikingtida og mellomalderen.

Ei av dei fire kongelege kollegiatkyrkjene i Noreg vart bygd på Avaldsnes, Olavskyrkja, og det er den einaste av desse som enno står. I tillegg er det påstått at den fyrste hanseatiske handelsstasjon låg på ein plass som vart kalla Notow i gamle tyske dokument, og som truleg ikkje låg langt frå Avaldsnes. (www.karmoyped.no/olavskirken/ og Norwegen historiesenter)

4.1.5.1 By og land

Som tidlegare nemnt, var ikkje Stavanger som storby å rekna før seinare, og hadde dimed ikkje noko stor makt i den forstand. Andre stader i Rogaland kan ein ikkje snakka om byar i mellomalderen. Men sjølv om bystatusen manglar, så var det fleire viktige stader likevel, som regel som religiøse sentra, slik som Avaldsnes og Utstein kloster¹⁹, og det er desse stadene, i tillegg til Stavanger, som eg ser som ein opponent til bondesamfunnet ikring.

¹⁸ Det har truleg vore berre to fjordungar, etter denne nemninga å døma, så denne tredelinga er nyare enn den opphavlege inndelinga.

¹⁹ Sjå tillegg

Mellom anna hadde Stavanger biskopar som ofte vart nemnte i gamle diplom, og det er med opprettinga av det som no er domkyrkja, i 1125, at ein kan rekna Stavanger som grunnlagd. Etter det har Stavanger teke meir og meir over som religiøst sentrum i Sør-Rogaland, medan Avaldsnes nok har hatt større makt nord i fylket. Riktig nok fikk Avaldsnes mindre relevans for kongemakta utover på 1000 og 1100-talet, noko som kan sjåast i samanheng med at kongane heller oppheldt seg på forskansa gardar i dei raskt vaksande byane (Fyllingsnes 2000: 37).

Bysamfunnet versus landsbygda vert i denne oppgåva òg knytt til den busetnaden som var der. Dei høgare sosiale laga i samfunnet oppheldt seg truleg i byane, det gjeld òg dei geistlege, som er knytte til både byen Stavanger og Utstein kloster²⁰. Ein må då rekna med at bondestanden heldt til på landsbygda.

4.1.5.2 Opponent til Bergen

Det er ikkje lett for ein småby å hevda seg i høve til ein mykje større storebror. Det er slik ein kan sjå tilhøvet mellom Stavanger og Bergen i mellomalderen.

Bergen var den einaste byen i Noreg av internasjonal storleik, og i den aktuelle tidsperioden, det vil seia hansatida i Noreg, var det heller ingen andre stader i Noreg som kunne måla seg med Bergen. Det er mellom anna difor byen er blitt så til de grader prega av dette handelssambandet òg (jf. Nesse 2002 og 2003). Eigentleg kan ein òg spørja seg kva som kom fyrst, for det er vel lite truleg at Bergen hadde vore så viktig, hadde det ikkje vore for handelen.

Bergen kontrollerte det meste av handelen på Vestlandet, og Rogaland hadde nok ikkje så mykje dei skulle ha sagt i høve til det. Medan Bergen i høg mellomalderen kan ha hatt eit folketal på mellom 5000 og 10,000, hadde Stavanger neppe meir enn 300-800 innbyggjarar (Jamfør Fyllingsnes 2000:47).

4.2 Kjeldene

For den aktuelle tidsperioden, altså 1200-1400-talet, finst det ikkje så mange kjelder i høve til personnamn. Dei som finst, er runeinnskrifter, soger og diplom. I tillegg kan ein nytta stadnamn som kjelde, men her er ikkje utvalet så stort.

²⁰ Det var òg eit kloster i Stavanger, Olavsklosteret, som ein ser i samanheng med domkyrkja, men dette overlevde ikkje så lengje, og verksemda vart flytta over til det nye Utstein kloster før 1280. (www.byhistoriskforening.org/byhistorien/ringer_i_byhistorien/rstall/1150).

Den største kjelda er diplomaterialet, som omfattar store delar av landet, men med flest brev frå sentrale delar av Vest- og Austlandet. Denne kjelda ligg til grunn for undersøkinga mi. Grunnen til at eg har valt nett denne, er at diploma for Rogalandsområdet er mange, og kjelda i seg sjølv er meir påliteleg enn til dømes sogene. I tillegg er det greitt å finna fram i materialet, både sidan det er tilgjengeleg i bokform, og på internettet, www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.htm. Det er desse trykte kjeldene som utgjer tilfanget, og ikkje korkje originalar eller faksimileutgåver, sidan dei trykte utgåvene er fullgode kjelder til denne bruken.

I tillegg til Diplomatarium Norvegicum (DN), kan ein òg nytta Regesta Norvegica (RN), som finst både i trykt utgåve og på internettet, www.dokpro.uio.no/dipl_norv/regesta_felt.html. RN har gjort det lettare å finna fram til einskilde namn, på grunn av eitt veldig utfyllande register. Sidan tidsperioden stoppar på 1400, var det ikkje mogleg å undersøka namnematerialet mellom 1400 og 1450 der.

Dei andre kjeldene som er nemnte, runeinnskrifter, soger og stadnamn er generelt sett mykje meir upålitelige. Runeinnskrifter ligg ikkje føre i noko stort monn, i alle fall ikkje innan Rogalandsområdet, og mange innskrifter er vanskelege å tolka, og usemje blant forskarane kan førekoma. Sogene er kjelde til mykje diskusjon når det gjeld kor vidt namna der er reelle eller ikkje, for her kjem både eit tidsperspektiv og eit geografisk perspektiv inn. Når det gjeld stadnamn som kjelde til personnamn, har tradisjonane endra seg ettersom forskinga har skride fram, så teorien om at stadnamn er samansett med personnamn som fyrste ledd, er no til ein stor grad modifisert. Dette gjer det sjølvstøtt vanskeleg å nytta berre stadnamn som kjelde til personnamnforskinga.

Eg har i alt sett på namnetilfanget i 283 diplom, der 170 er frå Stavanger, 86 frå andre stader i Rogaland, og 8 er frå Avignon. Dette skulle då utgjere dei aller fleste breva frå Rogalandsområdet, eller dei som omhandlar tilhøva i Rogaland. I tillegg er det teke med 3 brev frå grenseområda sør for Rogaland, det som i dag er vestre Agder. 16 brev står oppførte utan stadtilhøyrse, men der kjem det fram i teksten at dei er knytte til Rogaland.

Eit par brev som var frå det rette området, tok eg vekk, anten av di dei ikkje innehelt namn i det heile, eller av di dei innehelt namn på personar som ikkje var frå Rogaland. I alt finst det 29 diplom som er skrivne i Avignon og som inneheld personar tilknytte Stavanger. Av desse har eg funne 8 som er interessante. Dei resterande har til dømes namn på biskopane i

Stavanger, men dei det gjeld er alle nemnte i eitt eller fleire av dei nemnte 8 breva som er med i materialet.

4.2.1 Namna i kjeldene

I ei slik undersøking er det viktig å få eit utval som er så ”reint” som mogleg. Det vil seia at ein ikkje vil ha feil informasjon. På den måten har eg luka ut alle dei namna på personar som ikkje høyrde til i Rogaland, eller i grenseområda til Rogaland for dei tre breva det gjeld. Eg har altså ikkje teke med kong Håkon V Magnusson²¹, trass i at han er nemnt i fleire brev frå heile Rogalandsområdet.

I slike gamle brev er som nemnt ikkje skrivemåten alltid lik på namn som eigentleg er dei same. Eg har i størst mogleg grad søkt å finna attende til den norrøne forma, sidan det gjer samanlikninga lettare, og det vert meir oversiktleg. Regionale skilnader på namn vil dimed falla ut, og nokre gonger kan det vera dei same namna som står, men dei vert i dag oppfatta som to forskjellige namn. Slikt kan ofte skje ved omsetjing til latin. På same måte kan to (skrift)former av namn i dag oppfattast som det same namnet, trass i at det kanskje vart oppfatta som to forskjellige namn i den tida breva vart skrivne.

Eit anna aspekt ved denne undersøkinga, er at eg ikkje har sett på talet på personar, men talet på leksikalske namn, altså berre namnetilfanget. Det ville ha vorte altfor tidkrevjande å finna ut kor mange forskjellige personar det var i materialet mitt, og då eventuelt kor mange som bar det same namnet. For ei slik undersøking, viser eg fyrst og fremst til Pettersen (1981) og namnelistene i sogene, til dømes Snorre si *Heimskringla*. Skilnaden mellom desse tilnærmingane er ikkje så stor for dei tyske namna (sjå drøfting under punkt 5.1.2), sidan det er tale om ei viss mengd namn på relativt få personar. Ved populære namn som er borne av mange personar, som til dømes Óláfr og Jón (som opptrer i fleire forskjellige former), vil skilnaden mellom talet på personar og talet på namn vera veldig stor. Ein kan til dømes ha ti personar med forskjellige tyske namn, og ti personar med namnet Jón. Slik sett vil skilnaden mellom namnetilfangsprosenten og namneberarprosenten på dei kristne namna vera veldig stor, medan han på dei tyske namna vil vera meir lik 1:1 tilhøve.

²¹ Riktig nok er han oftast nemnt til dømes i faste formular, som ”a þriðia are rikis vars virdulegs herra Haconar konongs” (DN 4, brev 54), og då skal han naturleg nok ikkje medrekast.

4.2.2 Tidsaspektet ved kjeldene

Kjeldene strekkjer seg i tid frå ca 1240 (brev 51 i bind 1 er ikkje datert nærmare enn [1226-1254]) og fram til 1450.

Dersom ein på vanleg måte reknar 3 generasjonar per hundreår, vil ein med desse årstala få med 7 generasjonar, altså 200 år. Ein kan sannsynlegvis rekna fleire generasjonar òg, men sidan det ikkje er vesentleg for denne oppgåva, held eg meg til denne reknemåten.

Sidan det stort sett er vaksne menn som er nemnte i diploma, har ein eit tidsperspektiv på namngjevinga som i røynda spanner frå om lag 1200 og fram til 1400²², og det er nett denne perioden eg ynskjer å undersøka.

Diploma som er utvalde kan vidare delast inn i periodar på 4; 1240 - 1300, 1301 – 1350, 1351-1400 og 1401-1450. Det er sjølvsagt ikkje like mange brev frå kvar periode, og dei som kan lesa tal, ser òg at periodane eg har delt inn i ikkje er like store, men for å få med alle breva i ei slik inndeling, høvde det bra med ei firedeling.

Breva fordeler seg slik på dei fire periodane:

1: 29 brev

2: 96 brev

3: 66 brev

4: 88 brev

Det kan i tillegg vera høveleg å fokusera på skiljet mellom før og etter 1350, på grunn av den store manndauden, så ei todeling kunne ha vore på sin plass, men ei firedeling vil gjeva eit meir nyansert bilete på tilhøva, sidan det er såpass stort spenn mellom dei forskjellige periodane.

²² Ein må gå ut frå namngjevsperiodane, og dersom ein reknar ein gjennomsnittsalder på 30-40 år, vil ein altså hamna i tidsperioden ca 1200-1410.

4.3 Materialet

4.3.1 Nordiske namn

Dei nordiske namna er presenterte i ei fullstendig liste, men eg vil ikkje gjera noko stort poeng ut av desse namna, berre kommentera dei så vidt. Eg har ikkje sett på namnefrekvensen generelt, korkje av dei nordiske namna eller dei lånte namna som ikkje kom frå tysk, men det eg la spesielt merke til, var at namn med føreleddet *Þor-* var blant dei vanlegaste namna. Dessutan er det òg ein del namn med etterleddet *-þor*, så det er tydeleg at den gamle nordiske namneskikken stod sterkt i Rogalandsområdet, noko òg Pettersen (1981: 61 og 62) kommenterer.

Det har vore eit problem å normalisera enkelte namn. Nokre av dei kan vera omlaga former av andre namn som allereie er representerte, og det er vanskeleg å vita om dei er faktiske former i bruk, eller om dei berre er skriftlege former av dei same namna (jf Kristin Bakkens artikkel om dialektformer eller skriftformer (1999)). I stor grad har eg sett på variantar av namn som dei same namna, og det kan ha ført med seg at nokre namn har gått tapt i den prosessen. Til dømes kunne det vera vanskeleg å seia om namna *Sighurder* (DN IV, brev 505), no: Sigurd, og *Siurdt* (DN 11, brev 28), no: Sjur, var to variantar av same namnet, eller om dei var å rekna som to sjølvstendige namn. I det tilfellet valde eg å rekna dei to formene for to variantar av namnet *Sigurðr*.

Ein må òg i den samanhengen taka stilling til om nokre namn skal normaliserast etter ei norrøn form, eller om ein skal skriva dei slik dei står i materialet. Namna som har skapt slike problem, er *Bergi/Bergr*, *Biugi/Bjólfr*, *Branðr/Brattr*, *Ragnfriðr/Randi*, *Styrmr/Styrr*, *Þórr/Þórir*. I desse tilfella har eg valt å nytta berre ei av formene, og altså rekna dei for å vera variantar av ei namneform. I tilfellet med *Ragnfriðr/Randi*, valde eg å nytta varianten *Randi*, trass i at det er ei seinare utvikling av det fyrstnemnte. Det gjorde eg av di berre det eine namnet var belagt, nemleg varianten *Randido* (DN 4, brev 883), og det har, subjektivt sett, fjerna seg såpass mykje frå opphavsforma, slik at eg såg det som unaturleg å nytta oppslagsforma i det tilfellet.

I alt er det 236 forskjellige nordiske namn. I det talet er det i tillegg til dei reint norske (samnordiske) namna òg medrekna nokre få svenske og danske namn, altså namn som er komne inn frå nabolanda. Sidan det ikkje spelar noka rolle for dei innlånte namna, har eg valt å ikkje kommentera dei særskild.

Eit par namn treng ein ekstra kommentar, *Átni* og *Án*. Det sistnemnte opptreir her i forma *Oon*, som eg fyrst trudde kunne ha vore ei feilskriving av namnet *Ónundr*, men det synte seg at det var det urgamle namnet *Án*, jamfør Lind (1905-15: 24-25). Namnet ser ut til, i fylgje Lind, å vera utdøydd på Island i seinmellomalderen, og det er heller ikkje representert i Noreg etter vikingtida før utpå 1300-talet²³.

Det andre namnet, *Átni*, er det berre eitt belegg på i heile materialet som Lind (1905-15: 95) går ut frå, og det er denne bonden på Rennesøy. Namnet kunne dermed tenkjast å vera ei feilskriving eller feillesing for til dømes *Árni*, men sidan Lind nemner det som eit eige namn, har eg òg gjort det her.

Mannsnamn:

²³ Noko som sjølvstendig truleg heng saman med det dårlege kjeldegrunnlaget før diplomaterialet.

Agmundr	Eyvindr	Hrolfr	Skúli
Áki	Fiallar	Hrollaugr	Smiðr
Alfr	Finnr	Hrútr	Snari
Amundr	Gamall	Ingialdr	Sölvi
Án	Garðarr	Ingimarr	Steinarr
Anþórr	Garðr	Ingimundr	Steingrímur
Anviðr	Gauti	Ivarr	Steinn
Arnbiörn	Geirmundr	Jôrunðr	Stýrbjörn
Arnfinnr	Gervi	Kagi	Styrkár
Arni	Gilli	Kalfr	Styrmir
Arnsteinn	Gísli	Kári	Sveinn
Ásbiörn	Guðbrandr	Karl	Sveinungur
Ásgautr	Guðleikr	Ketill	Sverting
Áskell	Guðmundr	Klœingr	Sæbjörn
Áslákr	Guðþormr	Knútr	Sørkvir
Ásmundr	Gunnarr	Kolbeinn	Þjóðolfr
Ásulfr	Gunnbiörn	Kolbiörn	Þíorstarr
Atli	Gunnleikr	Kollr	Þíostolfr
Átni	Gunnsteinn	Kollungur	Þóraldr
Auðfinnr	Gunnulfr	Kraki	Þorbergr
Auðun	Gunnvaldr	Leiðúlfr	Þorbjörn
Balti	Gyrðr	Leifr	Þórðr
Bárðr	Hafr	Liðvarðr	Þorgautr
Bassi	Hafþórr	Liótr	Þorgeirr
Benteinn	Haki	Loðinn	Þorgils
Bergi	Hákon	Munán	Þorgrímur
Bergsveinn	Hálfdan	Nafarr	Þórir
Bergþórr	Hallbjörn	Narfi	Þorkell
Bergulfr	Halldórr	Oddr	Þorlákr
Billeifr	Hallgeirr	Ólafr	Þorleifr
Bjolfur	Halli	Ôlbiörn	Þormóðr
Bjôrgulfr	Hallkell	Ôlvaldr	Þórólfr
Björn	Hallr	Ôlvir	Þorsteinn
Bôðvarr	Hallsteinn	Ônundr	Þorvarðr
Bótolfr	Hallvarðr	Ormr	Þrónðr
Brandr	Haraldr	Ôrnolfr	Torfi
Broddr	Haukr	Óttarr	Tosti
Brynjulfur	Hávarðr	Ragnarr	Tryggr
Dagfinnr	Helgi	Ronolfr	Ulfr
Egill	Hemingr	Salmundr	Úspakr
Eilífr	Herbjörn	Saxbiörn	Uþyrmir
Einarr	Herjolfur	Saxi	Valgarðr
Eindriði	Herleifr	Sigbjörn	Vébrandr
Eiríkr	Herleikr	Sighvatr	Végarðr
Erlendr	Hermundr	Sigmundr	Vermundr
Erlingr	Hoskollr	Sigsteinn	Vetrliðr
Eybrandr	Hreiðarr	Sigurðr	Víðarr
Eyjolfur	Hreiðulfr	Sióvarr	Vigleikr
Eymundr	Hróaldr	Sivian	Víkingr
Eysteinn	Hróarr	Skeggi	Yngvarr

Kvinnenamn:

Arnbiörg	Gunnvôr	Ingileif	Steinvôr
Ása	Gró	Ingiríðr	Þóra
Ástríðr	Gyða	Ragna	Þorbiörg
Bóthildr	Gyriðr	Randi	Þordís
Foldheið	Hallkatla	Ragnheiðr	Þorkatla
Gíslaug	Helga	Ragnhildr	Þorný
Guðríðr	Holmfríðr	Rannveigr	Þórunnr
Guðrún	Inga	Signý	Úlfhildr
Gunnhildr	Ingibiörg	Sigríðr	
		Sigvôr	

4.3.2 Lånte namn

Tilsamen er det 49 namn av ikkje-nordisk opphav. Av dei er 23 tyske og resten er stort sett av bibelsk eller kyrkjeleg opphav, slik som *Andreas*, *Isak* og *Clemet*. Eitt av namna er av engelsk opphav, *Jofreyr*, eng. *Geoffrey*, og eit anna kjem frå latin, *Magnús*.

Det som er verdt å merka seg i høve til dei kyrkjelege namna, er at det er innslag av både gamaltestamentlege og nytestamentlege namn, i tillegg til nokre helgennamn. Det stemmer dårleg med det ein veit om gamaltestamentlege namn før reformasjonen. Både *Abraham*, *Jakob*, *Isak* og *Salomo* er namn frå Det gamle testamentet, men *Jakob* er jo òg namn på to av disiplane i Det nye testamentet, så det er ikkje så iaugefallande at det er representert her. Dei tre andre derimot er verdt å kommentera.

Roland Otterbjörk (1968: 209). skriv om slike gamaltestamentlege namn i Sverige at

Nästan alla frekventa kristna namn hör hemma i N.T. el. I helgonkalendariarna, men det kom under kat. tid också in – oftast genom ty. el. da förmedling – namn från G.T.: Abraham, Daniel, David, Isak, Israel, Josef, Salomon.

Som ein kan sjå nemner Otterbjörk alle dei tre namna ovanfor, og ser det som ein mogleg tysk eller dansk påverknad. Eg er ikkje kjend med at den same teorien er lansert når det gjeld norske høve, men det kan ikkje utelukkast å ha ein samanheng med annan påverknad enn ein rein kyrkjeleg i alle fall, og det vil gjeva ei god forklåring på kvifor desse namna er i bruk så tidleg som i 1446 (*Abraham*), 1302 (*Isak*) og 1299 (*Salomon*)²⁴. For ordens skuld må det leggjast til at det berre er eitt belegg på kvart av namna, og at alle dei tre var prestar. Det kan eventuelt underbyggja ein teori om at det var ein del geistlege utlendingar i Noreg i

²⁴ Sjå drøfting av Salomon versus Salmundr under punkt 3.3.4.

mellomalderen, dersom førekomsten her botnar i utanlandsk påverknad. Sjå dessutan drøfting under punkt 5.2.

Også her har det vore ei utfordring å vurdere om enkelte namn er sjølvstendige eller ikkje. Namnet *Johannes* er eit populært namn i mellomalderen, og helst i former som *Jón* og *Jóan*, høvesvis *Jon* og *Johan* i moderne norsk. Eg har likevel valt å føra desse formene av namnet inn under *Johannes* generelt, trass i at den tyske forma *Hans* vert ført opp som ei eiga form under dei tyske namna. Grunnen til det er at *Hans* er ei tysk omlaga form av *Johannes* som fyrst kom med tysk påverknad, og ikkje direkte frå gresk eller kyrkjeleg påverknad. Dessutan kan ein ofte sjå at ved omsetjing til latin, så vart *Jón*-namna ofte skrivne med full form, *Johannes*, medan *Hans* ikkje vart oppfatta som ei forkorting av dette namnet, men heller eit eige namn. Den andre nedertyske forma av *Johannes*, *Jan*, er vanskeleg å skilja frå forma *Jon*, og eg har difor ikkje teke stilling til denne forma i oppgåva.

Tyske namn:

Mannsnamn:

Albrikt	Heðinn	Hugi	Ríkarðr
Biarnmóðr	Heinrekr	Iænis	Sigfried
Didrik	Hening	Klaus	Vignaldr
Hannes	Hiarrandr	Konrad	Vilhiálmr
Hartvik	Hróðbiartr	Reinike	Vilkin

Kvinnenamn:

Geirprúðr	Magnhildr	Brynhildr
-----------	-----------	-----------

Andre utanlandske namn:

Mannsnamn:

Abrahám	Ísagr	Mikiáll	Samson
Andrés	Klemetr	Nikolás	Símon
Benedict	Lafranz	Páll	Stefán
Iakób	Magnús	Pétr	Thómas
Iófreyr	Markús	Philippus	
Ióhan	Marteinn	Salomón	

Kvinnenamn:

Cecilia	Elín	Katrín	Margréta
---------	------	--------	----------

4.3.3 Tyske namn

Som tidlegare nemnt, jf punkt 3.1.3, er dei tyske namna delt inn i tre undergrupper, eldre lånte namn av tysk opphav, justerte tyske namn og andre tyske namn. Namna fordeler seg slik over dei tre gruppene: a) gamle lån: *Biarnmóðr*, *Heðinn*, *Hiarrandr* og *Vilhiálmr*, b) justerte tyske namn: *Hans*, *Klaus* og *Iænis*, og c) andre tyske namn: *Albrikt*, *Brynhildr*, *Didrik*, *Geirprúðr*, *Hartvik*, *Heinrekr*, *Hening*, *Hugi*, *Konrad*, *Magnhildr*, *Reinike*, *Ríkarðr*, *Robert*, *Sigfried*, *Vignaldr* og *Vilkin*. Her er ei gjennomgang av dei forskjellige tyske namna. Opplysningane om namna er i fyrste rekkje henta frå Lind (1905-1915), Janzén (1947) og NPL (1995). Tida for fyrstebelegga er henta frå Lind.

Albrikt: ghty: *Adalberaht*.

Mod.no: Albrikt, Albert, Albre(k)t

1.gong i Noreg: 1309

Belegg i materialet: DN 1, brev 792: 31. mars 1445 Stavanger

Biarnmóðr: ghty: *Perahmuot*

Mod.no: ikkje i bruk

1.gong i Noreg: 1417

Belegg i materialet: DN 4, brev 804: 11. november 1417 Eik

Brynhildr: ghty: *Brunihild* (SmP 1967: 510)

Mod.no: Brynhild

1.gong i Noreg: 1180, men Tom Schmidt (1996:165) seier om namnet at det "anses som "nord. (samgerm,)", og det antydes at navnet kan ha kommet inn sammen med sagnene om Sigurd Fåvnesbane". Vidare nemner han, i samband med alderen til namnet i Noreg, at "På grunnlag av mulige stedsnavnforekomster lar det seg ikke gjøre å fastslå hvor langt tilbake bruken av *Brynhildr* og *Brynhilda* går i Norge" (Schmidt 1996:166).

Belegg i materialet: DN 4, brev 804: 11. november 1417 Eik

DN 4, brev 50: 15. mai 1301 [Kormt]

DN 5, brev 50: 16. oktober 1305 Karmt

Didrik: ghty: *Theodarich*

Mod.no: Didrik, Derek

1.gong i Noreg: 1408

Belegg i materialet: DN 4, brev 840: 4. oktober 1429 Mjølhus

DN 4, brev 867: 15. september 1437 Stavanger

Geirþrúðr: ghty: *Gertrud*

Mod.no: Gjertrud, Gertrud (Jartrud)

1.gong i Noreg: 1028

Namnet er i følge Lind (1905-15: 324) lånt inn i norsk, og det er då truleg det tyske helgennamnet som ligg føre. Jamfør Schmidt (1996: 167). På grunn av likskapen med det nordiske namnet *Jarþrúðr*, er det vanskeleg å skilja klårt mellom desse namna i kjeldene.

Belegg i materialet: DN 4, brev 880: 28. oktober 1440 Stavanger

Hannes: mlty: *Hannes*

Mod.no: Hans

1.gong i Noreg: 1362

Belegg i materialet: DN 4, brev 870: 30. april 1438 Stavanger

Hartvik: ghty: *Hartwig*

Lind: ikkje med. Janzén: Hartwik

Mod.no: Hartvik, Hartvig

1.gong i Noreg: ein sendemann, Hartwico de Nagle de Campen er nemnt i eit diplom frå Tønsberg i 1294, men han er mest sannsynleg frå Lübeck.

Belegg i materialet: DN 9, brev 286: 3. februar 1443 Brynla

Heðinn: ghty: *Hetan*

Mod.no: Hedin, Hein

1.gong i Noreg: 800-talet

Belegg i materialet: DN 4, brev 154: 30. mai 1322 Stavanger

Heinrekr: ghty: *Hainrich*

Lind: Heinrekr

Mod.no: Henrik, eventuelt Henry, Harry, Henning

1.gong i Noreg: 1170-90

Belegg i materialet: DN 4, brev 840: 4. oktober 1429 Mjølhus

DN 4, brev 867: 15. september 1437 Stavanger

DN 4, brev 892: 30. april 1444 Stavanger

Hening: mlty: *Henninch*

Mod.no: Henning

1.gong i Noreg: 1376

Belegg i materialet: DN 1, brev 792: 31. mars 1445 Stavanger

Hiarranðr: ghty: *Herrant*

Mod.no: Tjærand, Hjar(r)and og liknande.

1.gong i Noreg: 1013 i forma Hiarandi, 1322 i forma Hiaranðr

Belegg i materialet: DN 4, brev 840: 4. oktober 1429 Mjølhus

DN 4, brev 870: 30. april 1438 Stavanger

DN 5, brev 739: 11. september 1446 Vanesyn

DN 6, brev 498: 23. mars 1446 Vansyn

DN 6, brev 190: 23. mars 1349 [Ryfylke]

DN 15, brev 55: 29. april 1426 Suledal

DN 16, brev 44: 1. april 1402 Myre

Hróðbiartr: ghty: *(H)ruodper(a)ht*

Mod.no: Robert

1.gong i Noreg: 1315 i forma Roberter

Belegg i materialet: DN 4, brev 605: 22. juni 1392 Stavanger

DN 4, 899, 20. april, 1447, Stavanger

DN 4, 909, 24. juni, 1449, Stavanger

Hugi: ghty: *Hug-*

Lind: Hugi

Mod.no: Hugo, Huge, (eng. Hugh)

1.gong i Noreg: sluten på 1000-talet

Belegg i materialet: DN 2, brev 115: 8. januar 1313 Stavanger

Iænis: mlty: ikkje kjend

Mod.no: Jens

1.gong i Noreg: 1303 i forma Ionis

Belegg i materialet: DN 1, brev 614: 20. januar 1408 Stavanger

DN 4, brev 807: 10. november 1418 Holt

DN 21, brev 384: 12. mars 1440 Hesby

DN 1, brev 789: 28. oktober 1444 Vansyn

Klaus: mlty: *Klaus*

Mod.no: Klaus

1.gong i Noreg: 1363 i formene Clauus og Klauus

Belegg i materialet: DN 4, brev 473: 27. juni 1368 Stavanger

DN 4, 899, 20. april, 1447, Stavanger

DN 4, 909, 24. juni, 1449, Stavanger

Konráðr: ghty: *Konrad*

Mod.no: Konrad

1.gong i Noreg: 1296 i forma Kornraðr

Belegg i materialet: DN 4, brev 870: 30. april 1438 Stavanger

DN 6, brev 470: 28. april 1438 Stavanger

Magnhildr: ghty: *Maginhild*

Mod.no: Magnhild

1.gong i Noreg: sannsynlegvis eldst i ei no tapt runeinnskrift. Etter det 1288-90

Belegg i materialet: DN 3, brev 132: 25. november 1322 Stavanger

DN 11, brev 28: 15. februar 1341 Bærøy (Finnaas)

Reinike: ghty: ikkje kjend, truleg ei tysk kortform av Reinaldr, ghty: Regin(w)ald

Lind: Berre i forma Reinaldr. Janzén: berre i forma Reinalder.

Mod.no: ikkje i bruk, men namnet Reinhard og Rein(h)old er i bruk, og i tillegg underformer av desse, til dømes Reinald og Reinert.

1.gong i Noreg: truleg ein *Reinike Hinrikson* i Oslo 1437 (DN 5, brev 663), elles Reinaldr biskop i Stavanger død 1135.

Belegg i materialet: DN 9, brev 286: 3. februar 1443 Brynla

Ríkarðr: ghty: *Ricohard*

Mod.no: Rikard, Richard e.l.

1.gong i Noreg: 1361

Belegg i materialet: DN 1, brev 476: 28. februar 1383 Stavanger

Sigfríðr: ghty: *Sigifriðh*

Mod.no: Sigfred

1.gong i Noreg: 1352-58, men truleg svensk namneberar.

Belegg i materialet: DN 6, brev 203: 27. juni 1351 Avignon

Vignaldr: ghty: *Winewald*

Lind: Vígvaldr (sjå punkt 3.2.4 for drøfting av dette namnet)

Mod.no: ikkje i bruk

1.gong i Noreg: 1355

Belegg i materialet: DN 6, brev 227: 2. desember 1355 Avignon

Vilkin: ghty: *Willikin*

Mod.no: Vilken

1.gong i Noreg: 1398

Belegg i materialet: DN 4, brev 881: 23. september 1441 Stavanger

DN 4, brev 898: 21. oktober 1446 Hinderaa

Vilhiálmr: ghty: *Willahelm*

Mod.no: Vilhiálmr, William, Vilhelm, eller liknande.

1.gong i Noreg: 1100-talet

Belegg i materialet: DN 1, brev 51: udat. [1226-1254.] uden Sted

DN 4, brev 21: 7. mai 1298 Stavanger

DN 4, brev 23: 12. mai 1298 Stavanger

DN 4, brev 45: [før november 1299.] [Stavanger]

DN 2, brev 115: 8. januar 1313 Stavanger

DN 4, brev 227: 30. oktober 1336 Hestby

4.3.4 Namn som treng drøfting, drøfting av opphav

Nokre av namna som førekjem i materialet er namn som krev litt meir utgreiing. Det gamle nordiske *Hemmingr* kan lett verta forveksla med det tyske *Hening*, og sidan skrivemåten er så lik, så kan det tenkjast at baa namna har blitt skrivne feil.

Det kan sjå ut som om baa namna kjem føre i materialet, i alle fall er det døme på baa skrivemåtane, *Heninghe Albrixxson* i 1445 , og *Hemmingr klokkare*, om lag 1299.

Det er til tider vanskeleg å slå fast kva for namn ein har med å gjera, men i den grad det er vesentleg for drøftinga i denne oppgåva, vil eg kommentera det særskild.

Andre namn som lett kan verta forveksla, er det bibelske namnet *Salomon* og det gamle nordiske *Salmundr*. Sidan baa skrivemåtane kjem føre i materialet, har eg rekna dei som to forskjellige namn, *Salmund på Svele* 1329 og *Salomon* 1298, ein geistleg i Stavanger.

Nokre av dei tyske lånenamna treng òg ei vidare utgreiing. Eit par av dei inneheld namneledd som er felles for germansk, andre kom inn under ein annan påverknad enn tysk, medan andre att vert rekna for å vera direkte påverknad frå soger og segn.

Både *Bjarnmóðr*, *Brynhildr*, *Magnhildr*, *Geirprúðr*, *Sigfried* og *Vignaldr* inneheld minst eitt edd som er felles for det germanske språkområdet. Slik kan det vera vanskeleg å seia om namna faktisk kjem frå tysk, eller om dei eigentleg er fellesgermanske, men dei fleste namnegranskarar i dag fylgjer vel Janzén (1947: 135-137) og er samde om at namna er av tysk opphav. Når det gjeld namnet *Brynhildr*, seier ikkje Lind (1905-15: 174-177) noko om opphavet, men sidan namnet ikkje ser ut til å opptre i Noreg før kring 1200, kan det tyda på at det er eit lånt namn. Eg byggjer mest på Schmidt (1996) ved gjennomgangen av namnet. Dette, i likskap med *Magnhildr* kan opptre både i sterk og svak form, men sidan det ikkje er sikre prov på om dei var å rekna for forskjellige namn, har eg valt å sjå båe formene under den sterke varianten.

Eit anna namn, *Iænis*, er det tvil om ein skal seia at kjem frå tysk eller dansk påverknad. Mellom anna seier Janzén (1947: 141) at namnet er ”närmast från Danmark, där dylika former uppkommit av *Johannes*.” Hald (1974: 46-48) drøfter utviklinga av namnet, og han seier (s. 47) at ”Disse sammentrukne former af navnet, hvor sidste led er bevaret, beror måske på middelnty. påvirkning [...]”. Eg har dimed valt å taka utgangspunkt i at namnet er utvikla på tysk grunn, og at det sannsynlegvis kan ha vorte spreidd både frå dansk og tysk namnekultur, men sidan den tyske påverknaden på Sør-Vestlandet var såpass stor i den aktuelle tidsperioden, har eg rekna det med til dei tyske namna. *Johannes*-namnet utvikla seg som kjend til fleire forskjellige former, men berre dei som har utvikla seg på tyskspråkleg grunn er tekne med her. Namneforma *Jæsse* vert omhandla under *Jens*, då det truleg er ei kjæleform eller liknande for det same namnet.

To andre namn, *Heðinn* og *Hiarrandr*, er gamle lån som truleg har kome inn gjennom sagntradisjonen. Nøyaktig kva tid dei då skulle ha kome til Noreg er det vanskeleg å seia for sikkert, men Janzén (1947: 136) skriv at heltesoga ”tydligen redan under folkvandringstiden vunnit stor popularitet i Norden”.

Til slutt må eg kommentera namnet *Vilhiálmr*. Det er liten tvil om at namnet er tysk, men problemet ligg heller i at det er eit namn som ikkje kjem av direkte påverknad frå tysk område, men engelsk. Namnet er eit tidleg lån i engelsk, og det er derfrå at det er vidare

spreidd til Noreg. I engelsk i dag er namnet *William*, på tysk er det *Wilhelm*, medan me i Noreg nyttar båe formene. I norrønt var namnet *Vilhiálmr*, og denne forma er ein direkte påverknad frå engelsk. På 1300-talet og utetter dukka det opp former som *Willelmus de Hylu*, som rett nok er ei latinisering, men det avspeglar namnet *Wilhelm*, og ikkje *Vilhjalmr* eller *William* (sjå punkt 5.2.2).

4.3.5 Personnamn / patronymika

I diplom førekjem det personnamn i både oppteikninga av førenamn, og oppteikninga av patronymika. For å ikkje gjera det for innvikla, og for at det ikkje skulle taka for mykje tid, så har eg valt å ikkje skriva ned alle patronymika, men heller berre føra opp namnelister der alle namna som førekjem i materialet, både førenamn og patronymikon, er nedteikna.

Eg har eksplisitt sett på dei tyske patronymika, av di dei kan innehalda opplysningar om namneberaren og nasjonaliteten til han/ho. Desse vil ikkje bli ført opp som ei eiga liste, dei er inkluderte i materialet. Eg vil likevel nemna tydeleg dei stadene der det er snakk om patronymika, og sidan desse ikkje gjev oss den same informasjonen som hovudnamna til namneberarane gjev oss, kan dei heller ikkje drøftast på same måte.

Eit interessant proprialt tillegg til eit av dei tyske hovudnamna i materialet, er *Porleifr*. Det kjem føre i DN 4, brev 605, i forma *Roberter *Polleifuer*. Ein skulle ha venta *Porleifsson*, men her er det altså snakk om eit patronymika utan endinga –son.

5.0 Drøfting

5.1 Kvantitativ

I den kvantitative delen viser eg tilhøva mellom dei utanlandske og dei nordiske namna, og vidare tilhøvet mellom dei forskjellige utanlandske namna. Mannsnamna og kvinnenamna vert omhandla for seg.

Resultat frå andre undersøkingar er òg teke med, for å støtta opp om resultata i denne oppgåva. Til sist freistar eg å finna årsakene til resultata.

5.1.1 Utanlandske i høve til nordiske namn

Heile namnetilfanget er 285 namn, og av desse er 236 nordiske og 49 utanlandske. I prosent utgjer dette høvesvis 82,81 % nordiske, og 17,19 % utanlandske namn.

	Alle	Mannsnamn	Kvinnenamn
Nordiske	82,81%	82,05%	83,72%
Utanlandske	17,19%	17,95%	16,28%

Som venta er det eit stort fleirtal av dei nordiske namna, men dei utanlandske namna har òg gjort sitt innhogg. Den nordiske namnedominansen er soleis ikkje så stor lenger; før religionsskiftet var prosenten truleg opp mot 100. No har ein byrja med å taka inn nye impulsar utanfrå, ikkje berre i personnamna, men det er éin stad ein ser endringane.

Likevel må ein hugsa på at diploma berre representerar eit visst utdrag av befolkninga, og at det mest truleg er overvekt av ei høg sosial klasse (prestar og adelsmenn, eller andre med stor makt). Kanskje kunne ein då faktisk rekna med fleire utanlandske namn, av di det er størst grunn til å tru at bondestanden var dei som var seinast med å taka til seg utanlandske impulsar, medan dei høgre sosiale laga var dei fyrste (jamfør punkt 5.2.9). Sett i ljøs av det, er kring 80 % nordiske namn slett ikkje lite.

Over 17 % av alle namna i statistikken er utanlandske. Sagt på ein annan måte, er 17 av 100 namn av eit anna opphav enn nordisk, og det er ikkje lite til å vera i ein veldig tidleg periode med omsyn til namnelån. Ein reknar som kjend ikkje med at lånenamna spelte noka stor rolle før religionsskiftet g dei namneendringane det førte med seg, og det ligg ikkje meir enn et par hundre år attende i tid.

5.1.1.1 Er tala reelle?

Dei fleste andre undersøkingar som er gjorde, reknar som regel med namneberarstatistikk, dei reknar til dømes ut kor mange prosent av namneberarane i ei viss gruppe som har utanlandske namn i høve til nordiske namn.

Hovudgrunnen til at eg ikkje har gjort det her, er at det ville ha teke meg alt for lang tid. Med eit så stort namnemateriale som ein er velsigna med i dette området, ville det ha gått veldig mykje tid vekk i systematisering, og sannsynlegvis ville eg ha gått langt utover omfanget til oppgåva.

Dessutan har òg Pettersen (1981) utført si undersøking med slike føresetnader, om enn i ei anna tidsperiode. Den siste grunnen er kanskje den viktigaste, nemleg at det er namna som skal koma i sentrum, ikkje personane, og slik sett tyder det ingenting kor mange som ber eitt bestemt namn. Utanlandske personar kan gjera at tala ikkje vert 100 % riktige, sidan namna deira eigentleg ikkje er ein del av den norske namnekulturen. Som vist under punkt 5.2.4, er det tre namn som truleg ikkje høyrer med til den norske namnekulturen, sidan namneberarane er utlendingar, og ikkje har verta fornorska. Slik sett vert heller ikkje namna deira ført vidare til neste generasjon. Dersom ein trekkjer ifrå desse namna, *Hartvik*, *Konrad* og *Sigfried*, står ein att med ein prosent på 7,09 % tyske namn, i høve til 9,22 % andre utanlandske og 83,69% nordiske namn. Det syner likevel eit høgt tal av tyske namn i høve til dei andre utanlandske. Vidare reknar eg ikkje med denne prosenten, men heller den faktiske namnetilfangsprosenten, det vil seia alle dei namna som faktisk dukka opp i materialet.

Kan ein soleis stola på at dei tala ein kjem fram til er reelle? Dersom ein samanliknar med andre undersøkingar, og då spesielt Tank og Pettersen, finn ein mykje av det same resultatet, og det må då tyda på at tala ikkje kan syna heilt feil resultat. I tillegg er det viktig å vera klår over at denne oppgåva ikkje er ute etter å syna kor mange prosent av befolkninga som bar eit utanlandsk namn, men å syna kor mange av namna som var i bruk som var tyske, og det er ein vesentleg skilnad.

5.1.2 Tyske namn versus kristne namn

I alt er det 8,07 % tyske namn, i høve til 82,80 % nordiske, og 9,12 % andre utanlandske namn, dersom ein reknar alle namna i materialet. Den fyrste hypotesen er dimes verifisert, sidan det finst innslag av tyske

	Alle	Mannsnamn	Kvinnenamn
Tyske	46,94%	47,62%	42,86%
Andre utanlandske	53,06%	52,38%	57,14%

namn. Prosentvis er dei tyske og dei andre utanlandske namna om lag like store. Det kjem òg fram av denne tabellen, der ein ser tilhøvet mellom dei to namnegruppene.

For alle dei som kjenner til andre undersøkingar, eller som kjenner til dei reelle høva, vil desse tala skurre litt. Til vanleg er den tyske prosenten kanskje berre halvparten, eller enda mindre enn den kristne prosenten, den som her vert kalla ”andre utanlandske namn”. Og kva kjem så det av? Jau, det tyske namnetilfanget er stort her i området, men sidan eitt namn berre er nemnt éin stad, vil namnetilfangsprosenten slå ut på kvart namn, og ikkje registrera talet på namneberarar.

Dei kristne namna stod sterkt på Sør-Vestlandet, og sidan det òg var mange prestar og liknande i området, er den faktiske namneberarprosenten på dei kristne namna ganske høg²⁵. Kristian Hald seier det same om dei kristne personnamna i Danmark i mellomalderen (1968: 224): ”De er ikke så talrige som de indlånte ty. navne, men bæres af et langt større antal personer.”

I høve til dei nordiske namna er det ikkje så mykje å seia, for tilfangsprosenten her er om lag der ein forventar han. Det skulle mest berre mangla, med tanke på at det var mange bønder i området, og at dei nok var dei siste som tok til seg framande namn, sjølv om den sosiale klassa nok ikkje er overrepresentert i diplomaterialet. Det kan jo då vera vanskeleg å trekkja slutningar på eit så lite grunnlag. Dessutan veit ein frå andre undersøkingar (Pettersen 1981 og Tank 1911) at dei nordiske namna stod særdeles sterkt heilt sør på Vestlandet.

Denne tilfangsprosenten på dei tyske i høve til dei andre utanlandske namna er likevel veldig interessant. Han kan anten fortelja oss mykje om den tyske namnetradisjonen, om den kristne namnetradisjonen, eller, mest tenkjeleg; om både to!

²⁵ Eg har ikkje rekna ut den faktiske prosenten, men eg har sett ut frå materialet at det var mange kristne namn

5.1.2.1 *Den tyske namnetilfangsprosenten*

Me står her ovanfor eit paradoks, med at ein har mange tyske namn, men få personar i alt. Det vil med andre ord seia, at dei tyske personane som hadde med seg namna deira, sannsynlegvis då måtte ha hatt forskjellige namn.

No er ikkje det så spesielt i seg sjølv, med tanke på kor mange forskjellige personnamn det faktisk finst, både i Noreg og i Tyskland i dag, men det er spesielt i høve til dei kristne namna, jamfør nedanfor. Det er altså den tyske namnetradisjonen som speglar innvandringa av dei tyske namna i Noreg.

Likevel er det nokre tyske namn som dukkar opp fleire gonger, og på forskjellige personar. Det kan då tyda på at nokre namn er meir populære enn andre, eller at desse lettare kom i bruk blant den norske befolkninga. Moglegvis er det òg tilfeldig at desse namna er representerte fleire gonger, sidan namnematerialet ikkje er så stort. Dersom ein hadde sett på eit større område, eller hadde hatt fleire brev, ville ein kanskje ha fått eit anna resultat av namn som var representerte meir enn ein gong.

Det må òg leggjast til at innvandringa var stor på denne tida, og at det då vart ei blanding av mykje forskjellige folk, trass i at det nok var handelen som stod i fokus. Dessutan rører ikkje kjeldegrunnlaget ved alle sosiale lag i befolkninga, så det kan tenkjast at biletet er litt skeivt.

Namnetilfangsprosenten vert altså på denne måten bestemt ut frå kor mange forskjellige namn som dukkar opp, og når det ikkje skin gjennom at det er eit par namn som er umåteleg populære, så vert prosentten òg høgare enn om så hadde vore tilfellet.

5.1.2.2 *Den kristne namnetilfangsprosenten – dei andre utanlandske namna*

Dersom ein ser dei bibelske namna og helgennamna (ikkje dei tyske) under eitt, kan ein kalla gruppa med dei andre utanlandske namna for kristne namn. Andre namn som er med i materialet, men som ikkje er kristne, til dømes *Magnús*²⁶, passar ikkje heilt inn i den følgjande gjennomgangen.

Fyrst må ein taka omsyn til at dei kristne namna alt hadde vore eit par hundre år i landet før dei tyske namna kom rekande. Sjølv om ikkje namna var det fyrste som vart råka av den nye

²⁶ Dette latinske tilnamnet skal i fylgje kongesogene ha kome til Noreg som ei oppkalling etter Karlamagnús, Karl den store, og den fyrste namneberaren er son til Heilag-Olav.

religionen, kan ein vel rekna med at ein del kristne namn var etablerte på 1100-talet, mest 150 år før den store tyske handelsinnvandringa.

Dimed kan ein for ein stor del rekna oppkalling som ei av årsaka til at dei kristne namna stod såpass sterkt i den aktuelle perioden. Dessutan reknar ein med at prestar og liknande var dei fyrste til å taka i bruk dei kristne namna, og det er ikkje utenkjeleg at det òg låg føre ei oppmoding om å bytta ut dei heidske namna. Det er dessutan kanskje fyrst og fremst dette sosiale laget ein møter i diplomaterialet.

Det mest populære kristne namnet i mellomalderen var *Johannes* i diverse former. I Noreg vil det seia formene *Jón*, *Jó(h)an* eller *Jóhannes*. Namnet står sterkt i ein bibelsk tradisjon, og er òg i dag kanskje det vanlegaste kristne namnet i verda, med tanke på alle dei variantane ein har (sjå til dømes Eldblad 1994). Når namn som vert svært populære er med i utrekninga, gjev det seg utslag i at ein får få forskjellige namn, og dimed låg namnetilfangsprosent.

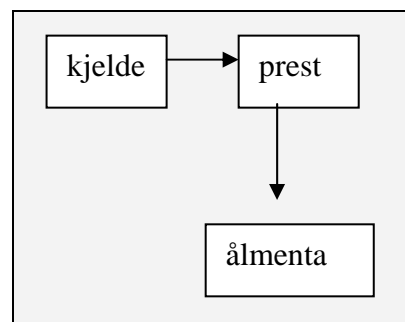
5.1.2.3 Generelle årsaker til utfallet

Slik eg ser det, er det tre hovudårsaker til skilnaden mellom den tyske og den kristne namnetilfangsprosenten. Den fyrste har eg vore inne på ovanfor, nemleg tidsaspektet. Det er vanskeleg å samanlikna to namneklasser når ikkje tidsperioden stemmer overeins, og ein kan rekna med at oppkallingssystemet allereie fungerte bra for vidareføring av dei populære kristne namna. Oppkalling vil som kjend føra til at dei vanlege namna vert meir vanlege, og dei sjeldne namna sjeldnare. Eit anna tidsaspekt må takast omsyn til, med det at dei kristne namna låg over 1000 år attende i tid, medan dei tyske var samtidige namn.

Den andre årsaka som sannsynlegvis òg spelar ei stor rolle, er den geografiske og språklege skilnaden mellom høvesvis norsk og tysk, og norsk og gresk, eller eventuelt hebraisk. Som tidlegare nemnt, er det ein god del namneledd som norsk og tysk har til felles, og som altså høyrer til dei fellesgermanske namneledda. Det same kan ikkje seiast å gjelda for norsk og gresk (eller hebraisk)²⁷. Difor er det tenkjeleg at fleire tyske namn kan slå an på grunn av faktoren ”kjend – ukjend”. Dette gjeld likevel ikkje alle helgennamna som kom inn frå andre europeiske språk.

²⁷ Nokre appellativ er i bruk som namneledd både i norsk og gresk, som til dømes appellativet ”hest”, norr *jór*, gr. *Híppos*, men sjølv om tydinga er den same, vil ein til dømes ikkje finna namneleddet –hippos i nordiske namn.

Den tredje og siste årsaka har med måten namna kom inn til landet på å gjera. Dei kristne namna kom via ein skriftleg tradisjon, og sidan størsteparten av befolkninga ikkje var lese-kunnige, var det prestane som stod for formidlinga av namna. Ein kan sjå føre seg ei ovanfrå og ned-formidling.

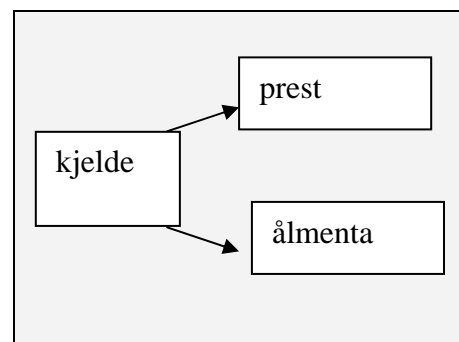

Tabell 3, ovanfrå- og nedpåverknad

Dei tyske namna, derimot, vart så godt som utelukkande ført over til Noreg via ein munnleg tradisjon, til den generelle befolkninga, eller til meinigmann. Ein får dimed ein sidestilt påverknad.

Tabell 4, sidestilt påverknad

På den måten var det ingen overformyndar til å ”bestemma” kva for namn som skulle koma i bruk i det norske samfunnet når det gjaldt dei tyske namna, og det var difor heller ingen avgrensing av namnetilfanget, slik at alle namn som var i bruk blant den tyske befolkninga, òg kunne koma i bruk blant den norske.

Ein kan nok rekna med ein meir ”friviljug” påverknad når det er ein sidestilt påverknad, trass i at ein ikkje har noko prov for at namnekulturen faktisk vart tvinga på folk, og det skulle då tilseia at fleire ville taka i bruk dei tyske namna. Dette stemmer likevel ikkje heilt med den røynda ein kjenner, korkje frå andre undersøkingar, dei faktiske tala eg opererer med her, eller ut frå ei sunn fornuft.

Eit siste aspekt som må belysast i høve til dei tyske og dei andre utanlandske namna, er at fleire av dei heng saman med kristendomen, trass i eit anna opphav enn bibelsk. Då tenkjer eg i fyrste rekkje på helgennamna, eller dei justerte tyske namna, men det kan vel kanskje òg tenkjast andre namn som vart sett i samband med kristendomen, til dømes namn på prestar og liknande. Det er vanskeleg å finna prov på at slikt har funne stad, men ein kan sjølvsagt trekkja parallellar til høgtstående familiar i dag, og deira påverknad på namnekulturen²⁸. Dessutan er det ikkje utenkjeleg at nokon tok i bruk ”gode, kristne namn” for å markera religionsskiljet.

²⁸ Til dømes er namnet Lea(h) vorte populært i Noreg etter at det vart teke i bruk i kongefamilien.

5.1.3 Justerte tyske namn

I materialet mitt er det berre tre justerte tyske namn, nemleg *Hannes*, *Iænis* og *Klaus*. I tillegg er det variantane *Jæsse* og *Jusse*, som eg vel å tolka som kjæleformer, eller tyske former av *Iænis*.

Felles for dei er at dei er kortformer av kyrkjelege namn, høvesvis *Johannes* og *Nikolaus*. Både *Hannes* og *Iænis* kjem frå det greske *Johannes*. Namnet er opphavleg hebraisk, men sidan det er kjent via det Nye Testamentet, som er på gresk, er det rimeleg i denne samanhengen å seia at det i alle fall vart spreidd via gresk.

Det finst andre kortformer av bibelske namn òg, spesielt av namnet *Johannes*, men det som kjenneteiknar dei tre ovannemnte namna, er at dei alle er justerte på tysk grunn, og har spreidd seg vidare derfrå. Ein reknar altså med at dei kom til Noreg på same tid som dei fleste andre tyske namna, det vil seia i hansatida, og at dei dimed òg vart sedde på som tyske namn, og ikkje som kyrkjelege eller bibelske namn.

I prosent utgjer dei ikkje ein stor del av dei tyske namna, berre 13,04 %, og i høve til heile namnetilfanget er dei berre 1,05 %, men det vert sjølvsagt vanskeleg å rekna i prosent når tilfanget ikkje er større. Noko av det som gjer desse namna spesielle, er at sjølv om ein heile tida kan få nye tyske namn av alle slag inn i norsk kultur, vil gruppa av justerte tyske namn truleg ikkje verta noko særleg større²⁹.

Ein kan spørja seg om desse tre namna, som jo eigentleg er kristne namn, vart oppfatta som nettopp det, eller om dei vart sedde på som tyske namn i likskap med dei andre tyske namna som kom til landet. Til det viser eg til Eldblad (1994) som har kome fram til at namna som ho har studert, *Johan*, *Jöns* og *Hannes* vart oppfatta som tre forskjellige namn allereie i mellomalderen, og sjølv om dei ofte vart skrivne på ulike måtar, så vitnar det meir om skrivarane enn om den faktiske namneberaren.

På den måten ser det altså ut som om òg dei tre namna i materialet mitt skil seg ut frå opphavsnamnet, og vart oppfatta som forskjellige namn i høve til det. Ein kan då òg tenkja seg til at namna sannsynlegvis ikkje vart oppfatta som kristne, men som tyske namn.

²⁹ Nokre namn, som til dømes Frans (av lat. Franciscus) og Jørgen (av gr. Geórgios) kan òg tenkjast å verta rekna med til justerte tyske namn, sjølv om namna ikkje har bibelsk opphav, og berre det fyrste dømet er ein kortform.

5.1.4 Gamle tyske lån

Som gamle tyske lån har eg altså rekna tre mannsnamn, *Biarnmóðr*, *Heðinn* og *Hiarrandr*, og eitt kvinnenamn, *Brynhildr*.

Desse er namn som ein må rekna med har vore etablerte i det norske namnetilfanget før 1200-talet, og som dimed ikkje naudsynt har direkte tilknytning til den norske kontakten med det tyske handelssambandet. Denne inndelinga byggjer på Janzén (1947:135-137). Namnet *Biarnmóðr* hamnar i grenseland ved denne inndelinga, då fleire namn med namneleddet – móðr er kjende allereie på 800-talet, og ser ut til å vera ein del av den samgermanske namnekulturen, medan just namnet *Biarnmóðr* ikkje ser ut til å opptre før seinare. Dette kan likevel sjåast i samanheng med at kjeldegrunnlaget ikkje var så stort før ein kom ut på 1300-talet.

Heller ikkje desse namna utgjer nokon høg prosent av korkje det tyske namnetilfanget, eller namnetilfanget i alt. Høvesvis er det 17,39 % og 1,40 %, men òg her er det ikkje tilrådd å rekna prosentvis sidan belegga er så få.

Det syner oss at dei tyske namna ikkje var vanlege å finna i det norske samfunnet før kontakten med hansaforbundet vart oppretta, men det tyder altså ikkje at dei ikkje var til stades i det heile. Med andre ord tyder det på at det har vore kontakt mellom Noreg og kontinentet før hansatida, men sidan namnetilfanget ikkje er så stort, har anten ikkje kontakten vore så utprega stor som han seinare vart, eller så har ikkje namna fått fotfeste i den norske namnekulturen.

Noko anten - eller trur eg ikkje ein skal fram til her. Ein veit at det var kontakt mellom vikingar og resten av Europa, både litteratur, kulturimpulsar og historiske funn syner oss det. Men noko av det som skil vikingtida frå mellomalderen³⁰ er posisjonen nordmennene hadde. I vikingtida var dei suverene og overlegne i høve til resten av Europa, medan dei i mellomalderen vart dei underlegne. Slik kan ein sjå samanhenger med kulturimpulsane, og kva vei dei gjekk.

Då vikingane reiste ut og busette seg i, eller plyndra store delar av Nord-Europa la dei òg att ein del ”kulturskattar”, deriblant personnamn, og for den saks skuld, ikkje minst stadnamn. Denne trenden vart snudd då vikingtida opphøyrd, og kulturimpulsane byrja å strømma inn

³⁰ Her er det snakk om mellomalderen i Noreg, ikkje i resten av Europa. Der fell vikingtida inn under ”den mørke mellomalderen”.

over landet, og ikkje ut frå det. No var det altså tyske handelsfolk som var dei suverene, og som så la att spor etter seg, mellom anna i form av personnamn.

Det faktum at dei utanlandske namna ikkje fekk fotfeste før vikingtida var nærast over, har ikkje berre med utanforståande impulsar å gjera. Ein må òg sjå det i samanheng med den strenge oppkallingsskikken som var rådande i landet, der det var vanskeleg for utanlandske namn å trengja inn og for dei nye namna å få fotfeste.

Så kvifor har så desse fire namna, *Biarnmóðr*, *Brynhildr*, *Heðinn* og *Hiarrandr* slått rot i den norske namneskikken? Det fyrste namnet, *Biarnmóðr*, har som ein kan sjå bae namneledda *biarn-* + *móðr* felles med det nordiske namnetilfanget, og med oppkalling ved variasjonsprinsippet, kunne slike nye namn oppstå. Ein kan med andre ord ikkje vera heilt sikker på om namnet soleis kan ha oppstått ved variasjon, eller om det er eit direkte lån frå tysk. Halvorsen (1968: 2002) seier:

Fra og med vikingtid ser oppkalling med fullt navn ut til å være enerådende navneskikk over hele det vn. område. De gamle toledde p. er fra da av å betrakte som tradisjonelle og konvensjonelle navn, og tallet på slike navn i virkelig bruk kan praktisk talt bare økes ved lån.

Sitatet over syner at forklåringa om oppkalling ved variasjonsprinsippet ved namn med felles germanske namneledd ikkje held stikk, dersom ikkje namna var etablerte før vikingtida. Det vil med andre ord seia at det truleg er faktiske lån det er tale om her, og ikkje nylagingar. Likevel er det interessant at dette namnet *Biarnmóðr* har fellesgermanske namneledd, for sjølv om samansetjinga er framand, kan det ha spelt ei rolle at faktisk namneledda var kjende, og namnet kan dimed ha hatt lettare for å koma i bruk.

Det same gjeld til ein viss grad kvinnenamnet *Brynhildr*, sidan bae ledda her òg er kjende i det norske namneforrådet (sjå kvinnenamn, punkt 5.1.5).

Dei to andre namna, *Heðinn* og *Hiarrandr*, kan setjast i samband med gamle norrøne ord, og kan dimed ha fått ei spreining ut frå at dei kanskje ikkje verka så framande som ein skulle tru. *Heðinn* kan sjåast i samanheng med appellativet *heðinn*, m, som tyder ”loden skinnkappe”, og *Hiarrandr* er sett saman av ledd som svarar til norrønt *Her-* ”hær” og *rônd* ”skjold (med rand ikring). (Kruken og Stemshaug 1995: 120 og 130).

5.1.5 Kvinnenamn

Av alle namna som er representerte i undersøkinga, er berre 15,09 % kvinnenamn. I heile tal utgjer det 43 namn, ikkje akkurat noko å ropa hurra for. Det er dimed vanskeleg å rekna prosentvis, og få eit bra resultat. I staden let eg dei heile tala tala for seg sjølv.

Ein ventar som regel ikkje å finna noko stort tal av kvinnenamn i mellomaldermaterialet. Det er sjeldan at kvinnene var såpass velståande, eller at dei hadde så stor påverknad i samfunnet at dei var verdt å nemna, så trass alt er det viktig å taka føre seg dei ein kjem over.

Av desse 43 kvinnenamna er det sju utanlandske, og av dei att, er det tre tyske, *Brynhildr*, *Geirþrúðr* og *Magnhildr*.

Sjølv om ikkje kvinnenamna utgjer ein stor del av namnetilfanget, er det likevel særst interessant å finna tre tyske kvinnenamn blant dei. Det syner nemleg at det ikkje berre var menn som vart påverka av andre kulturar, og moglegvis òg at det ikkje berre var menn som hadde med seg namna inn i landet.

Det fyrste punktet seier vel eigentleg seg sjølv, men i eit mannsdominert samfunn er det viktig å understreka. Det andre punktet er viktigare, for sidan det stort sett var menn som dreiv med handel, og som dimed segla til Noreg, skulle ein tru at det òg stort sett ville vera mannsnamna som vart overførde til andre kulturar. I samband med hansaen er det lite truleg at det var mange kvinner som kom til Noreg, og sidan dei aller fleste tyskarar reiste attende til heimlandet sitt etter ei tid som handelsmenn her i landet, kan ein heller ikkje rekna med at det var mange kvinner med av familiære årsaker.

Eit viktig aspekt som enno ikkje er belyst, er at tyskarar ikkje hadde lov å gifta seg i Noreg. Gjorde dei det, mista dei rettane dei hadde som tyskarar. Det var nok ein del som likevel valde å slå seg ned her, og dimed kan framande kvinnenamn ha kome i bruk ved at mennene gav borna sine tyske namn.

Korleis så desse kvinnenamna er komne i bruk er framleis eit mysterium. I tillegg til ein rein ikkje-språkleg teori om at namna er komne inn i landet via menn som anten har slege seg ned her, eller, som på ein annan måte, til dømes berre ved kontakt med nordmenn, har bidrege til at kvinnenamna òg vart overførde, fins det òg ein språkleg teori.

På same måten som med namnet *Bjarnmóðr*, har òg kvinnenamna *Brynhildr*, *Magnhildr* og *Geirprúðr* felles namneledd med andre nordiske namn. Det er ikkje dimesd sagt at namna vart forveksla med nordiske namn, i alle fall ikkje dei fyrste gongene ein høyrde dei i bruk, men kanskje vart dei lettare akseptert som brukbare namn på grunn av dei kjende ledda. Dessutan kan det ikkje utelukkast for namnet *Geirprúðr* sin del, at det i kjeldene har vorte blanda saman med det nordiske namnet *Jarprúðr*.

Tom Schmidt har føreteke ei undersøking om dei utanlandske kvinnenamna i Aslak Bolts jordebok, og han har kome fram til at mellom 49 og 52 av kvinnene der har utanlandsk namn. I alt var det mellom 113 og 121 namneberarar, og dei utanlandske namna utgjorde om lag 43 %. Av desse er *Brynhildr/-hilda*, *Margrét/Margréta* og *Geirprúðr* dei vanlegaste (1996:172). Med andre ord er to av dei kvinnenamna som òg førekjem i materialet mitt, dei mest vanlege utanlandske namna nordafjells.

5.1.6 Tala sett i ljøs av andre undersøkingar

Når ein berre ser tala stå for seg sjølv, kan ein vanskeleg seia noko om kor vidt dei er representative for resten av befolkninga, eller om andre forskarar kan ha kome fram til andre resultat. Difor er det viktig å jamføra desse tala med resultata som andre forskingar har synt, og det kan då fyrst og fremst vera på sin plass å jamføra med Pettersen (1981). Grunnen til det, er at han både ser på Vestlandet som ein heilskap, men òg Rogaland som eige fylke. Rett nok vert det i ein litt seinare tidsperiode, men det høver bra geografisk sett. Skulle ein ha sett på ei forsking som strekkjer seg over den same tidsperioden, kunne Halvorsen (1955 og 1978) vera aktuelle, men sidan baa desse undersøkingane tek føre seg tradisjonelt sett arkaiske område påverknadsmessig sett, kan ein ikkje gå ut frå dei same føresetnadane.

Pettersen opererer med 488 ulike mannsnamn og 121 ulike kvinnenamn i heile det vestnorske materialet. Av desse er 275 mannsnamn og 62 kvinnenamn frå Rogaland. I alt kan ein rekna 327 namn som nordiske, 53 for kyrkjelege og 39 for tyske (Pettersen 1981: 51). Sidan Pettersen ikkje reknar namnetilfangsprosent, men namneberarprosent, er det eit problem å jamføra prosentane, men ein skulle kunna tru at dei kanskje ikkje var så ulike likevel³¹. I fylgje Pettersen er det 80 % nordiske namn i Rogaland, og i lag med Agder er det den høgaste

³¹ At namnetilfangsprosenten er så høg i Rogaland, må tyda på at det var dei nordiske namna som var dei mest vanlege, av di ein ved den tradisjonelle oppkallingsskikken gjorde sjeldne namn meir sjeldne, og vanlege namn meir vanlege.

prosenten av nordiske namn på Vestlandet. I perioden mellom 1450 og 1500 er det 88 % nordiske namn i Rogaland. Det samsvarar tolleg bra i høve til dette materialet.

Ein kan diskutera kor vidt Agder skulle ha vore med i ei undersøking på Vestlandet i det heile, då det like godt kunne ha vore med i ei austlandsk undersøking. Dessutan kan ein ikkje berre rekna kystområda, men ein må hugsa på at Setesdal utgjer ein stor del av Agder-fylka, og i fylgje Halvorsen (1978) var den nordiske namneberarprosenten enda høgare her enn på Vestlandet generelt, med 91 % så seint som i 1647.

Det ser med andre ord ut til at Rogaland var det fylket som heldt mest på dei nordiske namna av vestlandsfylka, og slik sett er 82 % i dette materialet ein høg prosent. Prosentvis kan ein nok rekna med at dei tyske namna har større oppslutnad hjå Pettersen i høve til materialet her, sidan Pettersens undersøking tek føre seg eit seinare materiale.

Pettersen finn at namneberarprosenten av dei tyske namna er sterkare lenger nord på Vestlandet enn sør. Dessutan står dei sterkt i Bergen, noko som ikkje er uventa. Han tek ikkje med kor mange prosent dei tyske namna utgjer i Rogaland, men i Agder er dei berre 1 %. Det er lite i høve til Bergen (12 %), og Nord-Vestlandet (5 %). Ein skulle då ha venta at ein namneberarprosent på dei tyske namna i Rogaland skulle liggja mellom 1 (i Agder) og 5 (på Nord-Vestlandet).

5.1.7 Årsaker

Sjølv om det i ein så tidleg periode (1200-1400-talet) syner seg å vera ein god del tyske namn representert i Rogaland, kan det moglegvis syna seg å vera få i høve til områda nord for Bergen. Det ser i alle fall ut til å vera tilfellet i den neste tidsperioden frå 1450 til 1550 (Pettersen 1981). Dette ser ein trass i at hansaen gjorde seg gjeldande òg sør for Bergen, og dessutan, dersom den tyske påverknaden i stor grad heng saman med byane, skulle ein tru at Stavanger kunne gjera sitt til at Rogaland fekk større innslag av tyske namn. Kvifor har då Rogaland færre tyske namn enn Nord-Vestlandet?

Ein skulle tru at dei generelle busetnadstilhøva var temmeleg like på heile Vestlandet (moglegvis var dei betre mange stader i Rogaland enn dei var lenger nord), så det burde ikkje ha noko å seia for kulturpåverknaden.

I tillegg har som nemnt Rogaland ein eigen by, Stavanger, som òg bar preg av hansatida, noko kanskje Karmøy og Avaldsnes òg gjorde, så føresetnadane for kulturstraumar låg verkeleg føre her, og det gjorde dei kanskje ikkje i den same graden lenger nord.

Det er ikkje lett å seia om det har med mentaliteten til folk, eller om tradisjonar og oppkallingsskikkar stod sterkare på Sør-Vestlandet enn på Nord-Vestlandet, men det vert i så fall ei enkel forklåring, som ein nok aldri vil finna svar på.

Det ein veit, er at Bergen var den største innfallsporten til utanlandske impulsar i mellomalderen, og at desse impulsane truleg spreidde seg vidare derfrå til områda rundt. Det vil med andre ord seia, dersom ein set det litt på spissen, at ein måtte ha kontakt med Bergen for å i det heile få utanlandske impulsar. Likevel treng ikkje dei faktiske tilhøva vera slik. Eg har tidlegare antyda at skipsleia frå kontinentet gjekk forbi kysten av Rogaland, og at ein då kunne venta seg korte eller lengre opphald av hanseatar der. Desse handelsmenn hadde forbod mot å segla nord for Bergen, så det er tydeleg at den største delen av kontakten Nord-Vestlandet hadde med tyske handelsmenn må ha vore gjennom Bergen, noko som då ikkje treng å vera røynda for Sør-Vestlandet.

Kanskje var ein i sør vitne til ein direkte påverknad frå tyskarar, medan ein nordover fekk sekundærpåverknad frå nordmenn som hadde vore i kontakt med utlendingar, eller utlendingar som var blivne norske, og at det då kunne ha noko å seia for i kva stor grad nye impulsar kom inn. Det vil i så fall ikkje forklåra kvifor Bergen i seg sjølv vart sterkt påverka av tysk kultur.

Dessutan kunne ein kanskje venta at dei i sør ikkje trengte Bergen i den same graden som dei i nord, sidan handelen var viktig i Stavanger òg, og at ein dimed ikkje vart utsett for den massive påverknaden som var til stades i Bergen, men heller fekk impulsane i moderate mengder.

5.2 Kvalitativ

Sjølv om reelle tal ofte kan gjeva oss ein peikepinn på korleis tilhøva er, vil dei aldri fanga opp enkelttilfelle, og dei kan heller ikkje gå i djupna og fortelja om dei reelle tilhøva kring personar og namn. For å kunna få eit heilskapleg bilete av innkoma av dei tyske namna, må ein gå til dei einskilte namna, og finna ut kor vidt dei er borne av tyskarar eller nordmenn, og

ein må sjå dei i eit tidsperspektiv. Dessutan, der det er råd, er det òg interessant å freista å finna ut den sosiale bakgrunnen til namneberarane.

I fyrste omgang tek eg berre føre meg hovudnamna, medan patronymika vert omhandla for seg nedanfor. Det er av di ein ikkje har belegg på kor mange namneberarar som har det same patronymikonet, og det er vanskeleg å bestemma kor mange reelle personar det då er snakk om.

5.2.1 Dei einskilde namna - hovudnamna

Brynhildr

Namnet opptre i tre forskjellige diplom, men alle tre har tilknytning til Karmøy. Det kan ikkje vera dei same personane det er tale om i alle tre diploma, sidan dei strekkjer seg over ei lang tidsperiode, frå 1301 til 1417. To av belegga er truleg den same personen då, som ein møter i diploma frå 1301 og 1305. Denne personen er gift med *Sigurðr bonde* og mor til *Hallvarðr prest*. Den andre personen, òg frå Karmøy, er dotter til ein *Hallvarðr*. Ein får ingen opplysningar som tyder på at denne *Hallvarðr* er den same personen som den førrenemnte presten, så det kan ein ikkje gå ut frå. Viss det skulle syna seg å vera det, har ein her eit reelt døme på oppkalling innan slekta.

Geirprúðr

Dette namnet opptre berre ein gong i eit diplom frå Stavanger i 1440, og personen det er tale om her er gift med herr *Gunnar Eiríksson*.

Hannes

Hannes var det heller ikkje meir enn eitt belegg på, og det er ein *Hannes Thomasson*, som var prest i Stavanger. Han opptre i eit diplom frå Stavanger i 1437.

Hartvik

Ein person, *Hartvig Krommedike* er nemnt i to diplom, båe frå Feda sokn, Vest Agder. Det står ingen opplysningar om slekt eller andre tilknytningar, men det står om han at han er ein velståande mann: ”af eino haluo velboren man herre Hartuigh Krommedike” (DN 9, brev 286). Han er ikkje oppført med patronymikon, men med eit sannsynlegvis tysk slektsnamn, og det tyder på at han mest truleg er opphavleg tyskar.

I *Norsk innvandringshistorie* kjem det fram ytterlegare opplysningar om han, nemleg at han var gift tre gonger, berre ei gong norsk, dei to andre gongene dansk, og at han hadde sonen Henrik. (Opsahl 2003:153) Då han gifta seg med ei norsk adelskvinne, vart han ein av Noregs rikaste adelsmenn. (Opsahl 2003:155).

Heðinn

Også dette namnet er det berre eitt belegg på, frå Stavanger i 1322. Her kjem det fram eit ynskje om at *Heðinn*, i lag med to andre skal viast til prestar, på grunn av mangel på slike.

Heinrekr

Det finst to belegg på namnet *Heinrekr*. Den fyrste personen me møter, er *Hinrik Diderichsson*, prest i Egersund, 1429 og seinare Stavanger, 1437. Den andre *Heinrekr* me møter, er ein *Henrik, abothe j Wsteine*, i 1444. I teorien kan det vera tale om den same personen, sidan ein har med ein geistleg person å gjera i alle fall. Tidsmessig er det heller ingenting som talar imot det. Likevel, sidan ein ikkje har eksplisitte opplysningar som vitnar om at det faktisk er den same personen, er det rimeleg å rekna dei som to forskjellige.

Hening

Dersom ein vel å sjå *Hening* og *Hemmingr* som to ulike namn, slik eg har valt i denne framstillinga, finn ein berre éin person med namnet, *Heninghe Albriksdottir*, i Stavanger, 1445.

Bakpå diplommet frå 31 Mars 1445, står det ein tilleggsopplysning, ”med lidt nyere Haand”, om at han er skomakar.

Hugi

Namnet kjem føre i eit diplom frå Stavanger i 1313. I dette diplommet står ei rekkje med krossbrør, og *Hughi Villiællms son* er ein av dei.

Iænis

Dette namnet kjem føre i tre forskjellige diplom, eit frå Ryfylke, eit frå Stavanger og det siste frå Holt i Vest Agder. Tidsmessig strekkjer dei seg frå 1408 til 1440. Det kan då ikkje vera tale om dei same personane. Dessutan opptre namnet i tre ulike former, *Jønes*, *Jæsse* og

Jwsse, som kunne ha vore tre ulike namn, men som eg likevel har valt å sjå under det same namnet, av di ein ikkje kan seia om namna vart oppfatta som ulike namn.

To av personane, *Jæsse* og *Jønes*, er høvesvis fut og lagmann, medan ein ikkje har opplysningar om den tredje, *Jwsse*.

Klaus

Som hovudnamn er det eitt belegg på dette namnet, ein *Klaws klokku staupare*, som opptrer i eit diplom frå Stavanger i 1368.

Me får ingen andre opplysningar han, utan om at han er klokkestøypar. Opsahl i *Norsk innvandringshistorie* skriv om Klaus klokkestøypar: "Klaus klokkestøper i Stavanger kan neppe ha vært noe annet enn opprinnelig tysk." (2003:81)

Konrad

Eg har berre eitt belegg på namnet *Konrad*, men til gjengjeld finst det fleire opplysningar om beraren av namnet, nemleg *Konrad af Godebusch*. Han er nemnt i fleire brev, både i Noreg og Tyskland (Lübeck), og det er teikn nok i seg sjølv til å fastslå at han kan ha hatt noko med handelen å gjera.

I brev 473 i bind 6 av DN, eit brev frå Munkeliv, Bergen, vert han beskrive som "Fuldmægtig for General-Kollektoren Ludolf Robring", og i eit brev frå Lübeck, 18 Juli 1436 står det "den Roskildske geistlige Conrad Gadebusch". Dermed er det ingen tvil om at han i alle fall ikkje var norsk.

Magnhildr

Namnet *Magnhildr* har to belegg, eitt frå Stavanger, *Magnhildr Ketilsdóttir*, i 1322, og eitt frå Bærøy, som ligg på Karmøy, *Magnhildr Onundsdóttir*, frå 1341. *Magnhildr* i Stavanger var truleg velstående, då ho etterlet seg eigedomar og gods i testamentet sitt. Ho er òg nemnt i fire forskjellige diplom, som alle omhandlar saker kring testamentet.

Hróðbiartr

Eg fann to belegg på namnet *Hróðbiartr*, ein *Rubbert Clawsson* i Stavanger, 1447, og ein *Roberter *Polleifuer* i Stavanger i 1392. Eg vel å lesa dette som eit patronymikon, *Þorleifsson*.

Hróðbiartr Klausson møter me i to diplom, baa frå Stavanger, men eitt frå 1447 og det andre frå 1449. I det fyrste diplommet står han omtalt som bymann, og i det andre står det at han er lagrettesmann.

Sigfried

Den einaste personen som er representert i materialet med dette namnet, er ein biskop i Stavanger. Han virka som biskop i 1351 -52, og vart deretter flytta over til Oslo.

Om han vert det opplyst at han opphavleg var frå Linköping i Sverige (DN 17, tillegg, s 231 – 233, og Lind (1905-15: 877). Ein kan difor ikkje seia noko om namnet i norsk samanheng.

Hiarrandr

Ein møter to personar med dette namnet, *Hiarrandr Arnbiarnarson* og *Hiarrandr Herbiarnarson*. Den fyrstnemnte opptre i eitt diplom, og det er utstedt i Ryfylke i 1349. *Hiarrandr* står her omtalt som lagrettesmann.

Den andre namneberaren opptre i tre ulike diplom, eitt frå Mjølhus (Eigersund) i 1429, eitt frå Stavanger i 1438 og det siste frå Vansyn (Vest-Agder) i 1445. I alle desse diploma står han omtalt som krossbror i Stavanger.

Vilkin

Også her er det berre eitt belegg, *Vilkin Heminxsson*, som var prest på Lyge. Han møter me i eit brev frå Stavanger i 1441. Det som er viktig å taka stilling til når det gjeld patronymikonet, er om det tyske *Hening*, og det norske *Hemmingr* er eitt og same namn. Det har eg kome fram til tidlegare at det ikkje er, og i dette tilfellet har me altså det norske namnet, føresett at *Heminxsson* ikkje er skrivefeil for **Heninxsson* eller liknande.

E. H. Lind skriv om namnet Vilkin: ”namnets bärare tillhöra mästadels det andliga ståndet ock äro sannolikt till börden tyskar.” (Lind 1905-15: 1111) Han har jo rett i at namneberarane høyrer til den geistlege klassa, i alle fall i dette tilfellet, men det i seg sjølv er ikkje eitt kriterium for at dei ikkje er norske.

Vilhiálmr

Her er i alt to forskjellige belegg på dette namnet som hovudnamn, *Willelmus de Hylu*, eller *Wilialmr Klærkr*, som han òg opptrer som, i Stavanger, i tidsrommet 1297-1300, og enda tidlegare, ein *meister Willialmr*, òg i Stavanger, i eit brev som er datert [1226-1254].

Meister *Vilhiálmr* står som vitne på eit privilegiebrev som kong *Håkon Håkonsson* skriv, og kunne dimed tenkjast å vera ein av mennene til kongen. Likevel står ikkje dette eksplisitt, slik det gjer med eit par andre vitnar, og eg vel difor å tru at han har tilknytning til Stavanger.

Vilhiálmr av Høle og *Vilhiálmr* klerk er etter alt å døma same personen, sjølv om *Regesta Norvegica* nemner dei for seg. Denne namneberaren opptrer då i fire ulike diplom frå Stavanger, som alle omhandlar ein strid mellom biskopen av Stavanger og kannikane hans. Dessutan opptrer han òg i fire brev utanfor Stavanger, der tre av dei er skrivne i Oslo, medan eitt står oppført utan stadfesting.

5.2.2 Patronymika

Generelt er det vanskeleg å seia noko konkret om patronymika, av di ein ikkje har fyrstehandsopplysningar om namneberarane. Personar med tyske hovudnamn, som opptrer med tyske patronymika, kan vera tyskfødde, og dimed vil namneberarane i patronymika kanskje ikkje ha noka tilknytning til Noreg i det heile.

Den andre gruppa av namneberarar som er vesentlege her, er dei med norske hovudnamn og tyske patronymika. Her kan òg namneberarane i patronymika vera tyskfødde, men det vil i så fall vera desse som har innvandra til Noreg, sidan borna har er gjevne norske namn.

Albrikt

Det er berre eitt belegg av dette namnet, nemleg i eit patronymikon til ein *Hening*, *Heninghe Albriktsson*, som er nemnt ovanfor. Namneberaren opptrer i eit diplom frå Stavanger i 1445.

Biarnmóðr

Også av dette namnet er det berre eitt belegg, i eit diplom frå Eik på Karmøy i 1417. Her møter ein lagrettesmannen *Benteinn Biarnmóðsson*.

Iænis

Som patronymika opptrer dette namnet berre på ein *Lasse Jænsson*, som er ombodsmann for Hartvik Krommedike. Diplomet er skriva i Vest Agder, og det er ikkje sikkert personane som opptrer der har noko tilhøyrse til Rogaland. Han er difor ikkje teke med i ei vidare drøfting.

Klaus

I tillegg til eit belegg på namnet som hovudnamn, har ein òg ei patronymikon representert, nemleg i *Robert Clawsson* i Stavanger, 1447

Didrik

På dette namnet òg, er det berre eitt belegg, nemleg *Hinrik Diderichsson*, prest i dåverande Eikundarsund, no Egersund. Som nemnt ovanfor ved hovudnamnet *Heinrekr*, opptrer denne personen i to forskjellige diplom, eit frå Mjølhus i Eigersund³² i 1429, og eit frå Stavanger i 1437.

Reinike

Dette namnet ser ikkje ut til å vera vanleg i norsk samanheng, med berre eitt anna belegg i landet (DN 5, brev 663), men det er altså representert her hjå ein *Paul Reinickason*. Denne namneberaren opptrer i eitt diplom frå Brynla i Vestre Agder i 1443.

Personnamnet hans er kyrkjeleg (latin), *Paulus*, og er eit namn som har vore nytta i Noreg sidan 1100-talet i forma *Páll*. Den forma me møter her, kan då vera ei skrivemåte av det namnet som allereie var kjend i Noreg, eller den forma som var i bruk på kontinentet, som var *Paul*.

Ríkarðr

Her er berre eitt belegg på dette namnet, *Þorleifer Ríkarðsson* i Stavanger i 1383. Det kjem ikkje heilt klårt fram kva for funksjon han har, men han skal vera ein av seks menn som skal fastsetja ei straff for ein annan (jamfør DN 1, brev 476).

Vignaldr

³² Årsaka til desse ulike skrivemåtane, er at namnet på byen i dag er Egersund, medan kommunen heiter Eigersund. *Hinrik Diderichsson* opererte truleg som prest i det som seinare vart til kommunen Eigersund, men kyrkja låg ved hamna i byen Egersund.

Berre ein person opptrer med dette namnet, *Sigurðr Vignaldsson*, kannik i Stavanger, men han er nemnt i tre forskjellige brev, to frå Avignon og eitt frå Stavanger. Båe breva frå Avignon er frå 1355, medan det frå Stavanger er frå 1362.

Vilkin

Som patronymika er det berre eitt belegg på namnet, *Steinar Vilkinsson*. Om han er det å seia at han er prest på Vinje (i Ryfylke), og krossbror i Stavanger. Me møter han i eit diplom frå Ryfylke i 1446.

Vilhiálmr

I tillegg til dei to belegga av hovudnamn, finn ein òg to patronymika som inneheld dette namnet. Det er bore av ein *Hughi Viliællms son* i Stavanger, 1313, og ei *Þoræ Villiams dottær* i Hestby i Ryfylke, 1336. Sannsynlegvis er dei ikkje sysken, både på grunn av at det er stor skilnad i årstala på diploma, at førenamna deira har forskjellig opphav, nordisk og tysk, og på grunn av skrivemåten på patronymika. Den geografiske avstanden var òg større mellom Stavanger og Ryfylke i mellomalderen enn han er i dag. Når patronymikonet *Viliællms son* skrives nettopp slik, kan det tyda på at det kjem frå tysk, *Wilhelm*, medan *Villiam* speglar den engelske forma som namnet mest truleg kom inn fyrst, *William*³³.

Sidan dette namnet òg opptrer som hovudnamn, kunne ein tenkja seg at dei to personane med namnet som patronymikon kunne vera son og dotter til dei førrenemnte *Vilhiálmr*. Det kunne ha høvd bra med tanke på det tidsmessige. Likevel bør ein ikkje gå ut frå ein slik teori, sidan den førrenemnte *Vilhiálmr* var prest, og sjølv om prestane slett ikkje alltid overheldt sølibatet, kan ein ikkje gå ut frå at det skjedde med alle.

Det interessante med dette namnet er at skrivemåten i dei forskjellige namnebelegga kan gjeva eit hint om kor vidt namnet kom inn via engelsk eller tysk påverknad. Av desse fire tilfella, både hovudnamn og patronymika, har ein altså berre ei avspegling av den tyske forma av namnet, dersom ein ser vekk frå den latiniserte forma *Willelmus*.

Av desse ti namneberarane, har fem eit nordisk hovudnamn med tysk patronymikon, fire eit tysk hovudnamn med tysk patronymikon, og ein har eit anna utanlandsk hovudnamn og eit tysk patronymikon.

³³ Så seint som på 1300-talet må ein då rekna med at det er nordmenn det er tale om, og ikkje engelskmenn.

5.2.3 Korleis er namna komne i bruk?

Det er ulike oppfatningar om korleis namn er komne i bruk i Noreg. Nokon, til dømes Gunnes (1983), meiner at oppkalling av utanforståande, kjende personar er årsaka. Dette gjeld i særleg grad helgennamna. Medan andre, som Halvorsen (til dømes 1975: 162), nemner giftemål, og deretter oppkalling av dei inngifta att. Halvorsen skriv:

”Overgangen til et strengt oppkallingssystem førte med seg at det ikke lenger kunne lages nye navn av kjente elementer. Fra denne tid av kommer nye navn inn enten ved giftermål med utlendinger, eller ved at tilnavn går over til å bli brukt som personnavn”.

Noko klårt anten - eller er det sannsynlegvis ikkje tale om, jamfør Schmidt 2002: 99. Element av båe måtane kan ha spelt inn i nokre tilfelle, men det er vanskeleg å påvisa kva som ligg til grunn.

I materialet er det ikkje råd å sjå noka oppkalling av dei tyske namna, men fleire av namneberarane med nordiske hovudnamn ber eit tysk patronymikon, som anten tyder på at fedrane deira opphavleg er tyske, medan borna er vortne norske, eller i det minste at dei har tyske anar. Det er eit godt døme på ei tradisjonell oppkalling av norske namn i DN 21, brev 249, der fire ledd i ei slekt er nemnt, og dei heiter annakvar Sigurðr Guðþormsson og Guðþormr Sigurðarson.

Giftemål er heller ikkje lett å påvisa, for det står ikkje eksplisitt om nokon av dei namneberarane som er med i materialet. Ein kan likevel ana at det kan vera tilfellet ved dei høva der namneberarane ber eit tysk patronymikon og eit nordisk namn. Då kan ein i neste generasjon venta at farfaren vert kalla opp i fyrste rekkje, slik oppkallingsreglane var, og dimed kan det tyske namnet førast vidare. På same måten gjeld det med namnet *Brynhildr*, der ho står som mor til ein *Hallgeirr*. I neste generasjon skal då ho som farmor vera kjelde til oppkalling av det fyrste kvinnelege barnebarnet. Det må likevel understrekast at dette er ein teoretisk moglegheit som ikkje kan sporast direkte i materialet. Dessutan er den ovannemnte *Hallgeirr* prest, og då er det usikkert om han i fyrste rekkje stifta familie, og i andre rekkje, om oppkallingsreglane vart fylgde³⁴.

³⁴ Prestane i mellomalderen skulle, på lik line med dei katolske prestane i dag, ikkje inngå giftemål, men dette vart truleg ikkje overhalde av alle. Ein del av dei hadde nok friller som dei stifta familie med, og dimed førte slekta vidare (jamfør Sigurðsson 1999: 170).

Halvorsen nemner vidare at dei nye namna som kom inn etter kvart, det vil i fyrste rekkje seia dei tyske namna, kom med framande adelsmenn som gifta seg til gods i Noreg, med innflyttarar til byane og gjennom embetsmenn (1975:165). Det er liten tvil om at Halvorsen har rett i at det er desse gruppene som dominerar innflyttinga, men ein kan ikkje med det seia at nordmenn tok i bruk namna av den grunn. I alle fall ikkje ettersom giftemål mellom tyske handelsmenn og norske kvinner var forbode.

Då kan oppkallingsskikken etter til dømes høgtståande embetsmenn vera meir truleg, ettersom ein som foreldre hadde større valfridom etter at besteforeldra var oppkalla. Ein må rekna med at personar med høg stilling, dersom det var nokre av dei i slekta, eller til dømes helgenar, prestar og andre var dei som oftast kunne verta oppkalla. Og med dei høge dødstala som var blant born på denne tida, må ein ikkje rekna med at alle saman vaks opp, og med det kunne jo nokre av dei utanlandske namna overleva.

I materialet møter ein personar med tyske hovudnamn og tyske patronymika, personar som truleg er vortne norske, eller har tysk opphav. I tillegg møter ein personar med norske hovudnamn og tyske patronymika. Ein kunne då tenkja seg at foreldra her har gjeve borna norske namn, som ein del av den norske kulturen dei sjølve er blivne ein del av. Den siste gruppa av namneberarar er dei med tyske hovudnamn og norske patronymika. Her kan ein sjå føre seg at det er tradisjonell oppkalling som ligg til grunn for namngjevinga. Somme av namna er nok gjevne av idolnamnsgrunnar. Det finst ei gruppe som består av namneberarar med kristne namn og tyske patronymika eller motsett, men sidan dei kristne namna for ein stor del er felles for både Noreg og Tyskland, er det ikkje råd å seia så mykje meir om desse namna .

Det er gruppa med tyske hovudnamn og norske patronymika som er mest interessant, av di dei syner oss at namna er etablerte i det norske samfunnet, og at dei er nytta ikkje berre av tyskarar, men av nordmenn. Diverre veit ein ikkje noko om mødrene til namneberarane, så ein veit ikkje om det eventuelt kan vera tyske innslag blant dei, og at det dimed er morssida som har gjort at dei tyske namna er i bruk, men i alle høve verkar det mest sannsynleg at det i fyrste rekkje er den tradisjonelle oppkallinga, eller idolnamngjeving som ligg til grunn for at namna er komne i bruk i det norske samfunnet.

5.2.4 Nasjonalitet

Under punkta 5.2.1 og 5.2.2 har eg så vidt nemnt kor vidt dei ulike namneberarane er nordmenn eller tyskarar. Det finst fleire metodar å nytta for å freista å få svar på det spørsmålet, og eg har valt å nytta to forskjellige, nemleg Kristin Bakken sine ”norskhetskriterier” (sjå punkt 4.1.2), og finske Marianne Blomqvist sitt hint om at namneberarane gav opp den tyske identiteten då dei tok eit patronymika, sidan denne forma for etternamn ikkje var vanleg på kontinentet (Blomqvist 1993), heretter referert til som patronymika-testen.

Ved å nytta desse metodane, kan ein lett skilja ut eit par av namneberarane. Dette er interessant av di namna skal stå i sentrum, og for å vita om namna er etablerte i det norske samfunnet, er ein avhengig av å berre taka føre seg dei norske namneberarane, av di det mest truleg er dei som har mest påverknad på ei eventuell spreiding av namna, og det er òg desse som gjev ein peikepinn om kor vidt namna er etablerte i den norske kulturen.

Dei einaste to personane som bestemt er utlendingar, er *Sigfried*, biskopen i Stavanger, og *Konrad Godebusch*. Dei er høvesvis svenske og danske, og opplysningane om nasjonaliteten deira står eksplisitt i DN. Dessutan er *Hartvig Krommedike* nemnt i fleire diplom frå andre stader i landet, og det står jamvel eksplisitt i Opsahl (2003: 153) at han var gift tre gonger, berre ei gong norsk, dei to andre gongene dansk, og at han hadde sonen Henrik. Han vert då heller ikkje teken med i ei vidare drøfting, av di han truleg ikkje har noka tilknytning til Rogaland.

Personar som opptrer med patronymika er desse: *Páll Reinickason*, *Hening Albriktsson*, *Hróðbiartr Klausson*, *Heinrekr Diderichsson*, *Hugi Vilhiálmsson*, *Þóra Vilhiálmsdóttir*, *Þorleifr Ríkarðsson*, *Hróðbiartr Þorleifr*, *Hannes Tómasson*, *Vilkin Hemingsson*, *Steinarr Vilkinsson*, *Iænis Beintsson*, *Iænis Jacobsson*, *Heðinn Gíslason*, *Magnhildr Ketilssdóttir*, *Magnhildr Onundsdóttir*, *Hiarrandr Herbiarnarson*, *Hiarrandr Arnbiarnarson*, *Auðun Hiarrandason*, *Andrés Hiarrandason*, *Benteinn Biarnmóðsson*, *Geirþrúðr Sigurðardóttir*, *Sigurðr Vignaldsson*.

Då gjenstår desse seks, som opptrer med tilnamn, utan namn eller stadnamn: *Brynhildr*, *Iænis Krabbe*, *Heinrikr abbed*, *Klaus Klokkestøypar*, *meister Vilhiálmr* og *Vilhiálmr Klerkr* / *av Hyle*.

Med andre ord, uavhengig om det er tale om nordisk eller tysk patronymika, kan ein, i følgje Blomqvist (1993), rekna alle dei som opptrer med patronymika for ikkje-tyske, og i denne samanhengen kan dei reknast for å vera norske. Dei personane som opptrer med norsk patronymika, er heilt sikkert norske, dei andre vart patronymikatesta til å verta det. Dei fem andre personane treng ei vidare drøfting. *Brynhildr*, som ikkje står oppført med noko tilnamn, er det vanskeleg å plassera, men sidan ho er mor til *Hallgeirr prestr* (DN 5 brev 50), må ein rekna med at ho er norsk, jamfør Bakkens ”norskhetskriterier” nummer to.

Iænis Krabbe og *Klaus Klokkestøypar* er bymenn (DN 1, brev 614 og DN 4, brev 473). Om *Iænis* står det òg at han er fut, og då tilseier det i følgje norskhetskriterie nummer tre at han òg er norsk. Det er freistande å seia det same om både *Henrik abbed* og *Vilhiálmr klerk*, men sidan desse stillingane er geistlege, kjem dei i ein stilling for seg sjølv. Det er ikkje råd å seia noko særst om korkje dei eller om *Klaus klokkestøypar*, men ein må ikkje sjå vekk frå at dei kan vera tyske innvandrarakar som ikkje ser på seg som norske. *Meister Vilhiálmr* kan òg vera geistleg, men han treng ikkje nødvendigvis vera det. Han opptrer som eit vitne for eit brev utforma av *kong Håkon Håkonsson*, og sidan han ikkje har noko tilnamn som tilseier at han er utanlandsk, og at han har ein tittel som kan tilseia at han kan koma inn under ”norskhetskriterie” 2, vel eg å taka han med vidare.

At dei tre andre personane ikkje vert tekne med i den vidare utgreiinga, har ikkje noko å seia for namna sin del, sidan dei er representerte av andre namneberarakar. På den måten står ein att med desse namna: *Albrikt*, *Reinike*, *Hening*, *Klaus*, *Heinrekr*, *Diderich*, *Hugi*, *Vilhiálmr*, *Ríkarðr*, *Hróðbiartr*, *Hannes*, *Vilkin*, *Iænis*, *Heðinn*, *Magnhildr*, *Hiarrandr*, *Biarnmóðr*, *Geirprúðr*, *Vignaldr* og *Brynhildr*.

5.2.5 Kva tid skjer endringane?

Eg har tidlegare delt inn diploma i fire periodar fordelt på 200 år. Eg vil no dela inn dei tyske namna i dei same periodane, etter kva tid dei opptrer. Nokre namn opptrer fleire gonger, og i forskjellige periodar, men det er når namnet opptrer for fyrste gongen at det er interessant å sjå nærare på det, sidan det då kan syna kva tid namnet vart nytta i Rogaland.

Diplommaterialet fordeler seg ikkje heilt jamt på dei ulike periodane, og det vil sjølvstykke spela inn på resultatet av dei tyske namna òg. Det kunne ha vore interessant å finna ut kor mange personar det var totalt i dei forskjellige periodane, men då dette vil taka usannsynleg lang tid å systematisera, må eg la det vera denne gongen. Også her vert patronymika

omhandla for seg av naturlege årsaker. Når ein reknar tre generasjonar i kvart hundreår, kan ein fordela dei på 30 år kvar, noko som vil seia at dei namneberarane som opptrer her, avspeglar namnetradisjonane om lag 20-40 år attende. I tilfella der ein har med patronymika å gjera, avspeglar desse truleg namnetradisjonen mellom 50-70 år attende. Årsaka til at eg reknar med ein 30-årsperiode, er at det for det aller meste var vaksne menn som er nemnte i breva, og då har ein truleg ei nedre grense på ca 20 år. Den øvre grensa er vanskelegare å fastsetja, men med tanke på levetilhøva i mellomalderen skulle ein ikkje tru at ein møter så mange menn over 60 år i alle fall. Truleg vil då gjennomsnittsalderen liggja ein stad mellom 30 og 40 år, og då har eg halde meg til den nedste grensa.

Som tidlegare nemnt, fordeler breva seg slik på dei fire periodane:

1 (1240-1300):	29 brev
2 (1301-1350):	96 brev
3 (1351-1400):	66 brev
4 (1401-1450):	88 brev

Også dersom ein set skiljet ved 1350 vil ein få ei overvekt av brev i den siste perioden, med 154 brev i høve til den fyrste perioden, som har 125, og det er dimed ikkje sikkert at namnebelegga vil høva 100% med røynda, men det vil likevel kunne gjeva eit bilete på situasjonen.

Namnebelegga fordeler seg ujamnt på dei fire periodane. I periode 1 er det berre eitt namnebelegg, dersom ein ser vekk frå *Vilhiálmr* klerk, og det belegget er av namnet *Vilhiálmr*. Dette namnet kjem òg att i den neste perioden. Den *Vilhiálmr* som opptrer så tidleg, er *meister Vilhialmr*, som gjekk gjennom nålaug til å vera med i ei vidare drøfting. Det er ikkje overraskande at det er nett dette namnet som opptrer så tidleg, då namnet er å finna fleire gonger i Snorre sine kongesoger. Når namnet opptrer på ein person så tidleg som kring 1240, kan ein venta at denne personen truleg er fødd mellom 1190 og 1210.

I periode 2 er det fem namnebelegg; desse er *Brynhildr*, *Hugi*, *Heðinn*, *Hiarrandr* og *Magnhildr*. Av desse opptrer namna *Brynhildr* og *Heðinn* berre på ein person, medan dei tre andre namna har fleire namneberarar, frå fleire periodar. Namnet *Brynhildr* opptrer så tidleg som 1301. Brevet der namneberaren opptrer, er eit testament etter nett denne *Brynhildr*, og det

må då tilseia at ho må vera fødd kanskje seinast kring 1270. Dei andre belegga i periode to tilseier at namneberarane er fødde mellom 1260 og 1320, der to namneberarar truleg er fødde så seint som innpå 1300-talet, *Hiarrandr* som opptre i 1349, og *Magnhildr* i 1341. Dei andre tre namneberarane, *Hugi*, *Heðinn* og *Magnhildr* opptre i brev kring 1320.

I den tredje perioden, mellom 1351 og 1400, er det berre eitt namnebelegg, *Hróðbiartr* 1392. Namneberaren er dimed truleg fødd mellom 1350-1370, altså tida kring, og rett etter svartedauden.

Den siste perioden er den mest talrike når det gjeld tyske namnebelegg. Heile 11 belegg er det i denne perioden, somme opptre for fyrste gong, medan andre er nemnte i tidlegare periodar. Dei fleste namneberarane opptre seint i perioden, mellom kring 1430 og 1450, men to belegg på namnet *Iænis* opptre høvesvis 1408 og 1418, som tyder på at dei er fødde på slutten av 1300-talet. Dei andre belegga er *Heinrekr* 1429, *Hiarrandr* 1429 (men same person er òg nemnt i seinare diplom), *Hannes* 1437, *Iænis* 1440, *Geirþrúðr* 1440, *Vilkin* 1441, *Hening* 1445 og *Hróðbiartr* 1447. Desse er truleg alle fødde anten kring hundreårskiftet eller eit tiår seinare.

5.2.5.1 Namnetradisjon

Som nemnt ovanfor avspeglar ein vaksen person sitt namn ein namnetradisjon som ligg nokre tiår attende i tid. Eg reknar denne tidsperioden for å vera mellom 20 og 40 år. I det fylgjande tek eg utgangspunkt i fyrste gongen namnet er belagt i materialet, og set opp ein tabell over slik namnetradisjonen for dei tyske namna i Noreg kan ha vore, på bakgrunn av opplysningane ovanfor.

Namnetradisjonen mellom 1200 og 1300:

5 namn syner seg fyrste gongen i denne perioden: *Vilhiálmr*, *Hugi*, *Heðinn*, *Magnhildr*, *Brynhildr*. Berre eitt namn samsvarar med den gruppa som vert kalla ”gamle tyske lån”, nemleg *Heðinn*. Men òg kvinnenamnet *Brynhildr* har truleg kome inn tidleg, med bakgrunn i den germanske sogekulturen. Som nemnt ovanfor er det heller ikkje overraskande at *Vilhiálmr* opptre såpass tidleg, sidan det er representert i *Heimskringla*³⁵. Det er òg mange belegg

³⁵ Det i seg sjølv er ikkje noko kriteria for at namnet var vanleg blant nordmenn i alle fall, med tanke på kor usikker kjelde kongesogene er. Dessutan finn ein òg andre tyske namn, som *Friðrekr* i kongesogene, men det namnet er ikkje representert i materialet mitt i det heile.

generelt i Noreg på namnet allereie før 1400 (jamfør søk i RN), noko som tyder på eit tidleg lån.

Namnet *Hugi* er derimot vanskeleg å forklåra, anna enn at òg dette namnet opptre i Heimskringla, men då på utlendingar. Det kan sjå ut som om namnet har overlevd sidan 1000-talet, og at det 200-300 år seinare er å finna som namn på ein nordmann. Når det gjeld *Magnhildr*, er det òg eit gammalt lånenamn, og det har stått på ein no forsvunnen runestein. Det er dimed ikkje råd å tidfesta det skikkeleg, men sidan det er eit namn som er med i namnetradisjonen mellom 1200 og 1300, tyder det på at det er eit gammalt namn.

1200-1300	1301-1350	1351-1400
Vilhiálmr	Hiarrandr	<i>Geirþrúðr</i>
Hugi	Magnhildr	Hannes
Heðinn		Hening
Magnhildr		Iænis
Brynhildr		Hróðbiartr
		Vilken

Årsaka til at denne gruppa tidsmessig er større enn dei andre to gruppene, er at det er så få diplom og dimed òg få namnebelegg frå byrjinga av 1200-talet, og kanskje endåtil slutten av 1100-talet. For difor å få med alle namna i ein namnetradisjon, inkludert *Vilhiálmr* som me møter i eit diplom frå 1233, og som speglar namnetradisjonen attende til byrjinga av 1200-talet, kanskje endåtil slutten av 1100-talet, måtte den perioden verta litt større enn dei andre.

Namnetradisjonen mellom 1300 og 1350:

I denne perioden er det berre eitt nytt namn som syner seg, *Hiarrandr*, i tillegg er namnet *Magnhildr* med i denne perioden òg, noko som kan indikera at det er etablert i norsk kultur. At *Hiarrandr* er med i denne perioden, er ikkje så sjokkerande, det er eitt av dei namna som skal høyra med til gruppa av gamle tyske lån, og ein kunne faktisk ha rekna med at det var etablert allereie i førre gruppe. Dei faktiske namnebelegga kan ha spelt inn, sidan diplommaterialet er mindre før 1350.

Namnetradisjonen mellom 1350 og 1400:

Det er fyrst i denne perioden at dei tyske namna gjer eit innhogg i den norske namnekulturen. Dei namna som kjem inn for fyrste gongen her, er *Geirþrúðr*, *Hannes*, *Hening*, *Heinrekr*, *Iænis*, *Hróðbiartr* og *Vilkin*.

Det er ikkje overraskande at det er fyrst etter 1350 at den store massen av tyske namn kjem inn i den norske kulturen. I dei to tidlegare periodane var det berre enkelttilfelle av namn,

medan det i denne perioden er fleire enn eitt belegg på namna *Hróðbiartr*, *Heinrekr* og *Iænis*. Det understrekar òg at dei tyske namna vart meir talrike etter 1350.

Det kan kanskje skuldast ei økt tysk innvandring etter svartedauden, av di den norske befolkninga var sterkt redusert etter herjingane, men det kan moglegvis òg ha noko med at diplomaterialet aukar i denne perioden, og at ein då får med ein større del av befolkninga i breva, og då ikkje berre fleire tyske namn, men namn generelt.

5.2.6 Patronymika i eit tidsperspektiv

Under det førre punktet valte eg å sjå vekk frå patronymika, av di dei opplagt speglar førre generasjon sin namnetradisjon, og av di dei generelt sett kan vera problematiske, sidan dei ikkje gjev oss noko informasjon om namneberaren. Det tyder ikkje at dei ikkje inneheld interessant informasjon, difor vert dei omhandla vidare her.

På same måten som med hovudnamna, vert òg patronymika delt inn i fire grupper etter slik diploma vart delte. Sidan det her er snakk om ein generasjon attende frå namneberarane sine standpunkt, reknar eg meg attende med 60 år (gjennomsnittsalderen to gonger). Ikkje overraskande er det ingen patronymika i den fyrste perioden fram til 1300-talet.

I neste periode er det to belegg, men på same namnet, *Vilhiálmr*. Også når det gjeld patronymika ser ein at dette namnet må ha kome inn tidleg i den norske namnekulturen. Med det at det er fleire belegg på dette namnet i ein så tidleg periode, kan det tyda på at namnet kan ha vore eit ganske populært namn på 1200-talet. Dersom ein reknar seg attende om lag 60 år frå namnebelegga, vil ein finna at dei to namneberarane av *Vilhiálmr* truleg er fødde mellom 1250 og 1280, og då fell det saman med namnetradisjonen mellom 1200 og 1300-talet. Namnet sin popularitet kan ha samband med populariteten til Vilhelm erobraren av England.

Den tredje perioden inneheld òg berre to namn, *Ríkarðr* og *Vignaldr*. Både desse namna er det få belegg på generelt i det tidsrommet Lind drøftar. Namneberaren *Vignaldr* kan òg vera fødd sist på 1200-talet medan *Ríkarðr* truleg er fødd kring 1320. Desse namna speglar nok namnetradisjonen mellom 1300 og 1350.

Også når det gjeld patronymika er det flest i den siste perioden, altså etter 1400. Eitt namn, *Hiarrandr*, er belagt to gonger, medan dei andre, *Albrikt*, *Reinike*, *Klaus*, *Didrik*, *Vilkin* og *Biarnmóðr* er belagde ein gong kvar. Dette skulle då òg kunne understreka at namnet

Hiarrandr stod sterkt i Rogaland, men sidan b   desse belegga er frå Suldal, riktig nok med 20 års mellomrom, kan det tenkjast at det er same personen det er tale om her.

Namneberarane av patronymika er høvesvis *Au  un* (1402) og *Andrés* (1426), og det er ingenting som talar imot at dei kan vera br  r. Det gjev derimot ein god peikepinn på at namnet er etablert i Rogaland, noko som Pettersen (1981: 61) påpeiker i den perioden han unders  ker³⁶. Lind rapporterer   g ”en mängd v  stanfj  llska fall från början av 1500-t.” (Lind 1905-15: 541).

Dei fleste namna i denne gruppa opptreir kring 1445, med unnatak av nemnte *Hiarrandr* og *Didrik* (1429) og *Biarnm   r* (1417). Desse tre namna vil spegla namnetradisjonen mellom 1300 og 1350, på lik line med *Vignaldr* og *R  kar  r*. Dei fleste av namneberarane vil med det vera fødde kring 1385, og det h  ver bra med tanke på resultatene ved gjennomgangen av hovudnamna. Dei vil d   kunne sjåast i samanheng med namnetradisjonen mellom 1350 og 1400. Det er fyrst og fremst etter 1350 at ein kan sjå dei store straumane av tyske namn, medan somme av dei tyske namna ser ut til å vera etablerte i det norske samfunnet på same tid.

Dei tyske namna som går att gjennom alle periodane, medrekna namnebelegga i patronymika, er *Vilhi  lmr* og *Hiarrandr*. Dei andre namna som vart klassifiserte til dei gamle tyske l  na, syner seg meir spreidde. *Biarnm   r* er det berre eitt belegg på i namnematerialet, og sjølv om det opptreir i patronymikon, så er det på same tid som dei andre tyske namna syner seg, så det kan tyda at det ikkje var eit veldig populært namn i Rogaland, i motsetnad til *Hiarrandr*, som tydeleg har vore nytta over tid i same området.

5.2.7 Oppsummering av namneberarar

For å gjera det heilt klårt kva dei ulike namneberarane representerer, og få kva dei forskjellige namna kan seia oss, er det naudsynt med ei lita oppsummering, for så å greia vidare ut om namneberarane.

Dei einaste namneberarane av tyske namn ein kan seia må vera norskfødde er dei som ber eit tysk hovudnamn og eit norsk patronymikon. Det gjeld for desse åtte namneberarane: *Vilkin Hemingsson*, *He  inn Gislason*, *Magnhildr Ketilsd  ttir*, *Magnhildr On  nds  ttir*, *Hiarrandr Herbiarnarson*, *Hiarrandr Arnbiarnarson*, *Geirpr   r Sigur  ard  ttir* og *Hr   biartr Þorleifr*.

³⁶ I dag er òg namnet særskild knytt til Rogaland og Hordaland (jamfør NPL 1995: 130)

Her må ein kunna seia at namna er etablerte i den norske kulturen, sidan faren, med eit nordisk namn, gjev sonen sin eit utanlandsk namn.

Den andre gruppa av namneberarar med hovudnamn + patronymika, er dei med norsk hovudnamn og tysk patronymikon. Seks namneberarar har dette: *Sigurður Vinaldsson*, *Benteinn Biarnmóðsson*, *Auðun Hiarrandason*, *Steinarr Vilkinsson*, *Þorleifr Rikarðsson* og *Þóra Viliálmisdóttir*. Her kan ein ikkje slå fast at dei tyske namna er etablerte, men dei er sannsynlegvis på god veg til å verta det, av di ein ventar oppkalling av faren sitt namn i neste generasjon³⁷. Det ein derimot kan seia for sikkert, er at fedrane i dette tilfellet må vera integrerte i det norske samfunnet, sidan dei kan gjeva borna sine nordiske namn.

Den tredje gruppa er namneberarar der anten hovudnamnet er tysk og patronymika kristent, eller der hovudnamnet er kristent og patronymika er tysk. Sidan dei kristne namna i stor grad er felles i heile det germanske språkområdet, og vel så det, er det vanskeleg å slå fast i kor stor grad namneberarane er norskfødde. I denne gruppa er det fem namneberarar: *Páll Reinickason*, *Hannes Tómasson*, *Iænis Beintsson*, *Iænis Jacobsson* og *Andrés Hiarrandason*. Sjølv om ein ikkje kan seia for sikkert at desse er norskfødde, er det heller ingen teikn på det motsette, og dersom dei skulle vera utanlandske, så hadde dei fleste diploma opplyst om det. Også her kan namna verta nytta vidare ved hjelp av oppkallingssystemet, sidan namneberarane no er rekna for å vera norske.

Den siste gruppa av namneberarar med hovudnamn + patronymika, er ei gruppe med fire namneberarar, der båe namna er tyske. Dette gjeld: *Hening Albriktsson*, *Hróðbiartr Klausson*, *Heinrekr Diderikson* og *Hugi Vilhiálmsson*. Det er større moglegheit for at desse namneberarane ikkje er norskfødde, men at dei ber med seg namna frå tyskspråkleg grunn. Likevel vert dei rekna som norske på grunn av patronymika, og då skulle ein venta at namna vart ført vidare ved oppkalling.

På bakgrunn av desse fire gruppene, skulle ein venta at namna i gruppe to og moglegvis tre representerer den fyrste perioden tidsmessig, dersom namna som ligg føre skal verta kalla opp seinare av namneberarane i gruppe ein. Motsett kunne det òg vera at namna i gruppe ein tidsmessig kjem før dei andre gruppene, og at dei gjev grunnlaget for å danna patronymika.

³⁷ Så vidt eg veit ligg det ikkje føre granskingar om oppkallingsskikkar blant utlendingar i Noreg, eller blant personar som var utanlandskfødde i mellomalderen. Difor reknar eg med at dei norske oppkallingsskikkane vart vidareført av desse samfunnsgruppene, så vel som andre kulturelle innslag.

Den siste gruppa ville i så måte hamna utanfor denne slektskapsanalysen, og mest tenkjeleg skulle namna i denne gruppa representera eit seint tidspunkt.

Det ser ikkje ut til at det er mogleg, på bakgrunn av dette materialet, å sjå tendensar til noko slikt. Innførsla av dei tyske namna i Noreg ser med andre ord ikkje ut til å ha skjedd gruppevis før ein kjem til 1400-talet, og dei massive straumane av tysk påverknad sette inn. Før dette ser det mest ut til å vera enkeltnamn, som *Vilhiálmr* og *Hiarrandr*, som har spelt ei rolle i den norske namneskikken. Det som er interessant å sjå, er at patronymika tidsmessig stort sett stemmer godt overeins med hovudnamnsmaterialet, der ein har belegg båe stader. Dessutan stemmer den siste teorien om at namneberarane med både tysk hovudnamn og tysk patronymika høyrer til i ei sein periode ganske godt, der tre av fire namneberarar høyrer til den siste perioden.

5.2.8 Geografisk perspektiv

Sjølv om ikkje tilhøva mellom by og land i mellomalderen er dei same som i dag, vil ein kanskje finna skilnader mellom namnetilfanget. Byane og andre sentrale stader var innfallsporten til andre kulturar, og sjølv om storleiken ikkje kan målast opp mot Bergen lenger nord, er det interessant å finna ut om det geografiske spelar inn med omsyn til namnebelegga. Det er semje om at nye namn som oftast kom, og kjem, inn i byar og større område fyrst, mellom anna reknar ein med at Bergen var den store innfallsporten på Vestlandet i hansatida.

Som eg har vore inne på før, er det vanskeleg å rekna med patronymika i ei vidare drøfting, av di ein ikkje har nokon opplysningar om dei eigentlege namneberarane. Difor, sidan dei moglegvis ikkje har noko tilhøyrsløse til Rogaland, vert dei heller ikkje tekne med her.

Dei namna som då skal sjåast på i eit geografisk perspektiv, er desse: *Vilhiálmr*, *Hening*, *Hróðbiartr*, *Heinrekr*, *Hannes*, *Vilkin*, *Iænis*, *Hugi*, *Heðinn*, *Magnhildr*, *Hiarrandr*, *Geirþrúðr* og *Brynhildr*. Av desse namnebelegga, har namna *Brynhildr*, *Iænis*, *Hiarrandr* og *Magnhildr* fleire enn ein namneberar. For å taka desse fyrst:

Brynhildr er representert i to diplom frå Karmøy i 1301 og 1305, og i eit diplom frå Eik, som omhandlar ein gard på Karmøy. Namnet *Iænis* er med i diplom frå Hesby i Ryfylke, Holt i Vest-Agder og Stavanger. *Hiarrandr* er representert i fleire diplom, mellom anna frå Mjølhus i Eigersund, men det står at namneberaren er krossbror i Stavanger. Ein annan namneberar av

namnet *Hiarrandr* er representert i eit diplom frå Ryfylke. Namnet *Magnhildr* har òg to forskjellige namneberarar, den eine i Stavanger, den andre i Finnås i Ryfylke.

Når det gjeld dei namnebelegga som berre har ein namneberar kvar, høyrer dei aller fleste heime i brev frå Stavanger, med unnatak av *Heinrekr*, som er prest i Egersund, men som seinare vert prest i Stavanger (jamfør DN 4, brev 867), og *Brynhildr* som hører heime på Kormt, altså Karmøy.

Det ser med andre ord ut som om dei fleste tyske namna er å finna i Stavanger, og det er kanskje ikkje så uventa. Det vil seia at kulturimpulsane truleg er sterkare i eit byområde enn dei er andre stader i Rogaland, trass i at til dømes Avaldsnes òg skal ha hatt tysk innflytelse, og at det var eit viktig religiøst sentrum. Ein ser likevel nokre døme på namneberarar med tyske namn i Ryfylke, namna *Iænis*, *Hiarrandr* og *Magnhildr*, og sjølvstilt *Brynhildr* på Karmøy, noko som ikkje utelukkar kontakt med tysk kultur. Det tredje religiøse sentret som tidlegare er nemnt, Utstein, har ingen namneberarar med tysk namn, og det er ikkje så overraskande, då sannsynlegvis mange av dei bar eit kristent namn.

Eit par aspekt er viktige å vera klår over med omsyn til det geografiske perspektivet. For det fyrste kan ein ikkje vita heilt sikkert kor grensa for by og land eigentleg gjekk. Dersom, som eg har vore inne på før, opprettinga av byar kan sjåast i hop med kyrkja og dei religiøse sentra, kunne ein kanskje venta fleire innslag av tyske namn òg på stader som Avaldsnes og Utstein, men der ser det ut til å vera nordiske og kristne namn som står i sentrum. Innslaga av tyske namn treng då ikkje berre ha med religionen å gjera, men må sjåast i samanheng med byar og eit slikt administrativt sentrum.

Det andre aspektet er vel så viktig, og det gjeld for så vidt ikkje berre det geografiske perspektivet. Sjølv om ein del brev er skrivne til dømes i Stavanger, tyder det ikkje at alle personane som er nemnte har tilhøyrslø der. Dessutan trengte ein heller ikkje vera stadbunden der for alltid, ei heller vera fødd på den staden ein står nemnt. Til dømes er fleire prestar og biskopar nemnte i brev frå andre stader òg, så det er tydeleg at dei kunne vera mobile. Likevel må det leggjast til at mange av personane som er nemnte i breva nettopp står oppført med tilhøyrslø til ein stad, til dømes Stavanger, og då spesielt krossbrørne.

5.2.9 Sosialt perspektiv

Det siste aspektet ved namnematerialet som må belyst, er det sosiale perspektivet. Dei fleste namnegranskarar fylgjer vel til dømes Halvorsen (1968: 204), der han seier at

”Det er all grunn til å tro at kongene og stormennene er de som først og fremst har gjort enkelte brudd på regelen om streng oppkalling av medlemmer av ætta”.

Dette skulle då tilseia at påverknaden går frå dei høgare sosiale laga til andre sosiale lag. Her reknar eg ikkje med meir enn to forskjellige sosiale lag i mellomalderen; stormenn og bondestanden, sjølv om det finst mange nyansar. I tillegg kjem dei geistlege, men med kyrkja si makt i mellomalderen, høyrer dei vel med til det øvre sosiale sjiktet. Til sist under punkt 5.2.7 nemnte eg at dei geistlege sannsynlegvis oftast bar eit kristent namn, og då skulle ein ikkje rekna med at desse bar eit tysk namn.

Heller ikkje i denne vidare utgreiinga vert patronymika tekne med, av di ein er avhengig av opplysningar om namneberaren. Kvinnenamna skapar eit problem her, av di kvinnene ikkje hadde nokon høg posisjon i samfunnet, og då er det heller få opplysningar knytte til dei. Det einaste ein har å forholde seg til, er opplysningane kring ektemannen eller resten av slekta. Ein skulle eigentleg ikkje tru at ei dotter av ein velstående mann gifta seg med ein mann av bondestanden, så dersom ektemannen er av lågare sosial klasse, tyder mykje på at kona hans òg var det (jamfør Bagge 1998: 212). Moseng et. al. (1999:240) nemner likevel at ein sosial mobilitet må ha funne stad over eit visst nivå innan bysamfunna, og då vert det vanskeleg å fastslå kor vidt slike sekundæropplysningar kan nyttast.

Ikkje alle namneberarar har opplysningar om sosial posisjon, eller arbeidssituasjon som syner den sosiale posisjonen knytt til seg. Ved desse må ein rekna med at dei ikkje hadde nokon geistleg eller anna høg stilling, då dette sannsynlegvis ville ha vore uttrykt. I dette materialet gjeld det desse namneberarane: *Roberter Polleifuer* i Stavanger, *Jwsse Jacobsson* i Holt, *Brinillæ Haluards dotthor* på Karmøy og *Magnildar Onondar dottur* i Ryfylke. Sidan ein ikkje har nokre opplysningar om desse, kunne ein gått ut frå at dei var av lågare sosial stand. Så er likevel sannsynlegvis ikkje tilfelle ved alle desse namneberarane, då nokre av dei er vitne til at breva vart utforma, og truleg ikkje alle kunne vera slike vitne. Av desse fire namneberarane er *Roberter Polleifuer* eit slikt vitne. Dei andre to veit ein mindre om, anna enn at dei var jordeigarar som selde eller kjøpte eigedomar. Det kan då tyda på at dei tilhørde bondestanden.

Ein anna namneberar som ein i fyrste rekkje manglar informasjon om, er *Heninghe Albrixsson*, men som ein tilleggsopplysning i diplommet (DN 1, brev 792) står det ”Bagpaa med lidt nyere Haand: bref fore tomt Heninghs skomakers”, og då er han vel truleg skomakar.

Dei andre namneberarane har ein opplysningar om, og dei vert delte inn og plasserte i grupper etter kva sosial posisjon dei hadde. Kvinnenamna vert omhandla for seg av di dei ikkje gjev fyrstehandsinformasjon.

Dei namneberarane som tilhørde den geistlege standen er *Heinrekr*, *Hannes* og *Vilkin*, som alle er prestar, *Hiarrandr* og *Hugi* som er krossbrør, og *Heðinn*, som skal presteviaast (foreløpig er han berre ”overbringar”, men domkapittelet oppmodar biskop *Auðfinnr* i Bergen om å via *Heðinn* og to andre til prestar, sidan det er mangel på slike, jamfør DN 4, brev 154).

Dei borgarlege er desse: *Vilhiálmr* (meister³⁸), *Iænis* (fut), *Iænis* (lagmann) og *Hiarrandr* (lagrettesmann). Om *Hroðbiartr Klausson* får ein fyrst vita at han er bymann (DN 4, brev 899), men to år seinare, i 1449 (DN 4, brev 909) står han omtalt som lagrettesmann. Desse innehar ein høg stilling i samfunnet, og dei må seiest å høyra til den høgare sosiale klassa.

Dei kvinnelege namneberarane utanom *Brynhildr* og *Magnhildr* som er nemnt ovanfor, er *Geirprúðr*, som er gift med ” heiderlighom manne sira *Gunnare Erixsyne*” (DN 4, brev 880), og *Brynhildr* som er gift med *Sigurðr bonde* (DN 5, brev 50). Som nemnt tidlegare skulle ein tru at ektemannen avspegla kona si sosiale klasse òg. Det vil altså seia at i alle fall *Brynhildr* hørde til bondestanden. *Geirprúðr* derimot er gift med ein mann av høgare rang, av di han vert omtala som ”sira”. Denne tittelen vart helst brukt om ein høgare kyrkjeleg embetsmann.

Av desse namneberarane, tilhøyrrer då truleg seks personar den geistlege standen, sju personar ei anna høg sosial klasse og seks personar hører til i lågare sosiale klasser, derav ein handverkar, og resten bondestanden. Det er likevel berre ein namneberar ein kan seia for sikkert hørde til bondestanden, og det er *Brynhildr*, som er gift med *Sigurðr bonde*, og ho er heller ikkje hundre prosent sikker, då ein ikkje har fyrstehandsopplysningar om ho.

³⁸ Ordet ”meister” kjem frå latin ”magister”, og tyder ein lærd mann. I fylgje Fritzner (www.dok.hf.uio.no/perl/search/search.cgi?appid=86&tabid=1275) kan tittelen beskriva mellom anna både ein lærd mann, ein geistleg eller ein handkraftsman, og i den forstand kan ein rekna meister Vilhiálmr for å vera ein borgar med høg sosial posisjon.

Det er problematisk å rekna med at nokon høyrer heime ein stad når det ikkje står opplysningar om dei i det heile. Erfaringsmessig har eg opplevd at veldig mange av personane ein møter i breva står oppført med tittel eller yrke, og då er det oftast ein geistleg eller ein annan høg sosial posisjon som vert avspegla. Tittelen "bonde" har eg ikkje møtt så ofte, og det kan sjølvstakt hengja saman med at desse ikkje var å møta så ofte i breva generelt. Personar utan nokon tittel eller yrkesnemning er dimed ikkje sagt å vera bønder, men dei er heller truleg ikkje geistlege, bymenn eller noko liknande.

Ei slik inndeling i klassesamfunn kan vera vanskeleg i Noreg, av di bøndene ikkje var så langt nede på den sosiale rangstigen i høve til korleis tilhøva var på kontinentet. Dessutan må ein hugsa på at trælskapen så vidt i denne perioden er oppheva, men frigjevne trælar var nok dårlegare stilt enn bønder. Likevel er det ikkje truleg at desse er representert i diploma i noko stor grad, og at det då vil har noko for seg å dela inn i eit klassesamfunn med geistlege og bymenn på toppen, og bønder lengre nede på den sosiale rangstigen.

Med andre ord veit ein ikkje sikkert kor mange av desse namneberarane som høyrde til i den lågare sosiale klassa, og ein kan difor heller ikkje seia så mykje meir enn at ein har ein overvekt av ein høgare sosial klasse når det gjeld namneberarane i dette materialet, noko som høver bra i høve til det sitatet av Halvorsen i byrjinga av dette kapitlet. Det kan med andre ord sjå ut som om dei nye namna anten lettare eller fyrst kom inn i høgare sosiale lag. Det i seg sjølv er ikkje så rart, av di ein kan tenkja seg at dei fleste som hadde kontakt med andre kulturar hadde høg samfunnsposisjon. Dessutan har dei fleste av desse namneberarane tilhøyrle i Stavanger, altså i ein by, og der er det færre bønder enn på landsbygda utanfor, trass i at skilnaden mellom by og land ikkje var så stor som han er i dag.

5.2.10 Eit utviklingsperspektiv

Eg har slått fast på bakgrunn av avsnitta ovanfor, at sjølv om dei fleste tyske namna viser seg mest etter svartedauden, og kring 1400-talet, er det likevel nokre namn som ser ut til å vera etablerte lengje før den tid. Dei aller fleste namna høyrer naturleg nok heime i byområda, og då i dei høgare sosiale laga. Det kan vera interessant å sjå på tilhøva attende og frametter i tid, og om dei same namna og resultata gjer seg gjeldande der.

Dei tidlegare nemnte kongesogene kan nyttast attende i tid, og vil då syna namnematerialet frå kring 800 til 1015 i band 1, og sluttar med saga om *Magnus Lagabøte* (død 1280) i band 3. Bandet i midten skildrar livet til *Heilag-Olav*. Denne inndelinga er henta frå serien *Islenzk*

fornrít. Når det gjeld det geografiske perspektivet her, må ein gå ut frå at det stort sett er tale om Vestlandet. Det sosiale perspektivet er òg ganske klårt, då ein reknar med at det er dei viktige personane som vert omtala.

Frametter i tid er Pettersen (1981) ei god kjelde. Denne syner namnematerialet på Vestlandet 1450-1550, som er perioden rett etter den som eg har teke føre meg. Også her er nok det sosiale perspektivet, utan at han nemner det eksplisitt, eit høgt sosialt samfunnslag, av di det er diplom og NRJ³⁹ han nyttar som kjelde.

I det fyrste bandet av *Heimskringla*, som sluttar ca 1015, er det berre nemnt tre av namna som er med i materialet mitt, nemleg *Vilhiálmr*, *Ríkarðr* og *Hróðbiartr*, og alle dei er etterkomarar av *Gôngu-Hrólfr*, og dimed ikkje for nordmenn å rekna lenger. I *soga om Olav den heilage* er dei same utlendingane nemnt, men i tillegg er eit anna tysk namn representert, *Heinrekr*. Det ser dimed ut som at dei tyske namna ikkje var ein del av den norske namneskikken før år 1000. I det siste bandet, som strekker seg frå 1030 til ut på 1200-talet, møter ein, i tillegg til dei same tyske namna som er nemnte tidlegare, ein *Aðalbrikt prestr*, *Hugi* og *Heðinn*.

Dessutan er det ikkje berre etterkomarane av *Gôngu-Hrólfr* som ber namna *Vilhiálmr* og *Ríkarðr*. Det syner at straumane av tyske namn har vore til stades før 1200 òg, sjølv om det truleg berre er enkle tilfelle.

Det syner seg at dei fleste namna som er med i materialet mitt, òg er representert hjå Pettersen (1981). Noko av det skuldast at dei to periodane overlappar kvarandre i perioden kring 1450, der materialet mitt sluttar og Pettersens byrjar. Det som òg var interessant, var at dei aller fleste namna òg hjå Pettersen var belagt i Rogaland. Berre namna *Ríkarðr* og *Heðinn* var ikkje belagt i Rogaland, medan berre namna *Vilkin*, *Vignaldr* og *Reinike* ikkje er med i Pettersen sitt materiale i det heile. Det syner at den massive påverknaden frå tysk namnekultur fortsette utover 1400-talet, og at mange av namna kom for å bli verande. Det ser ein òg att i dag, der fleire av namna er ”vanlege namn” i dagens namnekultur.

5.2.10.1 Tyske namn i dag

På bakgrunn av opplysningane hjå Statistisk sentralbyrå (www.ssb.no/emner/00/navn) har eg vurdert om dei tyske namna i dette materialet er å finna i namnematerialet i dag. Det er ikkje dimed sagt at dei har overlevd frå 1300-talet og fram til no, dei kan like godt ha kome inn att

³⁹ Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede.

ved seinare høve. Dessutan er ein generelt ikkje så oppteken av kva proveniens eit namn har i dag, på same måte som ein har vore ved tidlegare høve⁴⁰.

Det er interessant at veldig mange av namna er ganske utbreidde i dag òg. Namnet *Henrik* i dag, *Heinrikr* tidlegare, ligg på 8.plass på lista over dei mest nytta namna i 2005. Berre fire av dei 20 forskjellige namna er ikkje med i dag, *Biarnmoðr*, *Reinike*, *Vilkin* og *Vignaldr*. Dersom *Reinike* er ei diminutivsform av *Reinald*, kan ein sjå att namnet i dag på nokre få namneberarar, men då i forma *Rein(h)old*.

Eit par av namna har utvikla seg ein del, og er å finna i nye former i dag. Namnet *Albrikt* har utvikla seg til *Albert*, og er berre representert i den nye forma i dag. Det same gjeld for namnet *Hugi* i høve til *Hugo*. Namnet *Hiarrandr* er sjeldan i dag, men det er nokre få tilfelle i formene *Hjarand*, *Kjerand*, *Kjærand*, *Tjerand* og *Tjærand*. Eit namn som *Hedin* er i bruk i dag, men det er sjeldan i den fulle forma. Meir vanleg er kortforma *Hein*, men denne kan òg vera ei kortform av *Henrik*.

5.2.11 Berre hanseatisk påverknad?

Det er implisitt i denne oppgåva hevda at hansatida var årsaka til at dei tyske namna vart så talrike i Noreg. Det synest òg å vera stor semje om at så var tilfelle. Det må likevel understrekast at hanseatane ikkje skal ha heile skulda, eller æra, alt ettersom korleis ein ser det.

Nokre av dei tyske namna i materialet kjem frå ei anna påverknadskjelde enn dei tyske kaupmenna, dei har mest truleg opphavet sitt i soger, mellom anna *Brynhildr* (*soga om Sigurd Fåvnesbane*) og *Didrik* (*soga om Didrik av Bern*).

Andre namn kan vera utslag av engelsk påverknad, mellom anna *Wilhelm* (erobraren), eller òg andre konge- og keisarnamn som *Rikard* (konge i England) og *Robert* (kongenamn i Frankrike på 1000-talet, men kanskje òg etter påverknad England).

Ein kan heller ikkje vera sikker på om det er primærpåverknad frå tysk kultur, eller, som nemnt ovanfor, om namna kan ha kome inn via andre kulturar. Ein må hugsa på at Noreg politisk sett var sterkt orientert mot både Sverige og Danmark i seinmellomalderen, og at dette då kan ha spelt ei stor rolle for innførsel av nye namn i Noreg. Spesielt i Danmark skal den

⁴⁰ Ein har vel aldri vore så oppteken av dette som ein var ved den nordiske namnerenessansen på 1800-talet. Kjeldene seier ingenting om korleis nye namn vart oppfatta av samfunnet rundt, men ein må gå ut frå at nye namn vart lagde merke til på same måte som i dag.

tyske namnekulturen ha stått sterkt, og det kan ikkje vera tvil om at det kan ha hatt innverknad på den norske namnekulturen.

Dei kristne namna var og vart meir og meir populære i mellomalderen. Det kan då vera tvil om dei tyske helgennamna, eller dei kristne namna som var omlaga på tysk grunn, moglegvis har fått ei utbreiing nettopp av di dei vart sedde på som kristne. Det er ikkje råd å gjeva noko godt svar på det spørsmålet, men ein må i alle fall rekna det som ein mogleg forklaring.

Ikkje berre dei tyske namna generelt, men òg somme kristne namn kan tenkjast å ha funne vegen til Noreg via tysk kultur. I fylgje Stemshaug (1982: 40) vart den kyrkjelege orienteringa vendt frå angelsaksisk til tysk område, og dei politiske unionane førte til ei kyrkjepolitisk orientering mot sør i seinmellomalderen. Dette gjorde at nordmenn med geistlege stillingar gjerne hadde utdanning frå tyske byar, og på den måten kan ha brakt ein namnekultur med seg til Noreg. Med tanke på at det truleg var stormenn, geistlege eller borgarlege, som fyrst tok i bruk nye namn, og at dei deretter har spreidd seg vidare inn i lågare sosiale samfunnslag, kan denne teorien òg høva bra.

Ein skal med andre ord ikkje seia for sikkert at det berre er hanseatisk påverknad som har gjort at namneforrådet vårt gjennomgjekk store endringar i mellomalderen. Det kan sjå ut som om det kan liggja fleire årsaker bak, men det er truleg ikkje snakk om berre det eine, eller berre det andre.

5.2.12 Hypotese 2 – verifisert?

Både det geografiske, sosiale og tidsmessige perspektivet er med på å støtta opp om nasjonaliteten til namneberarane. Det er liten tvil om at det var flest innflyttarar til byane, og truleg i geistlege samfunnsstillingar, og dimed kunne ein venta at nasjonaliteten til desse var utanlandsk. Også eit tidsmessig perspektiv underbyggjer ein påstand om at namneberarar med utanlandske namn truleg er utlendingar, sidan handelsmenn i samband med hansaen oftast var av tysk opphav.

Når det likevel syner seg å vera ein god del nordmenn blant namneberarane med utanlandske namn, tyder det på at det er litt meir innfløkt enn som så. Det er ikkje tvil om at somme av namneberarane som tidlegare vart rekna som nordmenn, moglegvis er innflyttarar, som har gjort nordmenn av seg. Det som er mest interessant, er at somme namneberarar må vera

innfødde nordmenn, sidan dei ber eit norsk patronymikon, og på den måten kan ein seia at den andre hypotesen òg er delvis verifisert, nemleg at dei tyske namna er nytta av nordmenn.

6.0 Oppsummering

Då dei tyske handelsmenna byrja å strøyme til Noreg på 1200-talet og framover, tok dei òg med seg noko av namnekulturen deira, som då skulle syna seg å spela ei stor rolle for den norske namnekulturen. I Rogaland, trass i at Bergen var den store innfallsporten, finn ein òg fleire tyske namn, og det syner seg at av dei 285 namna som var i bruk i perioden 1240 til 1400, var 23 tyske. Dei utgjer då kring 8 %. Denne namnetilfangsprosenten er om lag like høg som prosenten på dei andre utanlandske namna, noko som truleg har fleire årsaker, men den viktigaste er at svært få av dei kristne namna var i bruk, men til gjengjeld var dei nytta på mange namneberarar.

Desse namneberarane har nok i stor grad vore rekna som utlendingar, jamfør Lind (1905-15), der den vanlege kommentaren er at namneberarane sannsynlegvis var utlendingar, men ved hjelp av ulike kriteria for å fastslå nasjonaliteten til desse namneberarane, syner det seg at ein stor del av dei ikkje berre har gjort nordmenn ut av seg, men dei er norskfødde.

Den sosiale posisjonen til namneberarane syner, ikkje uventa, at dei tyske namna som oftast var representerte i dei høgare sosiale klassane, deriblant medrekna den geistlege klassa. Dette har òg ein samanheng med den skeive fordelinga av dei sosiale klassene i diplomatariet.

Geografisk sett er det heller ikkje nokre store overraskingar. Ein finn dei fleste utanlandske namna i tilknytning til byane, sjølv om nokre av dei òg finst i brev både nord og sør i Rogaland, og det kan vidare tyda på at namna er på veg til å verta etablerte i heile det norske samfunnet.

Det tidsmessige perspektivet er det som gav flest overraskingar, sidan det allereie var innslag av tyske namn før ein reknar at hansatida starta. Det kan då tyda på at det ikkje berre var hansaen som gjorde at påverknaden frå dei tyske namna var stor, men at namna òg kan ha andre bakgrunnar. Det er ikkje råd å gjeva noko endeleg svar på kva for påverknadskjelder ein hadde i mellomalderen, og nøyaktig kva som gjorde at eit namn vart overført frå ein kultur til ein annan, men ein kan heller ikkje seia at det utan tvil berre var på grunn av hanseatisk påverknad.

Her ligg mykje opent landskap når det gjeld å kartleggja dei utanlandske namna i diplommaterialet, og det kunne ha vore interessant å vurdere til dømes heile diplommaterialet før 1400, og ikkje berre breva frå og om Rogaland. Tilhøva i Bergen burde òg vera kartlagt, med omsyn til den store rolla hanseatane spelte der. Ein kan ikkje lenger seia seg nøgd med at tyskarar berre heldt til i Bergen, når så mykje tyder på at påverknaden frå tysk kultur fans andre stader òg, til dømes, som vist, i Rogaland.

Samandrag

I denne oppgåva, som har tittelen *Tyske personnamn i mellomalderen*, har eg sett på diplommateriale frå det som no er Rogaland fylke. Til saman har eg sett på namnetilfanget i 283 brev, og det tilsvargar då 285 ulike namn.

Eg har arbeidd ut frå to hypotesar; *det er innslag av tyske namn, og dei tyske namna vart nytta av nordmenn*. Den fyrste hypotesen gjev ei kvantitativ framstilling, der eg syner at kring 8 % av namna i materialet har tysk opphav, i høve til om lag 83 % nordiske, og 9 % andre utanlandske namn.

Dei tyske namna delte eg vidare inn i tre undergrupper, tyske namn, justerte tyske namn og gamle tyske lån, der gruppa med dei justerte tyske namna speglar opphavleg kristne namn som er justerte på tysk grunn, og så ført inn til Noreg. I oppgåva er det underforstått at det er hansaen som gjorde at dei tyske namna kom til landet i mellomalderen, men gruppa med dei gamle tyske låna syner at det har vore kontakt med Noreg og resten av kontinentet òg før hansatida.

Ut frå arbeidet med den andre hypotesen måtte eg bestemma nasjonaliteten til namneberarane, og det vart underbygd ved hjelp av tre aspekt: tid, sted og sosial posisjon. I tillegg nytta eg to teoriar av høvesvis Kristin Bakken og Marianne Blomqvist, som kunne påvisa norsk nasjonalitet hjå namneberarane. Då kom eg fram til at mange av namneberarane med tysk namn, anten førenamn eller patronymika, var norske. Ikkje uventa var det fleirtal av namneberarar med tyske namn i Stavanger (geografisk perspektiv), i dei høgare sosiale laga, irekna dei geistlege (sosialt perspektiv) og kring 1400-talet (tidsperspektiv).

Litteraturliste

- Alhaug, G. 2004: *Fornamn i Norge frå 1900 til 1975 – med vekt på endringar i namnemønsteret*. Novus Forlag. Oslo.
- Bagge, S. 1998: *Mennesket i middelalderens Norge. Tanker, tro og holdninger 1000-1300*. Aschehoug. Oslo.
- Bakken, K. 1992: ”Hennike og Lydikke. Personavn på –ike i norsk seinmiddelalder.” i *Avdeling for Namnegransking. Årsmelding 1991*. Oslo.
- Bakken, K. 1999: ”Personnavn i mellomnorske diplomer. Dialektform eller skriftform?” i Andersson, Thorsten og Lena Peterson (red.): *Studia Anthroponymica Scandinavica*. Tidsskrift för nordisk personnamnsforskning nr 17. Swedish Science Press. Uppsala.
- Blomqvist, M. 1993: ”Tyska förnamn i Finland under medeltiden” i Peterson, Lena (red.): *Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk*. Handlingar från NORNA:S artonde symposium i Uppsala 16-19 augusti 1991. NORNA-förlaget. Uppsala.
- Danmarks gamle personnavne*; sjå Knudsen og Kristensen (1936-40).
- DN = Diplomatarium Norvegicum. Bind I-XXII. Christiania/Oslo. 1849-1992
- Eldblad, A. 1994: ”Johannes, Jöns och Hans” i Andersson, Thorsten og Lena Peterson (red.): *Studia Anthroponymica Scandinavica*. Tidsskrift för nordisk personnamnsforskning nr 12. Swedish Science Press. Uppsala.
- Ersland, G.A. og H. Sandvik 1999: *Norsk Historie 1300-1625: Eit rike tek form*. Samlaget. Oslo
- Fyllingsnes, F. 2000: *Karmøys historie – med de tusen hjem 2. Middelalderen*. Dreyer Bok. Stavanger. Copyright Karmøy kommune.
- Grape, A. 1911: *Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen*. Almqvist & Wiksells boktryckeri-A.-B. Uppsala.
- Grønmo, S. 1998: ”Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen”, i Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Universitetsforlagets Metodebibliotek.
- Gunnes, E. 1983: ”Utenlandsk navneskikk i norsk middelalder” i *Maal og Minne* 1983.
- Hagland, J.R. 2002: *Språkhistorisk årstalsliste*. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim.
- Hald, K. 1947: *Personnavne Danmark*, Stockholm-Oslo-København. Albert Bonniers Förlag, H. Aschehoug & Co.s Forlag, J. H. Schultz Forlag. (Nordisk Kultur VII)
- Hald, K. 1968: ”Personnavne. Danmark”. I *KLNM XIII*
- Hald, K. 1974: *Personnavne i Danmark. Middelalderen*. Dansk Historisk Fællesforening, København
- Halvorsen, E.F. 1968: ”Personnavn. Norge”. I *KLNM XIII*
- Halvorsen, E.F. 1955: ”Personnavnene på Ringerike fra middelalderen til 1666” i *Maal og Minne* 1955.
- Halvorsen, E.F. 1975: ”Person- og slektsnavntradisjon i Norge” i Helleland, B. (red.): *Norske stedsnavn/stadnamn*. Grøndahl & Søn Forlag A/S. Oslo
- Halvorsen, E.F. 1978: ”Personnavn i Setesdal i middelalderen” i Kolsrud, K., B. Hodne, R. Grambo og A. Swang (red.): *Tradisjon og samfunn*.

- Festskrift til professor Olav Bø på 60-årsdagen 19. mai 1978.*
Universitetsforlaget, Oslo – Bergen – Tromsø.
- Halvorsen, E.F. 1984: ”Innlån av fremmede personnavn i Norge i tidlig gammelnorsk tid”. I *Festskrift til Ludvig Holm Olsen på hans 70-årsdag den 9.juni 1984*. Øvre Ervik.
- Hamre, L. 1972: *Innføring i diplomatikk. Førellesingar*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Hareide, R. 1981: ”Personnavnutviklinga i Tingvoll”, i Stemshaug, Ola (red.): *Norske personnamnstudier*. Det norske Samlaget, Oslo.
- Haugen, O.E. 2001: *Grunnbok i norrønt språk*. 4.utgåve. Gyldendal akademisk A/S. Oslo.
- Heggstad, L, F Hødnebo & E Simensen 1990: *Norrøn Ordbok*. 4. utg. av Gamalnorsk ordbok ved Heggstad og Torp. Det norske Samlaget. Oslo.
- Íslenzk fornrit* sjå Sturluson, S.(1941-51)
- Jahr, E.H. 1995: ”Nedertysk og nordisk: språksamfunn og språkkontakt i hansa-tida” i Ernst Håkon Jahr (red.): *Nordisk og nedertysk*. Språkkontakt og språkutvikling i seinmellomalderen. Novus Forlag, Oslo.
- Janzén, A. 1947a: *Personnamn Island og Norge*, Stockholm-Oslo-København. Albert Bonniers Förlag, H. Aschehoug & Co.s Forlag, J. H. Schultz Forlag. (Nordisk Kultur VII)
- Janzén, A. 1947b: *Personnamn Sverige*, Stockholm-Oslo-København. Albert Bonniers Förlag, H. Aschehoug & Co.s Forlag, J. H. Schultz Forlag. (Nordisk Kultur VII)
- Johannessen, O.J. 1993: ”Patronymika i de norske runeinnskrifter” i Peterson, Lena (red.): *Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk*. Handlingar från NORNA:S artonde symposium i Uppsala 16-19 augusti 1991. NORNA-förlaget. Uppsala.
- Johannessen, O.J. 2001: ”Var hann kendr við móður sína?” i *Maal og Minne* 2001. KLNLM = *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid*. Bind 1-22. 1956-1978. Oslo: Gyldendal norsk forlag. 1968
- Knudsen, G og M. Kristensen 1936-40: *Danmarks gamle personnavne*, i 2 bind. Udgivet under medvirkning af Rikard Hornby. I kommission hos G.E.C. Gads Forlag. København.
- Kousgård Sørensen J. 1983: ”Patronym. Term og begrep” i Hallberg, G., S. Isaksen og B. Pamp (red.): *Personnamnsterminiologi*. Handlingar från NORNA:S åttonde symposium i Lund 10-12 oktober 1981. NORNA-förlaget. Uppsala
- Kruken, K. og O. Stemshaug 1995: *Norsk personnamnleksikon (NPL)*. 2.utg. ved Kristoffer Kruken. Det norske Samlaget. Oslo
- Lind, E.H. 1905-15: *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Uppsala – Leipzig: A.-B. Lundequistska bokhandeln, Otto Harrassowitz.
- Lind, E.H. 1931: *Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden*. Supplementsband. Oslo.
- Magerøy, H 1971: ”Vinaldr og Vignaldr.” i Magerøy, Hallvard og Kjell Venås (red.): *Mål og Namn*. Studiar i nordisk mål og namnegransking. Universitetsforlaget. Oslo-Bergen-Tromsø.

- Modéer, I. 1964: *Svenska personnamn: handbok för universitetsbruk och självstudier*; utgiven av Birger Sundquist och Carl-Eric Thors; med bibliografi av Roland Otterbjörck. Studentlitteratur. Lund.
- Moseng, O.G, G. Pettersen, E. Oppsahl og E. Sandmo (1999): *Norsk historie*. Tano Aschehoug. Oslo
- Nesse, A. 2002: *Språkkontakt mellom norsk og tysk i hansatidens Bergen*. Skrift nr 4 fra prosjektet "Språkhistoriske prinsipp for lånord i nordiske språk" under Nordisk Ministerråds forskningsprogram "Norden og Europa". Novus Forlag, Oslo.
- Nesse, A. 2003: *Slik ble vi bergensere*. Sigma forlag.
- Nesse, A. 2005: "Tysk i Bergen på 1700- og 1800-tallet: Et minoritetsspråk blir fremmedspråk". Foredrag ved MONS-konferansen i Bergen, hausten 2005.
- Opsahl, E. 2003: "Del 1. 900-1537." i Opsahl, Erik og Sølvi Sogner: *Norsk innvandringshistorie Bind 1*. I kongenes tid. 900-1814. Pax Forlag A/S. Oslo.
- Otterbjörck, R. 1968: "Personnamn. Sverige". I *KLNM XIII*
- Pettersen, E. 1981: *Personnavn i Vest Norge 1450-1550*. Oslo. Novus Forlag.
- Reisæter, G. 2004: *Kreative kompromiss på fargerik bakgrunn. Navn i en tospråklig kontekst*. SAS 22. 2004.
- Risa, L. 1997: *Bjerkreimsboka 1*. Bjerkreim kommune. Sparebank 1 SR-Bank.
- Røyneland, U. 2005: *Dialektnivellering, ungdom og identitet*. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset. Avhandling for graden doctor artium. Institutt for lingvistiske og nordiske studium. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Oslo.
- Schmidt, T. 1996: "Utenlandske kvinnenavn i Aslak Bolts jordebok". *Avdeling for navnegransking*. Årsmelding 1995. Oslo
- Schmidt, T. 2002: "Fornavn i Norge gjennom 1000 år" i Sprauten, Knut (red.): *Å kallast med sitt rette namn: person- og stadnamn i lokalhistoria*. Norsk lokalhistorisk institutt. Oslo.
- Sigurðsson J.V.:1999: *Norsk Historie 800-1300: Frå høvdingmakt til konge- og kyrkjemakt*. Samlaget, Oslo
- Stemshaug, O. 1982: "Førreformatoriske namn", i Stemshaug, Ola (red.): *Norsk Personnamnleksikon*. Det norske Samlaget, Oslo.
- Sturluson, S. 1941 -1951: *Heimskringla*. Tre bind i serien Íslenzk fornrit. Ved Bjarni Aðalbjarnarson. Hið íslenzka fornritafélag. Reykjavík.
- Sveriges medeltida personnamn* 1967- Ordbok utgiven av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Personnamnskommitté. Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag. Uppsala.
- Særheim, I. 2004: "Person- og stadnamn" i Haugen O.E. (red.): *Handbok i norrøn filologi*. Fagbokforlaget
- Særheim,I. 1985: "Opplysningar i namn" i d.s: *Stadnamn fortel historie. Om namngjeving, namnebruk og opplysningar i stadnamn*. Universitetsforlaget AS. Stavanger – Oslo – Bergen – Tromsø.
- Tank, R. 1910: "Navnskik i det syttende aarhundredes norske byer." i *Maal og Minne* 1910.
- Torp, A. og L.S. Vikør 2000: *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. 2. utgåve, 3.opplag. Gyldendal akademisk A/S. Oslo.

- Utne, I. 2004: "Personnavnsterminologi" i *Nordica Bergensia* nr 30. Nordisk institutt. Universitetet i Bergen.
- Aarset, T. 1979: *Norsk personnamnbibliografi*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Aasen, I. 1997: *Norsk Navnebog, eller Samling af Mandsnavne og Kvindenavne*. Ved Kruken, Kristoffer og Terje Aarset. Høgskulen i Volda, Volda.

Internettadresser:

- Den svenske kongeætta: Sundberg, U. 1997. Publicering enligt särskilt avtal med Hjalmarsson och Högberg Förlag. www.smb.nu/svenskakrig/regenter/magnus_ladulas.asp (19.04.06)
- DN = Diplomatarium Norvegicum: Ore, C-E. Sist oppdatert 31/1-2001, www.dokpro.uio.no/dipl_norv/diplom_felt.html (19.04.06)
- RN = Regesta Norvegica: www.dokpro.uio.no/dipl_norv/regesta_felt.html Oppdatert 18/1-2005 av Enhet for digital dokumentasjon ved Det humanistiske fakultet. (19.04.06)
- SSB = Statistisk sentralbyrå. www.ssb.no/emner/00/navn/ Oppdatert 2006 © Statistisk sentralbyrå. (19.04.06)
- J.Fritznors ordbok over Det gamle norske sprog, dvs. norrøn ordbok: www.dok.hf.uio.no/perl/search/search.cgi?appid=86&tabid=1275 Publisert juni 2004. (19.04.06)
- Caplex: Publisert 25.08.00. www.caplex.net/Web/ArticleView.aspx?id=9321648 J.W. Cappelen's Forlag AS, OSLO (19.04.06)
- Olavskyrkja på Avaldsnes: Karmøy Pedagogiske Senter, Andsnes, S & Leirvåg, K.O.: www.karmoyped.no/olavskirken/ (19.04.06)

Vedlegg

Kongerekkja i mellomalderen

1217-1263	Hákon 4. Hákonarson
1263-1280	Magnús 6. Lagabøte
1280-1299	Eirik 2. Magnússon
1299-1319	Hákon 5. Magnússon (den eldre)
1319-1355	Magnús 7. Eriksson
1343-1380	Hákon 6. Magnússon
1381-1387	Olav 4. Hákonarson
1388-1412	Margrete
1389-1442	Erik av Pommern
1442-1448	Christoffer av Bayern
1449-1450	Karl 1. Knutsson Bonde

Biskopar i Stavanger

1226-1254	Askell Jónsson
1255-1276	Torgils
1277-1303	Arne
1304-1317	Ketil
1318-1322	Hákon Halldorsson
1322-1342	Eirik Ogmundarson
1343-1350	Guttorm Pálsson
1351-1352	Sigfrid
1354-1355	Gyrdr Aslason
1355-1380	Bottolf Arbirnason
1380/81	Hallgeirr Osmundsson
1381/82-1398/1400	Olaf
1400-1426	Hákon Ivarsson
1427-1445	Audun Eyvindsson
1445-1451/53	Gunnar Erikson

Utstein kloster

Biletet er henta frå heimesida til Stiftelsen Utstein Kloster; www.utstein-kloster.no/ .

Klosteret ligg på Mosterøy i Rennesøy kommune, om lag 30 min med bil frå Stavanger.

Olavskyrkja på Avaldsnes

Biletet er teke i desember 2005 av forfattaren. Avaldsnes ligg på Karmøy, i Karmøy kommune. Området kring kyrkja er truleg ein av Noregs eldste busetnader. Det er gjort fleire utgravingar på staden, og eit museum, Norvegen historiesenter, og ein vikinggard er komne til i dei seinare åra.

Bilete frå vikinggarden på Avaldsnes, teke i desember 2005 av forfattaren.

Domkyrkja i Stavanger

Biletet er henta frå nettsida

www.artemisia.no/arc/historisk/stavanger/stavanger.domkirke.html, Copyright Geir Tandberg

Steigan, 2002. Domkyrkja ligg i Stavanger sentrum.

Diploma

Diploma som er nytta:

DN 1:	51, 63, 70, 80, 84, 168, 192, 193, 211, 305, 311, 426, 476, 493, 614, 770, 789, 792, 817
DN 2:	15, 21, 24, 31, 35, 39, 54, 77, 78, 80, 107, 115, 286, 370, 575, 578, 596, 656, 695, 699, 704, 718
DN 3:	43, 71, 81, 89, 116, 132, 190, 275, 627, 648, 786
DN 4:	7, 8, 15, 16, 21, 23, 33, 35, 36, 44, 45, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 59, 63, 67, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 85, 86a, 86b, 90, 105, 106, 107, 108, 109, 117, 118, 119, 120, 122, 127, 129, 143, 145, 147, 152, 154, 155, 156, 162, 167, 169, 174, 178, 189, 197, 200, 213, 215, 227, 232, 263, 272, 288, 289, 294, 295, 304, 306, 308, 323, 331, 335, 340, 344, 374, 393, 421, 429, 442, 443, 446, 457, 473, 494, 499, 500, 504, 505, 508, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 518, 523, 524, 525, 531, 532, 536, 537, 538, 548, 550, 569, 572, 593, 594, 604, 605, 606, 607, 609, 610, 616, 624, 650, 740, 745, 753, 756, 764, 782, 797, 799, 803, 804, 805, 806, 807, 818, 819, 823, 825, 826, 840, 842, 843, 846, 849, 851, 861, 867, 869, 870, 876, 877, 880, 881, 883, 888, 892, 894, 898, 899, 900, 902, 903, 904, 907, 909, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920
DN 5:	16, 40, 50, 162, 180, 306, 357, 696
DN 6:	134, 189, 190, 203, 218, 219, 223, 227, 326, 470, 537
DN 7:	27, 35, 140, 148, 177, 409
DN 8:	73, 169
DN 9:	225, 286, 289
DN 10:	4, 187
DN 11:	28
DN 12:	117

DN 13: 44, 93, 94, 95, 96

DN 14: 6

DN 15: 55

DN 16: 6, 44, 52, 81, 108, 135

DN 17: 113

DN 18: 38

DN 19: 304

DN 20:

DN 21: 22, 150, 157, 158, 224, 249

DN 22:

Til saman: 283